

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 250. szám

2022. AUGUSZTUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szőcs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **ALBRECHT DÜRER (1471–1528)**

festménye

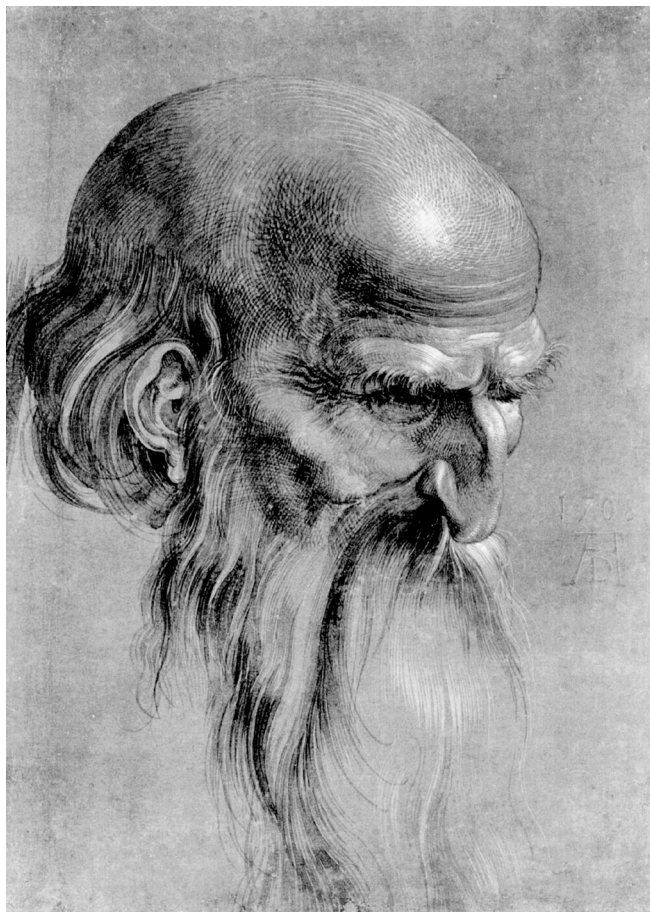
Böszörményi Zoltán

Nyitott könyv az ember

*Nyilvántartanak eszmét, gondolatot, emléket,
és mi minden mást,
amire most ki sem térek.
E nyilvános nyilvántartásban lakom elégedetten.
Tudják lakcímem, telefonszámom, e-mailem,
bankszámlám, lábbelim méretét,
arcom mosolyát,
és azt is,
milyen képet alkotott rólam múlt héten a tomográf.
Egy-két barátom felháborodva mondja,
megszűnt az egyéni adatok diszkréciója,
titkossága,
akarja, nem akarja
– nyitott könyv az ember elméje,
egyesekek szerint elmébűn és elmebűz –,
magától és magából
a lélek mennyi mindent elűz.*

*A nemlét sok mindent tisztáz
– nem úgy a lét ménje,
csordasorban csordasors,
ez a galaxisok tömör zenéje.
A megállíthatatlan szárnyalásban
reped a tagadás,
ma – biztosan tudom –
ha akarna, sem tagadna már,
valaki ott fenn
önkéntesen megszüntette a tagadást.*

*Könnyen dönt,
kit szegénység,
éhség soha nem gyötört,
gondolatait ki nem hallgatták,
deresre nem húzták.
Kit gyengének teremtett Isten,
hiába vár szabadságra, igazságra, beteljesedésre,
annak patakokban folyik el izzadsága, vére.*

ALBRECHT DÜRER (1471 – 1528)
grafikája

Tóth-Kiss Hajnalka

A kabát

Volt egy bordó nyári ruhája. Éticsokoládészín hajához semmi nem illett úgy, mint ez a ruha. Szeretett táncolni. A férjével hetente jártak tánciskolába. Utána leültek az épület melletti kiskocsmá teraszán, megittak egy korsó sört. Általában hallgattak. A testük kibeszélte magát a tanfolyamon, több mondanivalójuk már rég nem volt. Nem haragudtak, nem bántották egymást, csak elfogytak a hétköznapi életben. Eszter egyik barátnője tanácsolta, hogy próbálják ki ezeket a spanyol táncokat. Olyan, mint egy jó vérátömlesztés. Egyik alkalommal, amikor kiléptek az utcára, nem volt nyitva a kiskocsmá. Megkönnyebbültek. Tudták, hogy ez volt az utolsó estéjük. Sokszor elképzelte már ezt a pillanatot. Álmodott is róla. Zihálva, sírva ébredt, de most egy könnyecsepp sem tűnt elő a szeméből. Meg sem közelítette a könnycsatornát. Hálnia kell, ami álmában már elpusztult. A valóper utáni vasárnap, amikor mások élvezték a családi ebédet, ők akkor vitték le az ebédlőasztalt az albérlet második emeletéről. Valahol a két szint között csúszott le róla az a terítő, amit az esküvőre horgolt Eszter édesanyja. A volt férj anyósa. A férfi rettegett tőle. Senki nem szereti, ha tükröt tartanak elé. Folyamatosan. Állandóan. Az elveszett terítőre ötvenhárom perc múlva talált rá a felső szomszéd. Kifelé menet bedobta a szemetesbe. Hétfő reggel szállították az utcából a hulladékot, de éppen előtte nyitotta fel valaki a kukát: a környék Kálmánja – a gyerekek Mikulásnak hívták. A szakálla és a zsákja miatt. Meglátta a terítőt, kivette. Éppen beleillett a gyűjteményébe. Kálmán ezelőtti utolsó rongyszerzeménye egy autószerelő volt. Legalábbis azt hitte, mert annyi roncs, darabokra szedett autó állt az udvarban, ahol ráakadt. Abban a pillanatban, amikor elhagyta, akkor is egy régi, mustárszínű Škoda 120-ast próbált összerakni a férfi. A rongy kiesett a benukt kézéből, majd ő is a rongy után. Agyvérzés vitte el. Kálmán pár órá múlva járt arra, amikor már minden elcsendesedett. A béméskodók is hazahordták már a történetüket. Lesz mit mesélni a családnak. Kálmán felvette az árván maradt szö-

vetdarabot. Különös érzéke volt a magány kiszagolására. Kötelék volt köztük. Tényleg illett a horgolt terítő a sorba.

Aznap este a városi piac bejáratával szemben aludt egy padon. Egészen kellemes idő volt. Nem fázott annyira. Szerette a kabátját. Akkor sem vette le, ha nagy volt a meleg. Olyan zseb-hátán-zseb-forma darab. Mindenkinek kellene egy ilyen. A feneketlen, varrott résekbe gyűjtötte a magányt. A sok magára hagyott rongyot. Úgy érezte, hogy már a húzához nőtt mind, beszótták az erei. Leszaggatni sem lehetne már róla. Mint egy plusz végtag vagy egy új szív, amely táplálja a létfontosságú szerveket a testében. Gondosan a pad alá gyűrte a zsákját, összehúzta magán a kabátot. Fázott a tarkója, futkosott rajta a hűvös levegő, majd lefelé a gerincén. Nem szokta meg, hogy csupasz az a rész. Pont ma szánta meg az öreg Frici bácsi az utcában. Hogy majd ő rendbe szedi egy kicsit. Levágja a haját. Jól megkopasztotta a nyakát is. Nem érezte igazán komfortosnak, de a kabát gallérját éppen erre találták ki. Egy mozdulattal felcsapta a tarkójára, és már futott is a meleg a csigolyák mentén. Éjjel kettő felé riadt fel. Három imbolygó árnyék nyúlt el előtte. Na mi van öreg? – ordították. Kell a friss levegő, mi? Mi a fasznak vagy így beöltözve, te szerencsétlen? Van vagy harminc fok még most is. Aztán majd ennyi ruhát hűgyozol össze itt, a padon. Hallod? Hogy nézel ki? Te okádék!

Az egyik árnyékból egy láb indult meg. Kálmán összehúzó-dott. Gömbölyűre, ahogyan a sünök. Jól ismerte az ilyen helyzeteket. Tudta, hogyan védje a fejét a rúgásoktól. Aztán az árnyakból kezek nyúltak elő, mint egy polip a zsákmányát, úgy fonták körbe. Belekapaszkodtak a gallérba. A hideg újra utat talált a gerincen. A végén már hárman rángatták. A gombok erősen tartottak. Tartották az erek, a létfontosságú szervek, a szövetek. A kabát nem engedett. Összeszorult a nyakon. Aztán a test nem engedelmeskedett többé. Az izmok elernyedtek, a tüdő kiengedte az utolsó bent tartott lélegzetet. Az árnyak hirtelen ugrottak arrébb. Hallod?! Tényleg összehugyozta magát! – röhögtek még, talán le is köpték a testet, mielőtt beleolvadtak a sötétbe.

A parkoló, amit a lány keresett, összességében egész kellemes hely volt. Fák rejtették el a várost. Éppen csak pár helyen volt lát-

ható, hogy emlékeztesse, nem távolodott túl messze az életétől. Nem volt híve a nagy ívű változásoknak. Rettegett mindentől, ami nem a megszokott mederben folyt. Fejlett kreativitással verte át saját magát. A környezetét nem mindig sikerült. Ilyenkor indult el világga. Rendszerint ebbe a parkolóba. Kedd délelőtt nem volt nagy forgalom erre. Ilyenkor csak okkal jön ide az ember. Néhány magányos futó kocogott el mellette. Nem néztek egymásra, talán csak az előttük haladó sarkát figyelték. Ütemet adtak egymásnak. Vagy ki-ki magának. Pár lépésnyire hangos szóváltásra lett figyelmes. Két óvatos lépés múlva került a szeme elé az öltönyös úr. Bordó, csíkos nyakkendője elegánsan simult a mellkasára. Széttárt kezei értetlenséget tükröztek. Bizonyosan nem azt kiáltotta, hogy *engedjétek hozzám a gyermekeket*. Pedig a lány megesküdtött volna, hogy valami hasonló mondatot hallott. De nem engedték hozzá a gyermekeket. S az úr összetörve rogyott térdre. Érezte, ahogy a kezei ólomnehezékké válnak. Hatalmas súlyú, vastag tönkként nyúlt az előtte állók felé. Nem emelték fel. Kedden délelőtt csak okkal jön ide bárki. A könyörületnek semmi dolga nem volt ma erre. A takarásból két kisfiú szaladt ki. Az unokák. Utánuk a szülők. Az úr nem tudott mozdulni. Talán azt hitte, hogy megállíthatja az időt. Nem csordogál tovább az ereiben sem. Az egyik kisfiú megállt. Hátranézett. Megszületett a gondolat a fejében. Mély levegőt vett, végtagjaiban megfeszültek az izmok, fordult a csípő. A lány is vele lélegzett. Ölelésre emelkedtek a karok. Elindult a láb, nem volt, ami visszatartsa. Csak egy. A kéz, ami utánanyúlt. A hatalmas lendületet visszarántó mozdulat minden levegőt kipréselt a tüdejéből. Az úr egyedül maradt. A sötétben. Rágörgették a hatalmas sziklaajtót. Életében már nem tudott kijönni. A lány sokáig állt ott. Talán levegőt sem vett. Szemeivel próbálta összekötni az urat a gyermekkel. Többször lejárta ezt az utat. Mintha ezzel kötelet húzhatna közéjük. Olyan elszakíthatatlan-félét. A tekintete megtorpant egy barna kabáton. A szülők kezéből esett ki. Kicsit várt még. Érezte, hogy nem léphet be a kötel helyére. Amikor a család elhajtott a város felé, a lány felvette a kabátot, és az úr elé állt. Csendesen, mintha alvót takarna be, ráterítette vállára. A gyűjtemény első darabját.

Pethő Lorand

valamit ma is ittfelejtünk

*a dermedt város utcáin bolyongtunk
arcunk vöröslött parázstalan
valamit ma is ittfelejtünk
sebzett leveleken bogarak*

*nyújtóztak a széttépett égnek
recsegett térdünkben a porc
csak mentünk nyomunkban fények
zörgették tovább a villamost*

*két idegen lehajtott fejjel
ki betonban csillagot keres
szótlán néztem remegő térded
mint átlépsz árnyékunk felett*

*és a kaiser-josef-platzon
hol mindig minden ugyanaz
kezedet emeltem szívemre
etessük a galambokat*

*valamit ma is ittfelejtünk
recseg térdünkben a porc
csak megyünk nyomunkban fények
zörgetik tovább a villamost*

látom. mert átkozott vagyok.

*benned éltem, mint csontokban a rák.
simultam hozzád. szerettelek.
emlékeimből éljek így tovább?
miért hagyod, hogy mindig itt legyek?*

*utcáidon bolyongok megint.
részegen. isten így akar.
ne szégyellj. ez is én vagyok.
széttépett hús kérges bőr alatt.*

*ballonkabátom, ha fázol, rád adom.
vacognak benned a gyermekek.
sebzett ajkuk langyos tejhabon,
anyjuk kezében konyhakés remeg.*

*látom. mert átkozott vagyok.
magammal hordok minden jajgatást,
mit párnákba fojtanak napok.
hallom. nem hallja senki más.*

*benned éltem. még mindig itt vagyok.
sáros cipőmmel rugdosom szíved.
ne szégyellj csavargó angyalod.
részeg, megtört, de mégis a tied.*

útnak kezdetén

*mi tudjuk, mi volt az útnak kezdetén.
igába kötve húztuk az eget.
kövektől vérzett zúzmarás patánk.
a föld, ahol mentünk, mindig megrepedt.*

*mi tudjuk, mi volt az útnak kezdetén.
kicsiny halálok, önkínzás, egyéb...
megszoktuk az ostorok nyomát,
idegenek kérges ujjbegyét.*

*mi tudjuk, mi volt az útnak kezdetén.
nem ragasztott senki szárnyakat,
de volt erőnk és csontunkban velő,
áthágni mindent, mi zúgva ránk szakadt –*

megszokod...

*megszokod még
a lehántott eget
kezek érintését a buszon
a rettegést
hogy holnap is lesz*

*megszokod
az ajtódban kitaposott csikkeket
az elzsibbadt karod
a hajnali liturgiákat
mikor hátrakötöd szárnyad
és az ablakon kihajolsz*

Varga Lilla

Egy találkozás

Szenteste. A város nem annyira csendes, mint vártam – ez jár a fejemben, ahogy leszálok az Oktogonnál, és az Andrássyn a liget felé veszem az irányt. Elérek a Hősök teréig, átmegyek a kis hídon, megvárom, hogy elhaladjon pár autó, átvágok az úttesten, a Vajdahunyad vára mellett elindulok a tó partján. Itt már senki nem jár, a fák sötéten sorakoznak a parkban, ahogy egyre beljebb megyek, egyre nagyobb lesz a csend. Apró szemű, sűrű eső esik, folyton olyan érzés, hogy a következő pillanatban majd eláll. Aztán csak esik tovább. Leülök egy padra, hosszú, térdig érő kabátom pillanatok alatt átázik, de nem igazán érdekel. Szüleim Ausztráliában, a szeretőm a családjával, szóval enyém az éjszaka. Ez is, és még annyi másik. Felállok, továbbmegyek. Újabb pad, ücsörgés és bámulás a semmibe, gondolatok cikáznak. Aztán már csak hallgatom az esőt, nem gondolok semmire. Majd felállok, továbbmegyek, újabb pad és újabb fák. Hideg. Eső.

Nem tudom, mennyi idő telt el, félóra, egy óra, netán több... Visszaérek a várhoz, leülök a fűzfa alá, rágyújtok. Egyszer, nyáron, egy barátommal ugyanitt ültünk. Akkor láttam életemben először jégmadarat. Jó emlék, szívesen idézem fel, örömmel mazsolázom ki az akkor eltöltött perceket.

„Van tüzed?”

A hirtelen hangra összerezzenek, eltűnik a meleg nyári nap, a csobbanó víz, az érdes, forró tenyér érzése a kezemben.

„Igen, persze.”

A lány nyakig bebugyolálva, de még így is remeg kicsit. Zöld vászonkabátja vékonynak tűnik, talán a vastag, kötött sállal próbálja ellensúlyozni. Leül mellém, meggyújtom a cigarettáját.

„Jó üres ilyenkor a park”, mondja, és mélyet szív a mentolos cigiből.

„Igen. Elég üres.”

Némán ülünk, az arcát szinte teljesen takarja a kötött sapka és a sál. Közel húzódik hozzám, vállát és combját az enyémhez szorítja.

„Aliz vagyok.”

„Emma.”

„Jó kis név.”

„A tied is”, válaszolom. Ahogy mind közelebb húzódik, már kényelmesebb lenne átkarolnom, szóval átvetem a karom a vállán. „Minek jössz ki ilyenkor, ha fázós vagy? Ráadásul ez a kabát sem valami vastag.”

„Csak úgy, kijöttem. De így jó. Jó meleg vagy.”

Még jobban hozzám bújik, nekem meg hirtelen olyan ismerős lesz ez az egész helyzet. A fűzfa ágainak sodródása a gyenge szélben, a tó feketesége, a fák sápadt törzse a sárga lámpafényben és a vékony, remegő test, ahogy hozzám simul, mintha már egyszer átéltem volna ezt.

„Déjà vu-m van.”

Halkan felnevet, rám néz. Napfényben zöldesszürke lehet a szeme. Észreveszek pár szeplőt az orrán. Arányos, egyenes orra van. Ahogy egy utolsót szív a cigarettából, feltűnik, hogy a felső ajka kicsit teltebb, mint az alsó.

„Mi az?”, kérdezi, de nem jön zavarba, állja a pillantásom.

„Semmi. Csak szép vagy.”

Megint felnevet. Felé hajolok, halvány parfümillat kúszik az orromba. Aztán hirtelen meleg ajkak érintése a számon. Nyelvem alatt érzem, hogy kicserepesedtek a hidegtől. Aliz jeges ujjai az arcomra kúsznak. Keze a hajamba túr, mintha ott akarná megmelengetni. Csókoltam már nőt, ismerős a kis száj, a nyelv és a fogak érzése, mintha magamat csókolnám, de közben mégsem, nagyon is más az íz, az illat, csak fizikailag hasonlóak az arányok, ezért olyan ismerős az érzés. És azért ismeretlen, mert Aliz sok mindenben eltér a többiektől.

Percek múlva elhúzódnak egymástól, kicsit gyorsabban szedi a levegőt.

„Mennem kell”, szólal meg végül. Elengedem.

„Oké.”

„Majd találkozunk.”

„Persze.”

Feláll, és amilyen hirtelen jött, úgy tűnik el. Sem telefonszám, sem email-cím. Semmi. De valahogy nem is kell. Szürreális este a tónál, így könyvelem el magamban.

Hazafele tartok már a villamoson, amikor csörög a telefonom. Hajnali egy.

„Igen?”

„Szia, csak én vagyok.” Férfihang szól bele, az aktuális partnernem. A háttérben karácsonyi dal szól, halk nevetés, beszélgetés hangjai.

„Mi a helyzet?”

„Csak boldog karácsonyt akartam kívánni.”

„Édes vagy, de nem kellett volna.”

„Holnap ráérsz? Visszamegyek Pestre.”

„Nem, nem lesz jó a holnap... És azután sem.”

„Hogy érted?”

„Találkoztam valakivel.”

„Találkoztál valakivel?”, visszhangozza, tompulnak a háttérzajok.

„Igen, szóval ne haragudj, de azt hiszem, ennyi.”

„Várj... mi?”

„Ne haragudj, szuper volt, de lépünk tovább. Szia.”

Kinyomom a telefont, még mielőtt válaszolhatna. Az ember azt hiszi, az alkalmi szexpartnerekkel könnyebb, de egy frászt.

Zakatol alattam a villamos, Aliz illata és hangja jár a fejemben.

Meg sem lepődöm, amikor márciusban, ugyanott, a fűzfa alatt elélem lép. „Van tüzed?”

Dimény H. Árpád

virágzástól a roskadó áigig

*az a hirtelen elhatározás
amikor lehajtottunk az útról
hogy vegyünk egy kosárnyit
a ropogós gyümölcsből
csak mert valaki azt festette a táblára
csókos cseresznye
azt is írhatta volna
ládákba gyűjtött korai nyár*

*az a fél pillanat amikor
a cseresznye lédús húsa a fogaid közt
vöröslő cafattá fakadt
nem számított hogy nem mostuk meg
és hogy a ragacsos lé
az álladról a blúzodra csorgott
csak az íz számított
mely nem csupán egy bogyóé volt
egész gyümölcsösök borultak virágba
majd percek alatt hullatták el szirmaik
hizlalva madártojás nagyságú bogyókat
de te nemcsak a húsát kóstoltad
hanem a nap sugarait nemcsak a cukrot
az érlelő delet és a langyos estét is*

*az ahogy az ujjaid közé vetted és elharaptad
tudtam hogy lesznek ezek a napok
amikor gyümölcstől gyümölcsig élünk
a cseresznye hújának édes-csodás
zamataért az ajkadon*

Noszlopi Botond

Oldás

*szeretném elszívni a fájdalmadat,
ahogy föld szív be nedvet,
ha nyár van, s tűz le rá a nap.*

*szeretném elnyelni a félelmeidet,
ahogy fekete lyukak
nyelnek el üstökösöket.*

*szeretném elűzni a haragod,
ahogy jó hírek űznek
befészkelődött bánatot.*

*s szeretném visszahozni a szerelmet,
ahogy egy kacatot
mutat föl kincsként a gyermek.*

Nagy Zopán

Átjárások / Bolondságok...

Az egyik jelen(em)ben 11 napon át 2 törpe élt (lakott) bennem! – emlék-ébredeznek a leíró, majd néhány részletet is megoszt:

A kis görcsös lények már napkelte előtt forgolódtak, bök-dösödtek, *nógatóltak*, egy-egy szervet odébb toltak, egymásra másztak, rángtak, riszáltak, belső visszhang-falban óbégattak... Égett a gyomruk fertelmesen, hát még nekem... Egymás felé (gondolatban, embrióban, gond-ületben) öklöt ráztunk, túrót hánytunk, túlvilágon túlóráztunk...

Azokon a napokon hajnali 5-kor – szinte óraműpontossággal – megnyílt a mellkasom! Ez az alkalom volt megfelelő a törpök kiszolgálására. Reggelire már füstös whiskyt kértek, grillázs kaláccsal kísérve nyammogtak, a minap éppen a fekete (fadobozos) Laphroaig Lore-t követelték, nem volt nekik elég az Islay régió tőzeglápjain érlelt, klasszikus 10 éves párlat, ők az exkluzívra vágytak...

A sokadnaposan elgyötört, megviselt szervezetnek éppen ez kell! *Füstös, tengerparti-minerális hatások, hamu, keserűcsokis cukorka, vanília, gesztenye, vajkaramella, maláta, éretlen citrus jegyekkel... Gazdag tőzegesség, fűszeres chilis jegyek, füst, jellegzetes jódos-gyógyszeres ízek...*

Elménkben már kora reggel: habzó hínár kesernyés kedve és egy kis meglepetés édesség lebegett...

A délelőtti derengésben süveg, hurok és üveghúrok feszülnek: reccs a ropp és trotty a kott (a) törmelék... Ebédre olykor thai leveseket kértek, melyekben a curry, a koriander és a gyömbér dominál omlós csirkemellel, de a kókusztejes-lime karakterét is szerették, aztán jöhetett a vörös currypaszt és a halszós, a kagylós-tintahalás tészta-variációk, pl. Farfalle: tenger gyümölcseivel, vagy éppen a Cacciucco (toszkan hallevés)...

Máskor bárányszívet, ürücombot óhajtottak, párolt káposztával, vegyes köretekkel, kökénykék töltikékkal, francia borokkal,

holland sajtokkal, majd pacalt, véres hurkát, töltött káposztát egyszerre! Napról napra szemtelenebbek lettek... Legutóbb a Côtes du Rhône borvidékről származó négy palack vöröset öntöttem be(léjük)...

Na, ezek a fránya törpök: nem tartották be a bójtöt!

Az egyik nap például 44 darab szilvásgombócot kértek 1 üveg kóser szilvával, de ömlött beléjük szinte minden: gönci barack, csabai csípős kolbász, somlói juhfark, pekingi kacsa, villányi sauvignon, uzsonnára magvas baguette, zöld veltelini, pármái sonka (*Julian del Águila – Jamón de Bellota 100% Ibérico*), szekszárdi friss rozék, szarvasgombás falatkák, Szent György-hegyi *Sárkánytangó*, buggyantott tojás, sörretek, pisztácia, ecetes uborka, pálpusztai, Kazinczy szamorodni, penészes kéksajtok, avokádó, cabernet franc, füstölt lazac...

Talán nem meglepő, hogy a paradicsomszószos, mediterrán-fűszeres, ötsajtos melegszendvicsre reszelt psilocybin (magic) mushroom szintén nagy kedvencük volt! Ezen előétek elfogyasztása után dobáltam be nekik (ekkor már az erővel szétfeszített mellkasomon át) a kívánt kellékeket is.

Kértek széket, arra létrát, hogy ezeken egyensúlyozzanak, körömlakkot, fanszór-trimmelőt, mosómedvés és görényes alsógatyákat, vazelint, tökmagolajat, ostort, jávai, nepáli és Süssümaszkot, szegecses labdákat, gyertyákat, a Querelle című filmet VHS-kazettán, egy hozzá illő Jean Genet-regényt (amit osztrigával meg is ettek), szivárványos parókát, plüssfókát, lángszórót (na, azt azért nem adtam!), de ráadásként kaptak bilincset, macskagyökeret, ördögbotokat, tűzpiros latexoverált és egy vérfertőzőmérő készüléket is...

Ám, ahogy bennem teremtek, oly hirtelenséggel el is tűntek! Április 11-én hajnalra teljesen felszívódtak... De hogyan kerültek egyáltalán belém, és kik is voltak ők? Ideiglenes keletkezések, idegen tumorok, újraéledő éngumók, ikertestvérek, speciális képek, többnemű lidércek, aberrált szeretők, netán engem félrevezetők? –

Nem tudjuk meg tán soha, e valóság mostoha...

- - -

Kínos ébredések, kvázi klapanciák, rá(m)adások:

Elzsibbadt már fejem-fájam,
elfogyott a kar
a lábém,
kandeláber áll kamrában,
leestem a kan apéról:
növeszthetek még hat lábat...

- - -

Morgenstern morg: s még három folt
pulzál egy óriás szembogár szemének bogárfátylán át...

Fél-vak kéj-bak! Álmod fényt ad!

Amott: öt fekete atléta találkozott tizennégy (nyakánál megvágott) vérekes zoknival! Egyik alteregómtól idézve: pszichothriller és abszurd nász: *metanász az avaron...* Jaj!

Czilli Aranka

Cseresznyevirágzás

*Kinyílsz és
az ég rózsaszín
fürtöket fon
vállam köré.*

*Mire elhiszlek,
elhullatod bennem
a kételyt.*

*Meddő nyár jön.
Fogynak a tavaszok,
csodákra várunk –
szédült, szomorú
cseresznyevirágok.*

Csornyij Dávid

Sárával a Tírrén-tengeren

A homokban ülve fésüllek az éjjéli parton.

Unalmas.

*Egyedüllétünk buzgalmában
meztelenül fürdünk, nekem túl hideg a víz, kiszaladok.*

*Az áramlatok hozzám sodornak,
s e hirtelen pikkelykalandban
tekintetem rajtad és a mindenségen osztozik.*

*Holdból származó fénypor terül arcodon,
rajzolatában gyönyörű a teremtés.*

*Oly nagyvá válik az éjszaka,
lábaidat a levegőbe emelve köszöntjük,
üdvözlégy, te gögösen szeplőtelen!*

*Beszélgetünk. Mereven mondom el,
mit gyóntam meg a Vatikánban.*

*Arcon kellett volna vágnod,
szerelmi immunrendszer,
szavaim mégis elmosódnak
vizes tenyeredben,*

*kínosan érzem magam, terelek.
Úgy próbálok mesélni a csillagokról,
hogyan semmit sem tudok róluk,
befogod a számat,
elhallgattatsz ráncszaggató csókjaiddal,
hajadból lopom ki szenvedélyed,
mindet megtartom,
ajkad partvidéke kiszáradt,
édes rúzzsal áztatod ismét,
közben hallgatózol,
időnként megbámulsz,
szavakat suttogok,*

*holtak tengerpartjára hullámszik a tartalom,
csalánsejt-tekinteted csípőssé válik,
akár a medúzakorong,*

*bánthattál volna többet, tovább,
nem válna búcsúvá a hajnali horizont.*

Rózsa Dávid

Szelfi a Barents-tengeren

*Hajócsavarnyi fodrok,
sirályló bádognéző.
Imbolygó, vörössárga folt,
törtfehér harapásnyom,
végignyújtózik a parton
a földtörténet harmadkora.
Barentsburg sóhaj.
Átsüvít a tengeren.
Deszka, korlát, opálos permet:
ennyi nélküled a fedélzet.*

Bárdos József

Késő romantika

Jókai Mór és Nagy Bella

Lement a függöny. A Krisztinavárosi Nyári Színház közönsége udvarias tapssal köszönte meg az új Jókai-darab előadását, majd gyorsan kiürült a nézőtér. Az emberek siettek haza. 1897 nyarának vége hűvös, szeles időt hozott a fővárosba. Jobb ilyenkor meleg helyre húzódni.

A szerző egy ideje már az öltözői folyosón állt, mielőtt bekopogtatott Nagy Bella öltözőjének ajtaján.

– Gratulálók! – nyújtott át egy csokor vörös rózsát az ifjú színésznőnek.

– Köszönöm! Nagyon hálás vagyok önnek, Móric bácsi.

– Tehetséges magácska, Belluska – simogatta meg a lány haját az író.

– Ugyan! Tanulás, színház, siker. Ezt mind öntől kaptam. A segítsége nélkül semmi sem lennék.

– Én lennék már semmi enélkül.

– Semmi? Jókai Mór, a nagy mesemondó, akinek új és új regényét az olvasók tízezrei várják!

– Talán régebben volt valami ilyesmi. De mióta Rózácska meghalt, megyek lefelé, egyre csak lefelé egy sötét, magányos úton. Már az írás sem öröm nekem.

– Hogy lehet magányos, hiszen szerető család veszi körül! Törődnek magával, vigyázzák minden lépését.

– Ez az! Rab vagyok én abban a Bajza utcai házban. Nekem az nem otthonom. Egy lépést sem tehetek egyedül. Most is csak a szakácsné segítségével tudtam megszökni, hogy eljöhessek ide. Vigyáznak rám, mint az aranytojást tojó tyúkra. Közben egy évtizede nincs ember, akivel egy értelmes szót válthatnék. Árpád már egy más világból való. Ugyanazokat a

szavakat használjuk, nemzet, haladás, béke, tudomány, művészet, de ő és társai egészen mást értenek rajta, mint mi, amikor fiatalok voltunk. Minden elromlott körülöttem. Ma már azt is szememre hányják, hogy egyszer a zsidónegyedben választottak meg képviselőnek.

– Ostobák! – kiáltotta a lány, aki rövid színészi éve alatt már megtapasztalta az előítéletességet a mindennapokban.

– Köszönöm, hogy ezt mondja, kisasszony.

– Miért nem tegez, Móric bácsi?

– Félttem, Belluska.

– Nem kell engem félteni! Különben is, mitől? Kitől?

– Magamtól.

– Én nem félek Öntől egyáltalán. És tegezhet bátran!

– Tudod, Belluska, elmúltam hetven, s nem sokáig húzom már. De olyan jó volna még egy kicsit megszabadulni a magánytól, meleg otthonra lelni, még egyszer kicsit boldognak lenni.

– Értem.

– Dehogyan érted! Két éve ismerlek, figyellek. Kérlek, válaszolj őszintén. Kinevetnél, ha azt kérném, légy a feleségem?

– Azt nem lehet, Móric bácsi! Mit szólnának hozzá az emberek? Feszty úr, meg a felesége.

– Te azzal ne törődj! Felejts el mindent, és válaszolj őszintén.

– Húszéves vagyok.

– Tudom. Én meg hetvennégy. Illik, hogy a férj kissé idősebb legyen.

– Kissé?

– Nézd. Ismered Dávid király történetét?

– Persze. A Bibliából.

– Nahát. Róla azt rebesgetik, hogy megvénhedvén meztelen szűzlányok testével vétette körül magát, hogy felmelegedjenek kihűlőben lévő tagjai. Ha lesz rá időm, megírom még az ő történetét is.

– Erre kellenék most én?

– Nem, Belluska. Hozzád engem nem testi vágy hajt. Az én koromban már mást jelent a szerelem. Hogy jó veled lenni, jó

közösen elüldögelni, hallgatni. Társaságot remélek benned, életkedvet, örömöket, amíg még lehet.

– Mikor akarja Móric bácsi közölni döntését a családdal?

– Semmikor. Ha igent mondasz, holnap elmegyünk az anyakönyvi hivatalba. Én hozok két tanút. Te meg hozd a születési bizonyítványod, mert az kell.

– Óriási botrány lesz belőle!

– Képzelem, biztosan mindenki bolondnak vél majd. Fesztyné Róza még tán bolondok házába is csukatna. De te még nem választál.

– Tisztelem, szeretem, Móric bácsi, de hát nem úgy. Ez nem szerelem. Ha így is kellek?

– Igen. Így jó. Megtennéd, hogy elhagyod a bácsit? Majd, ha vénember leszek. Most még ne!

Másnap titokban valóban összeházasodtak. Mikor néhány nap múlva kiderült, a hír az újságok címlapjára került. Lett botrány, országos felzúdulás. Fesztyék rádöbbenek, hogy elszállhat a százezres örökség...

De akkor, 1897 szeptemberében Jókai és fiatal felesége már Bécsben élvezte a szabadság ifjító levegőjét. Megérte a szökés: Jókai még hét boldog, alkotó esztendőt kapott a sorstól.

Farkas Gábor

A kérgek, a lombok, az odvak

*Karcsú ködpóznákon felejtett fészkek,
rúzsozza az ég elfoszlott széleit
a megöregedett naplementének –
hangtalan sincs nyugvópont se bent, se kint.*

*Mégis bársonyos a tetemre hívás:
érintéseink megunt balladája –
a kifosztott réteken veled sárgul,
veled zöldell, aki folyton elárul.*

*Az északi háncsokon zsenge moha,
ordas fejszéktől reszket az éjszaka,
lakmároznak, hiába az éhezés,*

*és testedre szorulnak mind a fészkek.
A végén már öklendezni is nehéz,
így adod meg magad minden nyelésnek.*

*Pikkelyes álmok az ágakon,
és szarvassá nem lett a fiú –
katedrálissá dermed a fájdalom
a ködben nyugvó maroknyi tájakon.*

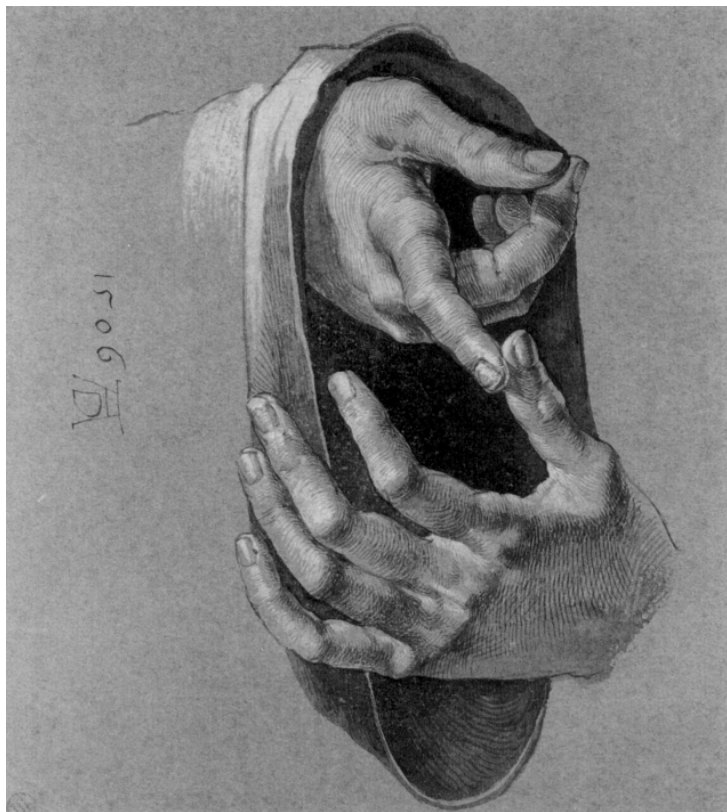
*Harangok a fáknak odvai:
hangjukban hiányod hallani,
mert hová a sebzett ég vezet,
ott még feltámadni sem lehet.*

*Vért köpsz, zokogó tócsák az út-
széli viharverte kereszttek,
nincs áldás, én mégsem eresztlek.*

*A szonda a légzőcsőben itt
tart. Mint nyákká olvadt mennyország,
tündökölteti rejtelseit,*

*és szűnik a tátongó teher.
A kergek, a lombok, az odvak
vérző sebeidre hajolnak:*

stigmái a feltámadásnak.

ALBRECHT DÜRER (1471–1528)
grafikája

Asbóth Balázs

Illés néni

Csordás Illésné egy kukában lakott. 120x58x62 centiméter elég tágas tér egy tőpörödött öregasszony számára.

– Csókolom, Illés néni! – köszöntek a kuka falának a szomszéd gyerekek, majd választ sem várva elrohantak iskolába.

Tízkor megjött a gondozónő. Hozott paprikát, mert fontos az egészséges táplálkozás, sok benne a C-vitamin, és az magyar. És májkrémet, mert az olcsó. Mindig volt néhány kedves szava az öregasszonyhoz, de aztán sietett tovább, mert – ahogy ő mondta – úgy várják mások is, mint a gondviselést.

– Mennyi kenyeret megkentem én is! – mesélte hangosat sóhajtván Csordás Illésné egy szajkónak, amely a szemetes szélére telepedett – Vegyétek és egyétek, biztattam a fiamat és a lányomat, de nem kellett kétszer mondani – a madár teljes megértést tanúsítva süttette kék-barna-fekete tollazatát a napfényben.

Az asszony fia Amerikában élt, csak egy-két évente látogatott haza a családjával. Fiatal felnőttként költözött ki egy lány miatt, azóta egy másiktól lettek gyerekei. Már annyi ideje élt kint, hogy érződött a beszédén. Az akcentusát a nála fiatalabbak sármosnak, az idősebbek pökhendinek tartották. A felesége amerikai volt, New York betonédenében ízlelték meg együtt az almát. A gyerekek nem beszéltek magyarul, de, hogy megörvendeztessék a nagymamát, a ritka találkozásokra rendszerint megtanultak két-két új szót. Csordás Illésné a fiával mindig a múltból beszélgetett, Amerika nemcsak a tengeren, hanem az időn is túl volt.

A lányával sűrűbben, hetente-kéthetente találkozott. Negyedórán belül bizonyosan összevesztek valamin, aztán Csordás Illésné azt mondta, hogy bezzeg a fia mindig kedves vele, erre a lánya levegő után kapkodott, mérges udvariassággal elköszönt, s egy hétig nem is hallatott magáról.

A viszony amúgy is feszült volt, a lánya már elmúlt negyven, és nem volt gyereke. Valamilyen aktivista volt, s mindig olyan

férfiakat mutatott be, akiknek szlogenekből volt a szájuk, és szemükben gyűrött plakátok tükröződtek.

Dél körül megjött a kukásautó. Megtűrt bűzt árasztott.

– Csókolom a kezit, Illés néni – hajolt mosolyogva a kuka fölé a szurtos képű kukás. Narancssárga overalljában, fekete arcával olyan volt, mint egy mentőalakulat fáradt tagja, egy kormos pofájú angyal.

– Legközelebb, meglássa, magammal viszem – mondta vastag hangú férfikacérsággal a szurtos képű, miközben a billenő szerkezettel a többi kukán könnyített. Az öregasszony kuncogott a kora miatt komolytalan, de jóleső bókon.

A kukás nagyon tapintatos volt, mindig bekopogott az öregasszony szemetesének a fedelén, vagy ha nyitva volt, akkor az oldalát kocogtatta meg. Köszönt, s csak ezután foglalkozott azazal, hogy a mindent elnyelő szomszéd kukák gyomortartalmát az autó hátsó részébe segítse. A szemetesek valósággal fellélegeztek, megszabadulván az ételpecsés zacskóktól, mosószeres flakonoktól, barnára rohadt banánhéjaktól, megszárad zsebkenőktől (allergiások taknya? elérékenyültek könnye? kamaszfiúk magányos szerelmi tusájának győzelmi emlékei?)

Délután elkezdett cseperészni az eső, úgyhogy Csordás Illésné becsukta a kukája fedelét. A cseppek a műanyag tetőn ütemesen doboltak, mintha egy égi karmester vezényelné ritmusos potyogásuk. Hamar elállt.

– Szeretem az eső utáni szagot – szólt a kukafedőt kinyitva az öregasszony. A szajkó ismét figyelmesen hallgatta, tollait szárogatta a felhők rácsai mögül kiszökő napsugarak fényében.

– Ilyenkor mindennek jószágszaga van, mindenki hisz a jövőben. A csigák is kibújnak, nekiindulnak, pedig eltapossák őket. A giliszták is, holott őket meg ti, madarak szippantjátok be – a szajkón nem látszott, hogy megszólítva érezte volna magát, bűntudat nélkül tátogatta a csőrét.

Kora este az egyik házban szokás szerint elkezdtek nézni a politikai műsorokat. A tévé olyan hangosan szólt, hogy Csordás Illésné is mindig hallgathatta. Tájékozottnak érezte magát a közügyekben, választások idején mozgóurnával járultak a kuka elé. Mivel még minden kuka zárva volt, nem tudták, hogy melyik az asszonyé, a

két választási biztos dühösen, káromkodva nyitogatta a fedőket. Csordás Illésné azt is meg akarta nekik indokolni, hogy miért arra szavazott, akire, de ők a negyedik mondat után egy tompa kuss-sal beléfojtották a szót, és siettek vissza a választás helyszínére, nehogy a másik párt politikai biztosa addig furmányos módszerekkel kifejtthesse az országnak is kétségtelen ártó tevékenységét.

Egy másik alkalommal a rendőrség jelent meg. Öt méter távolságból körülfojták Csordás Illésné kukáját, ami mellett egy halott hajléktalan feküdt. Arcán az utolsó ítélet döbbszerű rémülete. A kuka tetejét a szél a kukatesthez ütüzte, belsejéből morgás hallatszott. Kísérteties volt. A rendőrök kopaszodó fejéről csorgott a veríték. Nem mertek közelebb lépni, a babonás félelem alatt behorpadtak a tányérsapkák. Végül a legfiatalabbat küldték a kukához, aki pisztolyát a szemetesre szegezve lopakodott előre. Odaérve megkönnyebült, és elbizonytalanodva dadogta:

– Hehe, izé, csak egy öregasszony.

Csordás Illésné vallomásából kiderült, hogy valószínűleg a hajléktalan nem tudta, hogy az asszony itt lakik, csak a szemetes szélére rakott májkrémes kenyérért nyúlt. Az asszony megragadta a karját, s erre a férfi hörgő rémülettel rogyott össze. Az éhhalál sajátos formája.

Az ügyészség vádat emelt Csordás Illésné ellen, s végül jogos tulajdonvédelemből, egyben gondatlanságból elkövetett emberölés miatt egy hónap házi őrizetre ítélte. Így egy mogorva, köpcös, fánkbajuszú rendőr egy hónapig a kuka körül duzzogott, hogy miért pont őt jelölték ki erre a feladatra. Csordás Illésné próbálta vigasztalni, de amint hozzászólt, a férfi arrebbsértődött.

Ismét elkezdett esni, az asszony behajtotta a kukatetőt. Nagy, megszabadító cseppekben esett, lomhán, méltóságteljesen, mintha földdarabok puffantak volna a fedőn. A víz mindent kimosott, tisztára, legalábbis elfogadhatóra.

Másnap hajnalban ismét megjelent a kukásautó. Belseje üres volt, csak egy jobblétre szenderült szajkó feküdt benne. Ha a madár még tudta volna érzékelni a világot, látta volna a kocszi szinte újszerű, ünnepi belsejét. A szurtos képű kukás a biztonság kedvéért azért megkocogtatta az öregasszony szemetesét, de válasz nem érkezett. Mosolyogva felrakta a szerkezetre, és átbillentette.

Száva Csanád

(bepakolás)

*Fogkefék mellé pakoljuk az életmód-tanácsokat,
válaszokat keresnek a pólók feliratait,
a t-shirt-eket szépen összefogva
betesszük a könyvek mellé,
olvasnivalót hangulatok és égtájak szerint
választottunk, hogy a tenger minden
hullámveréséhez találhassunk egy-egy gondolatot,
megnézzük az utolsó üzeneteket a telefonon,
aztán eldöntjük, hogy nem visszük magunkkal,
szelfi vagy más fotó nem készül –
Fekszünk egymás mellett mezítláb a parton,
beúszunk egész messzire,
vad hullám ékelődik testünk közé,
megpillanthatjuk a napot,
ahogy a tengerbe beleereszkedik,
hátrahagyhatnánk mindent,
amit magunkkal hoztunk.*

(kipakolás)

*kipakolunk napszemüveget, napernyőt,
a napszemüveg helyére teszem a szemüveget,
a napernyőt elviszi a szél,
de vidámabb dolog utánaszaladni,
mint kinyitni az esernyőt,
a dán szappantartóból kivesszük a bolgár szappant,
román könyvekbe magyar szavakat írunk:
vara în care dinnye banán sör,*

*szétáznak a könyvek is,
de maradnak a nyomtatott szavak,
a homokba írt betűk,
a puhatáblájú könyvek mellé,
kipakoljuk zsebeinkből
az éles köveket is,
ezek szúrták a bőrünket,
de most csak a napot
érezzük bőrünkön,
köveket dobálunk a tengerbe,
bepakolt könyveket nyitunk ki,
mezítláb a vízbe lépünk.*

ALBRECHT DÜRER (1471–1528)
grafikája

Rendes Imre

Zöld sziget

I.

Fél hét magasságában kinyílt az ajtó. Nyári éjjeltől és egymástól ittas lelkek surrantak be. A hajnal első sugarait még kibírva, a későbbi fényességet nem állva elűzte őket rejtekükből. Tilosban táncoltak. Szabadon. A zár elfordult, újra magukra maradtak. A lány kócos volt és szomjas. A fiú adott neki vizet, és körbevezette az otthonában, amelynek a küszöbét most ő is úgy lépte át, mint-ha vendég lenne. Lassan mozogtak, mint a bolygók.

– Itt jó lesz? – kérdezte a lánytól, és egy kanapéra mutatott. – Persze! – mosolyodott el álmos arccal a lány, majd a melltartóját a felsőruházatán keresztül levarázsolta magáról, a földre dobta, aztán már le is huppant a zöld pamlagra.

A fiú nem volt biztos benne, hogy odafeküdhet-e Bizsu mellé. Tudta, hogy éktelenül horkol, és nem szerette volna a kócos tü-nemény álmát zavarni e pokoli zajjal. A lány úgy feküdt az ágyon, mint akinek mindig is ez volt a fekhelye. A fiú tétovázott, végül mégis odabújt mellé, és jobb kezével ösztönösen átölelte. A lány ujjai hasonló automatizmussal ékelődtek be a fiú ujjai közé, a csípőjét is a másik testhez igazította. Úgy néztek ki, mintha sütőből frissen kivett, összegyógyult kiflik lennének. Betakarta őket a mozdulatlan csend. Az egyik lélegzet utánozni kezdte a másikat.

– Köszönöm, hogy velem alszol – mondta a lány elfúló hangon. Válaszként a hozzá préselődő fiú belefúrta az arcát az őserdőt idéző hajba, szívta magába az illatát. Meg akarta jegyezni.

Hallgatta, ahogy a karjai között a csodalény egy másik létsíkba szenderül. Figyelte, miként lassul a légzése, s válik csendes-sé... már Istennél pihen a lelke... – gondolta az ébrenlét határán, aztán hirtelen eszébe jutott, hogy Bizsu nem is hisz semmilyen magasabb rendű létezőben. De ez attól még van, ha nem is képes belátni... – állapította meg magában, már lehunyt szemmel, ám

az éjjeli élmények túl erősnek bizonyultak, elméje partját töretlenül ostromolták a történetek hullámai.

II.

Kaptat fel a dombra. Útját az éjjel nem keresztezi, inkább rejti. Halad a tiltott pillantás felé. Lépései gyorsak, de óvatosak. Árnyéka csak a lelkiismeretében vetül. Néha kérdegeti magát: biztos ezt...? Később megtudja, hogy a másik árnyék gazdája ugyancsak ezen rágódik, míg az autója kettéhasítja a szabályos élet ésszerű távolságait. A kocszi leparkol egy ház tövében. A kerekeket halk együttműködésre igazgatja a murva. A motor leállítását és az első szavakat tücsökszólamok kötik össze.

Majd:

Együtt sétálnak a sötétség csillagokkal kiszaggatott kabátja alatt. Figyelme középpontjában a lány kacagó hangja és derűs mosolya ringatózik. Elképzelet, hogy a nevetéstől folyamatosan remegő mellkasa mögött miképp mocorog a szíve. A gondolatról a gyomrában feszítő éhség támad, dagad a sóvárgása, hogy irgalmatlan nagyot harapjon belőle. A vágy miért van rokonságban az éhséggel?

Most épp egy padon ülnek, egymással szemben. Egy derűs műanyag flakon fröccstáncot jár közöttük, amitől ők is oldottabban pillantanak egymásra. A lány kéri, hogy sétáljanak tovább az éjjelbe, amiből már elég karcsú a felhozatal. Felállnak a padról a hajnalt idéző derengésben, lépnek párat egymás körül, aztán sutogva szólítja a lányt közeledésre. Gyere ide egy kicsit... A kérés bájos mosollyal kísérve teljesül.

A karok elindulnak és összekócolódnak, mert pontosan tudják saját magukról, hogy nem tehetnek semmiről, csak kapcsolódni akarnak. Az orrok egymás mellé sorakoznak, vesznek még egy nagy lélegzetet. Az ajkak megnyílnak, alig látható módon a száj ormán megcsillan az édes nyál, összefeszülnek, megállíthatatlan kíváncsisággal csalogatja egymást a két örvénylő nyelv. Lakoma kezdődik. A szív súlytalanná válik, és elhagyja védelmező csontkosarát...

III.

Az élmény olyan erővel szakította át az emlékezés és az álom mezsgyéjét, hogy a fiúnak kipattant a szeme. Fél pillanatig még nem volt a tudatánál. Egy szigeten ténfergett, fogalma sem volt, mi módon keveredett oda. Csónak sehol. Észlelte a mellette szunnyadót, visszatért belé a teremtet s közben kinyílt világ. Megérkezett, miközben egy tapodtat sem mozdult. Újra érezte a lány illatát – ó, azt az isteni ködöt! Megnyugodott, a szeme újra lezárult.

Utazni kezdett.

IV.

Már a kora reggelben táncolnak egy szobában, balra a nap. Ezt csak a zsalugáter résén bebújó sugarak súgják nekik, s ők az ajándékért cserébe ugyanezen a nyíláson nevetésfolyamokat árasztanak ki a hajnalba. Jó kis üzlet.

A zene hangja egyre képlékenyebbé oszlatja a térből kilógó félhomályt. A dallamok már elestek, a ritmusok még tartják magukat, de tudják, az ő idejük is lejárt. Hangtalanul kiosonnak, otthagynak a szobát, zajlik a karnevál, mint a jég. Ezt az úrt egy másik hullám veszi birtokba, ami egészen bentről árad kifelé, és hatalmánál fogva lebont minden férfi és női feszültséget, hogy aztán valami olyat hozzon létre, amely képes birokra kelni az istenekkel. Testük nagy része összeforr, a karok egymást cirógatják, majd összekapaszkodnak, a lány karmai a fiú húából tépnek egy pofárávalót. Nem tudják, ki hol kezdődik, és azt sem, létezik-e még a másik. Birkóznak, hol a fiú, hol a lány van felül. Sóhajaik a másik szájába vernek hidat, így élük be új hazájukat. Az áramlás végét és a szétválás kezdetét a lány indítja meg egy hatalmas csókkal, amivel a fiú fejét szinte belepréseli az ágyba. Reszketnek egymástól, de az érintések melege már múlik a bőrükön. Derűs zsibbadással öltöznek, felveszik régi, megszokott énjüket. A cipők felhúzása után, a fényre lépés rítusa közben a fiút hívja a melankólia. Magában kérleli az elmúlás istenét, hogy most az egyszer változtassa meg a szokását. Ne pusztítsa el a pillanatot, ne ölje múlttá!

V.

A fiú megébredt, és érezte, hogy összefonódtak a lábaik. Olyan volt, mintha álmukban a gazdátlan testek tovább dorbézoltak volna uraik jelenléte és engedélye nélkül. Gondolta, talán kérése meghallgattatott, és a szunnyadó gyönyörűség vele marad ezen a zizegő tiszavirágszigeten. A szíve és a gyomra között fájdalmas hiány feszült, az este elajándékozott titkos szobájából egy jókora szegletet, torka száraz, mégsem mozdul a csap irányába.

VI.

– Szeretlek... – suttogta a lány lelke ölelkezésük közepette. A fiú is pont így érez, de nem mondja ki, tudván, egy ilyen varázsigé balul is elsülhet... aztán mégis beáldozza a szíve szavát.

– Te ne mondd! – utasította a lány. Bizsu szavainak sava siste-regve csöppen a fiú bőrére. A maró érzés beszívódott a bőr alá, onnan a húsba, majd a vér repítette a mérget a titkos csarnok felé.

VII.

– Tényleg azt hitted, hogy ez a lakoma az éjjelen túl is fog tartani?
– húzta gúnyra a száját egy hang a fiú fejében, aki már araszolt befelé az álmok világába. De a sugallat csak folytatta. – Lehet, azt képzeled, hogy felfalnak, és jóllaknak veled, de nem te vagy a főétel!

A fiú hiúsága egyből reagált.

– De hát boldog volt velem az éjjel! Miért ne akar...?

– Igen: volt, de ennyi elég belőled! Ezt meg kell értened! Ő csak élvezi az ízeket, kóstolgat! Te vagy az, aki éhes. Ez nagy különbség! Neki csak egy mulékony különlegesség vagy, amit desszertet követően kapott, de pár falat után már arrébb is tol magától! Elég vagy!

A fiú töprengett, próbálta emészteni a hang szavait, de nem az elfogadás irányába haladt, a méreg már a csarnok falai között hömpölygött.

VIII.

A delelő nap tikkasztó ereje élesztgeti a fiút. A lány mellette, mozdulatlanul. Az ébredés kuszasága ott lebeg feje felett, mint egy húst hasító bárd. Ideges.

Nem akar kilépni az ajándékuniverzumból. Dédelgetésre, ringatásra vágyik. Újra együtt rezegni azzal a kíváncsi bolonddal, aki az éjjel vele játszott.

Gondolatai ravatalán kószál, és alig veszi észre, hogy kinyílik rá két mesés szép szempár. Érti az álmatag, barátságos tekintetet. A bűvölet ott tekeri szavait a zöld ág felett. Pár varázsigt követően a fiú eltüntetni készül a lány ruházatát.

– Héj, Mágus! A felsőmmel mi lesz?! – figyelmeztet a kacérság. Az örvénylés most sem éri el a tetőpontját, félbeszakad. Félbeszakad, és úgy is marad, örökre. Bár ebben még egyik sem teljesen biztos. Csak a hang.

IX.

Odakinn a test nélküli égitest összes sugarával zsibbasztott minden érző lelket, aki a közelében legelte a fényét. Ők is égtek, amint a korlátokat jelentő szabadba kiléptek. A fiú elkísérte az autójáig, elhabogta a reményét, kérte az érintést. Látszólag a lány sem zárkózott el az árnyékban sétálás gondolatától. A fiú azt hitte, megpecsételődött a cinkosság egy lopott csókkal és egy sejtelmes mosollyal, amelyet búcsúként váltottak. Végül meredten végignézte, ahogyan a kocsi felszívódik a porban a görbe utca végén.

Epilógus

van a magány elvesztésének ára édesen arcátlan bazsalygató fájás félárnyékban tekergők ringó tánca ellobban fényük mint az élni vágyás

Müller Dezső

Anyámhoz

*csókom nem volt elég
hogy homlokod
összezsugorodott ráncaiban
meglapuljon az élet*

*úgy párolgott el
simogató kezed melege
mint kályha forrósága
a hideg téiben*

*csak a fájdalom képe
maradt meg
becsukódott szemed alatt*

Apámhoz

*amikor fölszívott
a csontliszt-ízű halál
tekintetem
fönnakadt a tájon
szenvedő arcok
terültek el
az ég s a föld
közötti síkon
domboldalnak
ütődött a nap*

Mintha

(kisfiam emlékére)

*mintha gyakran visszajönnél
tenyeredből Nap buggyanna
arcod pallosát lengetné a szél*

*mintha csillámló folyóban állnál
homlokodon Hold sütné át
s az árnyékkal messze szállnál*

*mintha lépteidben fény nyargalna
szád meséket szólna
szemedből üstökös folyna*

Ónody Éva

Az én Kunágotám – IV.

Dédapánk a Feszty-körképen?

Én egészen másként nézem ezt a panorámát, Feszty Árpád festményét, mint bárki más. Mivel az én apai dédapám biztosan itt vonul, itt próbálja megtartani a honfoglalás útján, két kézzel a szarvánál fogva, az ökröt. Mert őt vélem fölfedezni az egyik központi alakban.

Nos, nem abba a hibába estem, amibe sok hiú magyar nemes, akik a családfájukat a honfoglalásig vezették vissza. Nem, erről szó sincs. Csupán az a helyzet, hogy ilyen bő ujjú ingben, bő szárú gatyában és ilyen hosszú hajjal él az emlékezetünkben dédapánk, apai nagyapánk édesapja. Ebből is látható, hogy valóban nem tudományos hitelességgel jelenítette meg Feszty a honfog-

Feszty Árpád körképeinek (A magyarok bejövetele) egy részlete

lalás korát, mint amire már többen is rámutattak korábban. A honfoglalás kori öltözködés nem is hasonlítható dédapám ruháтарыhoz, ugyanis ezt a bő, kényelmes viseletet sokkal később kezdték el hordani.

Anyukám nővére, Mariska néném mesélte először, de mások is megerősítették ezt az igaz történetet. Még nagyanya is – aki pedig igen keveset beszélt – elmondta, hogy az apósáról van szó. Aki szép, hosszú öregségét Kunágotán, közöttük töltötte. S nagy tisztelet övezte mindvégig. Ő ugyanis Aradról települt át erre felé, miközben a nyájat hajtotta, jobb legelőket keresve, hozta a családot is. Majd bátran új vizekre evezett, hisz a fia, Kovács József nagyapánk már parádés kocsisként parádézott. Nagy fordulat volt ez egy család életében! Hogyan történhetett, bizony nem tudjuk. Csakis az adottságaik, alkalmasságuk birtokában.

De az már biztos, jó néhányan dinnyét is termesztettek Kunágotán (nemcsak dohányt), és még többen szerették volna megdézsmálni az érett dinnyeföldeket, ezért őriztették azokat. Egyöntetűen a dédapánkat választották meg csősznek, mert az ő megbízhatósága mindenekfölött állt, azonkívül ő rá is ért. Tehát kényelmes kunyhót építettek neki, jó fekhellyel, hisz vagy két hónapig ott kellett élnie, öt kilométernyire a falutól. A meleg ebédekről is gondoskodott nagymama – mert erre kényes volt –, éspedig minden áldott nap, igazán bravúros módon.

Volt egy hatalmas kutájuk a nagyszüleimnek, a borjú nagyságú, fehér komondor. Már a látványa is félelmet keltett a faluban. Amit rábíztak, az aztán biztonságban volt! Annak idején még a kosárban lévő kisbabáját is őriztette vele nagyanyánk a határban (talán pont anyukánkat), amikor éppen nem tudta kire hagyni a gyereket. Hosszú kukoricasorokat is kapált egyedül, messze eltávolodva a kicsitől. Amikor pedig nagyapát besorozták, és magára maradt a család, ez a hűséges eb volt az egyetlen őrzőjük. Sajnos én már nem ismerhettem, és a nevét is elfelejtettem.

Szóval nagyanyánk remek ötlete alapján ő lett a biztonságos, precíz ebédszállítója dédapánknak. Kosárral a szájában, nagy

méltósággal lépegetve vitte a meleg ebédet a hosszú földutakon. Nagyanyánk mindent bepakolt a nagy kosárba, amire csak szükség lehetett az öregembernek. A leves, a szószerző biztosságot pakolását is nagyon értette. És azt, amiket küldött, ma is megirigyelhetnénk.

Dédapánk bizonyára minden délben nagy örömmel fogadta a pontosan érkező ételhordót, akit nagyanyánk még otthon szintén ellátott minden földi jóval. Komótosan megebédelt az öreg, a pipáját is elszívta, és csak azután pakolta vissza a kosárba az üres edényeket, s mindazt, amit még haza akart küldeni; a használt fehérneműjét az üres dohányzacskójával együtt. Talán még beszélgetett is egy kicsit az okos látogatóval a hatalmas csendben, mielőtt telepakolta a kosarát.

Aztán másnap délig magára maradt.

Érdeklődtem másoktól, akik többet tudhattak arról, milyen is lehetett ez a magányos szálláshely. A kúpszerűen egymásba állított, hosszú farönköket valamivel, például szalmával befedték, s erre földet hánytak, gallyat, rőzsét vagy kukoricaszárát.

Egyébként ő az időjárást is előre tudta. Hogyne tudta volna, hiszen tőle tanult nagyapánk is, aki szintén jó meteorológusnak

bizonyult. Ő is előre pontosan megmondta az időjárást. Este kiállott az udvarra, föltekintett a csillagos égre, és a hold udvarából kiolvasta: no, gyerekek, holnap korán kelünk, mert eső lesz, be kell gyűjteni a szénát.

Milyen jó, hogy ez a történet fönnyaradt a dédapánkról! Szinte már teljesen meg is feledkeztünk róla, bár az unokáimnak elmeséltem korábban. Pedig felejtetni nem is olyan könnyű. Én például azt sem felejtettem el, amire Makovecz mester, nagy építészünk figyelmeztetett. (Különben őt nem is tudja elfelejtetni az ember lánya, ha egyszer-kétszer interjút adott neki). Minden családnak illett tudnia hetedízíglén viszszaemőleg az elődöket – mondta ki a szigorú szentenciát. És régen tudta is minden család, mert nagy szégyen lett volt, ha nem tudják felsorolni.

A visszavágyódás zenéje

Az egyik nekibuzduló, szép tavaszon írtam meg a húgomnak Kaliforniába a következőket: ismét hazavisszük a télutón öreg szüleinket. Ahogy ébredezni kezdett a természet, őket már nem lehetett Budapesten tartani. Apukánk szívbeteg volt, és a köhécsele – olyan sírásféle hang – jelezte, hogy visszavágyik a kunágotai kertes házba, ahol már évek óta éltek.

Miután a nagy családi ház kiüresedett a szomszéd faluban, Almáskamaráson – én az egyetemmél a fővárosba kerültem, a húgom Kaliforniában kötött ki, a kocsmát bezáratták rég –, az eredeti otthon, a hatalmas kert kongott az ürességtől, felújításra szorult az egész épület. (Akik megvették, két családi házra osztották, és azóta két család lakik benne. Hozzájuk, ha arra jártunk, mindig bekopogtattunk, és ők megértően beengedtek. A gyerekkor színtereit, az öreg házat végleg elveszíteni nagyon nehéz, hát megpróbáltunk könnyíteni a sóvárgásunkon még évekig.)

Hogyan tovább? Bánkódott, tépelődött a két drága, magányos öreg szülő. Megoldásnak egyre csak Kunágota bizonyult. Anyu-

ka különben is hazajárt mindvégig a nagy események idején: gyereket szülni és a háború elől biztonságra lelni.

Nórának, a húgomnak, gyakran beszámoltam a hazai változásokról, rólunk írtam, de kérte a tanácsaimat is olykor. Sűrűn leveleztünk, én mindig indigóval írtam, a Royal írógépen, az 1970-es évek végétől, majd az internet térhódítása után naponként e-maileztünk.

Elképzelem, milyen lesz az öregség – írtam egyszer neki. A múltban motyorászunk majd szüntelen. Anyukáék is ezt teszik most. Már óriásivá nőttek a szemükben a régen szóra sem érdekes dolgok! Nehezen tanultam meg, hogy gyámolításra szoruló gyerekek lettek. Hogy tekintettel kell lennem a feledékenységükre; nem szabad észrevennem az eltört tányért, a megolvadt műanyag terítőt, mert, ha megteszem, letagadják, hazudni kényszerülnek.

Volt egy 75 éves bejárónőm, Juci néni (férjem nem hagyott segítség nélkül, mert komolyan gondolta, hogy nekem írnom kell, és nem főzni). Az elmosogatott edényen otthagyta az ételt, zörgött mindenféle papírossal, amit dugdosott; ült, pihent, sóhajtozott hosszan, hangosan, és úgy nézett rám olykor, olyan vádlón a két nagy égő szemével, hogy röstellnem kellett a fiatalságomat. Most, az utazás előtt, anyuka is szünni nem akarón zörög a sok papírával; hatszor körbejár minden tárgyat, és csomagol, csomagol. Már nagyon mennének haza, Kunágotára. Apuka is a kikelettől reméli a gyógyulást, a zöldben, az árokperti házban. Na, de mégsem! Ő már régen nem remél semmit, ilyesmivel nem áltatja magát. Talán kicsit meghosszabbítani szeretné, amikor még jólesik az étel, és a fájdalom is békén hagyja. Itt, Pesten túlságosan sokat kellett alkalmazkodnunk egymáshoz a kicsi lakás miatt is.

Tudod, Nóra, boldog megérkezés volt ez nekik, ha nincs is összkomfort, mert haza érkeztek! Begyújtották az olajkályhát, máris duruzsolt a tűz a kihűlt házban, anyuka szaladt krumpliért, hogy vigyek magammal, akár egy zsákkal. Penderült egyetkettőt, és meleg lett a szoba, még az udvar is; lakottá vált a faluvége. Milyen más anyuka itt, mint nálam! Otthon van, kínál,

tessékel, unszol, rendelkezik. Tudod, még nálam is és mindenhol a világon cseléddé vált a szüntelen jóságával. Sajnos engem bősít a szolgaság. Ahhoz, hogy valaki otthon érezze magát másnál, nem ajánlatos háborgatni kéréssel sem, még akkor sem, ha az a másik a saját gyerekünk. Mi is majd biztosan kegyetlenül magányosak leszünk, és sokszor nagyon megbántottak is a gyerekeink távollétében. (És hadd állapítsuk meg utólag, bizony így is lett!)

Ötszáz kilométert vezettünk, amikor hazavittük őket, mert ugyanaznap visszajöttünk Kunágotáról. Aki magyar faluban lakik, az a világ végén lakik, sőt azon is túl, a belenyugvások végételében. Nehéz szívvel hagytam el őket. Álltak búcsúzáskor a puha avarban, még apuka is kitipegett az utcára. Olyan könnyű lábakon jött, a tavaszi szél is elfújhatta volna, ha föltámad. Integettek hosszan, amíg csak a hepehupás földúton bukdácsolni látták az autónkat.

A főutcán nagy volt a csend, és ki tudja hányadszor már, mióta haza-haza jártunk. De most ismét ki- és elkanyarodott az út, itthagya a falut. Menekülni lehet, és meg is tesszük, többször is, de végleg elhagyni ezt a világot soha nem lehet. És ittmaradni?... Mindig itthagyni őket, sajnos, csak ezt az egyet lehet. Persze árá van, nagy ára! Hisz magunkkal visszük a soha nem múltó bűntudatot.

A lila mákföldeknél is búcsúztunk, a virágok szirmaikat hullatták utánunk.

Németh István Péter

Amikor Bodosi György

Amikor 1985-ben Balatonfüreden személyesen is találkoztam a költővel, már több mint harminc éve élt a közeli Pécselyen. Kezdő magyartanár és könyvtáros voltam, s a legfiatalabb szerzője a fürdőváros első irodalmi antológiájának, a *Hajnali szélnek*. Bodosi György volt köztünk a legidősebb és legismertebb poéta, Pécsely és egyben a környező települések körorvosa. A település adott már tollforgatókat a magyar irodalomnak: Pécseli Király Imrét, a prédikátorköltőt, aki az első magyar ábécéskönyvet írta a 17. században, Simony Imrét, aki itt fordított Homéroszt az 1830-as években.

Bodosi György olasz anyától és székely apától született 1925-ben. A szülők az első világháború hadszínterén találkoztak, így születhetett a régi világ romjain egy új. Az erdélyi és a dél-tiroli hegyek ölelődték egybe, a Garda-tó és a Balaton kékjei tükröződhettek egymásba.

Amikor Bodosi könyveiről először írtam recenziót, már negyven esztendeje szolgálta választott faluját orvosként és szépíróként. A közelmúltban a róla szóló dolgozataim összegyűjtése során az első oldalon nyomban ki kellett javítanom a negyven évet félszázadra, s most összeszámolva a pécselyi éveket, azok többen vannak hatvannál is. Emberségéért, tudásáért sokan becsülték, szinte mindenki, kivéve az irodalmi irigyei. Holott csöndesen, szinte magányosan alkotott. Volt olyan karácsonya, amikor a hófúvásban sélécen érte el azt a betegét, aki segítségért hívta. Pécselyhez és a falu népéhez élete végéig ragaszkodott.

Az ottani parasztság mellett állt, amikor elvették földjüket, 1956-ban ő volt a forradalmi tanács tagja. Minden bukást és sikert a pécselyiekkel együtt élt át. Vigasztalhatatlan szomorúság fogta el, amikor az egyik esztendőben egyetlen csecsemő sem jött világra a környéken.

Amikor a falujáról szociográfiát írt, gyűjtötte a földből előkerült tárgyi leleteket is, amikből önzetlenül múzeumot rendezett be. Az értékes és beszédes kincseket átadta a településnek, a közjó javára. Balácán egy részük ma is megtekinthető. Falujának a gonddal válogatott múzeumi anyaga végül nem kellett. (*Völgyvallatás* című szociográfiája 1979-ben, Illyés Gyula tihanyi éveiről írt könyve pedig 1990-ben látott napvilágot.) Felesége, Panika vezette háztartását, a rendelőjében pedig asszisztense volt. Igen szépen éltek, szobáik faláról Borsos Miklós tusfestményei néztek rájuk. Levelek jöttek-mentek: tisztelők, képzőművészek postái, Illyés és Weöres Sándor sorai.

Nyugalomba vonulása, 1987 után annyi történt vele, akár egy Bartók-gyűjtötte népdalban: „*Házam volt, elégett, ezt bánom. / Szőlőm volt, elpusztult, sajnálom.*” Előtte pincszerein számtalan barát ült egy asztalnál, s Bodosi jó szava és bora még az akkor éppen egymással haragot tartó Illyés Gyulát és Németh Lászlót is kibékítette. Déry Tibort, Passuth Lászlót látta vendégül, s orvosként gyógyelt rájuk, ha kellett.

Amikor elment e nagy nemzedék, a tihanyi–füredi Parnaszszus lakói után látnivalóan megnőtt az érzelmi űr a költő körül. Bodosi György groteszk szobrokat épített malomkövekből és a többi, eredeti funkciójától megfosztott használati tárgyból. S amíg lehetett, írta, írta a verseit.

2022 februárjában hunyt el, 97 esztendősen. Kodolányi Gyula emlékezett meg róla az Országút hasábjain. A Balaton Akadémia három könyvét is kiadta az ezerkilencszázkilencvenes években, s mindig becsülő figyelemmel fordult Bodosi György készülő életműve felé. Első publikációja Berzsenyi Dánielről jelent meg a *Válaszban*, 1949 júniusában. Az utolsó pedig a *Hitel* 2019-es évfolyamának 11. számában. A niklai remetét idézte meg (*Párduc a maga bőrében – Berzsenyi Széphalomra készült levele*). A fődelet is kapott, hiánytalanul lekerelkedett Bodosi-életmű jelentőségét és szépségét a róla szóló – *A völgy költője* című – könyvemben szerettem volna megsejtenni az Olvasókkal.

„Ne add fel a reményt”

Laik Eszter beszélgetése Böszörményi Zoltánnal
a *Regál* új megjelenése alkalmából

– *Regál című regényed új kiadásának különös aktualitást adnak napjaink történései. Te magad milyen belső stratégiával vészelted át a menekülttábort, volt-e valami módszered, ami segített a talpon maradásban, túlélésben?*

– A menekülttáborban nincsenek stratégiák, hiszen a véletlennek teszi ki magát minden ottlakó. Célok vannak, de ezek megvalósulása is a véletlenen múlik. Ami a legfontosabb, soha ne add fel a reményt, még akkor sem, ha minden ellened szól.

– *Örkény azt írja a Lágerek népeben, hogy aki elviseli a fogság próbáját, az lesz igazán alkalmas a nehezebbre, a szabadság próbatételére. Nálad is fontos szerepet játszott későbbi életedben, hogy elviselted a modern kori lágert?*

– Örkény másféle lágerről ír. Traiskirchenben csak addig tartottak fogva – bezárva –, amíg nem tisztázódott identitásod, és az osztrák belügyminisztérium alkalmazottja ki nem hallgatott. Miután beigazolódott, hogy az vagy, akinek mondd magad, szabadon engedtek, tehát nem voltál fogoly, nem kellett kényszer-munkát végezned. A táborból csak lágerigazolvánnyal mehettél ki, és térhettél vissza. Még éjnek idején is, ha éjszakai munkát vállaltál valahol. Több napig is hiányozhattál, nem kértek ezért

számon. Akik nem dolgoztak, azok viszont naphosszat a lágerben tartózkodtak.

– *Eljátszottál-e már gondolatban azzal az eshetőséggel, hogyan alakult volna a sorsod, ha annak idején Romániában maradsz, és tegyük fel, megkímélik az életedet?*

– Megvallom, soha nem fordult meg a fejemben ez az eshetőség. Még akkor sem, amikor 1989-ben megdöntötték a román kommunista kormányt. Nyolcvanhárom őszén futottam neki a román–jugoszláv határnak, maradt még bő hat év, mire minden megváltozott, Gorbacsov beleegyezésével megszűnt a keleti országokat lezáró vasfüggöny. Ez alatt az idő alatt sok minden rossz történhetett volna velem. De mást akart a Fennvaló.

– *Íróként hogyan lehetséges feldolgozni egy ilyen traumatikus életeseményt, van-e erre valamilyen alkotói technika? Az eltávozás például kiérződik a személynevek és valós földrajzi nevek mellőzésében, de nyilván rejtettebb módokon is törekedtél a személyesség elkerülésére.*

– Több mint negyedszázadnyi idő kellett ahhoz, hogy hozzá merjek nyúlni a lágertémához. Azért szerepelnek regényemben a konnomista (kommunista) Autéria (Ausztrália), Kadánia (Kanada), Ameránia (Amerika) paradigmajellegű elnevezések, mert a valós láger ábrázolása helyett egy univerzális, modern menekülttábor megjelenítésére törekedtem. Érzelmileg is el akartam határolódni a saját élettapasztalatomtól, kívülállóként szerettem volna látni és láttatni azt, ami egykoron velem és a hozzám hasonlókkal megtörtént.

– *Az irgalom ellipszise című verseskötettedben jelent meg egy felkavaró és nagy költeményed a megmaradásról – a címe is Megmaradni. Ebben épp a menekülttábor képe indítja el a gondolatfolyamot, amely a „megmaradni mindenáron” parancsát fejtegeti. Miként látod sok év elteltével a magyar szó, a magyar kultúra megmaradásának esélyét határon túl és innen?*

– Kis nemzet vagyunk. Trianon óta nemcsak határaink szűkültek be, de egykori országunk lakosságának egyharmada is kisebbségi sorsban él. Isten parancsának tekintem, hogy min-

den magyarnak kötelessége a másik magyart támogatni, léteben segíteni úgy, hogy anyanyelvünk ne kopjon ki az időből, kultúránk, szokásaink, népművészetünk továbbra is egységes maradjon függetlenül attól, hogy az anyaországban vagy kisebbségben élünk. Erős, minden akadályt legyőzni képes nemzeti akaratot képelek népemnek. Létszámban fogyunk, de ezt minden erőnkkel meg kell akadályoznunk! Több mint ezeréves történelmünk során nemzetépítők voltunk, ma is ezt a hagyományt kell folytatnunk. Ezt az egységes nemzetpolitikát támogatja több mint tizenkét éve anyaországunk kormánya. Minden feltétel adott, hogy akaratunkat sikerre vigyük.

– *A Regál egy trilógia első részének tekinthető, hiszen Az éj puha testével és a Vanda örök – Míg gondolom, hogy létezem című regényekkel szoros kapcsolatban áll. Tervezed-e a folytatását ennek az önéletrajzi elemekkel átszőtt regényfolyamnak, találkozhat-e még az olvasó idegenbe szakadt főhősöddel, Tamással?*

– Többször és hosszasan foglalkoztam egy negyedik regény megírásával. Mivel tavaly betöltöttem hetvenedik életévemet, ez a tervem prioritássá lépett elő.

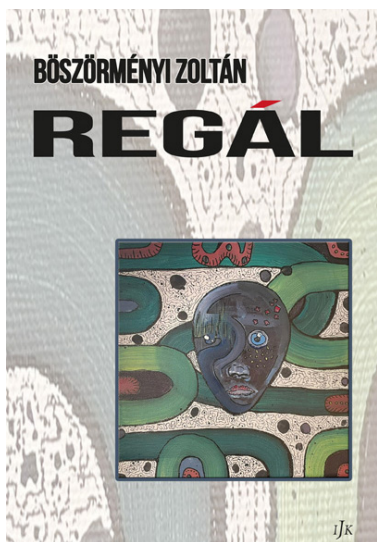
– *Legutóbbi, Darabokra tépve című regényedet számos kritika értékelte újító műfajként. Kabdebó Lóránt a „lázadó” szellemet látta meg benne, Piroska Katalin „enciklopédikus regénynek” nevezte, Gazda József szerint „benne lüktet a kor”. Hogyan látod: új utat nyitott-e ez a mű epikai munkásságodban, tovább kísérletezel-e majd formailag és szellemileg is hasonlóan összetett prózával?*

– Írás közben soha nem éreztem magam annyira szabadnak, mint amikor a *Darabokra tépve* című regényemen dolgoztam. Ezt az írói törekvésszerű szabadságot szívesen folytatom. A formánélkülinek látszóban is van forma. Hiszen az igazi forma az, amit megteremtünk. Az univerzum is úgy állt össze, hogy állandó átalakulásban van. Az amőbaság is formát képez, még akkor is, ha szüntelen változásban jelenik meg. Az energia megmárádásának törvénye is ezt igazolja. Miért lenne ez alól kivétel az irodalom?

Böszörményi Zoltán: Regál (Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2022)

Az idei Ünnepi Könyvhétre új kiadásban és új köntösben megjelent *Regál* a kiűzetés, a talajvesztettség, az útkeresés és egyúttal ez új élet

reményének regénye. A mű az emberi szenvedés és a megigazulás állomásainak dokumentarista eszközökkel bemutatott lélekrajza, melyet az író sodróan izgalmas cselekménybe, feszült dialógusokba és plasztikus karakterekbe oltva ábrázol. A menekülttábor életét és a főhős megpróbáltatásait, konok kitartását elbeszélő történet során az olvasó maga is felül arra a szívszorító érzelmi hullámvasútra, amelyen

Tamás, a jobb életre és értelmesebb jövőre vágyó fiatal-ember utazik az embert próbáló körülmények között.

A *Regál* eddig magyar, angol, német, román, lengyel és orosz kiadásban jelent meg.

Részlet a regényből

„Aznap, bár egyikünk sem vállalt túlórát, mégiscsak hétre értünk haza, mert Saulnak az utolsó pillanatban még eszébe jutott, hogy ki kell takarítanunk a nescafé bunkerét a padláson. Ketten több mint egy órát kínlódtunk, hogy a ragacsos, fekete masszát

eltávolítsuk a rozsdamentes fémtölcsér falairól. Utána fél órát mosakodtunk, úgy összekentük magunkat.

Mire az élelmiszerboltba értünk, majd összeestünk az éhségtől. Ezúttal elővigyázatosságból két napra vásároltunk kaját. »Csak azért – oktat ki Kopasz –, hátha újra eszedbe jut éjjelig gürizni, mert csomagot akarsz küldeni a családnak.«

Ahogy belépünk a hálóba, Matekos azzal fogad, levelet kapott a menyasszonyától Autérliából. Mutatja is a kétrét hajtott, teleírt papírt. A végén ez áll: XOXOXO.

– Ez mit jelent?

– De hülye vagy – mondja kiábrándulva. – Azt, hogy öllek, csókollak, öllek, csókollak.

Nem fűzök hozzá kommentárt. Kopasz mellé ülök, akinek annyira tele a szája, hogy alig mozog az állkapcsa.

Félreáll a hasam, annyit ettem. Jólesik a hideg sör. Ez alkalommal az aranygallérosból vettünk, majd leszakadt a kezem a cipelésben.

Tudákos mellénk ül. Sörrel kínálom. Megvetően néz rám.

– Nem iszom alkoholt – hárítja el erélyesen. – Csak ásványvizet. Minden neuronomra szükségem van. Te is jobban tennéd, ha nem innál. Nem is értem, miért dolgozol. Nem kéne minden szabad idődet a felkészülésnek szentelned?

– Mire készüljek fel?

– A bevándorlásra. Talán beszéled annak az országnak a nyelvét, ahová igyekszel?

– Bevallom, nem.

– Akkor mire vársz? Egész nap hajtod magad. Mit csinálsz majd nyelvtudás nélkül az új hazában?

– Ameddig van munka, addig dolgoznom kell. Nincs pénzem, mint neked. Háromtagú családot hagytam otthon. Keresnem kell, hogy segítsen őket. Különben is, ha beáll a rossz idő, nem lesz más dolgom, csak a nyelvtanulás.

– A te dolgozod. Ne mondd, hogy nem figyelmeztettelek. És idejében – teszi hozzá.”

Mányoki Endre ajánlója a *Regál* első kiadásához

„Van-e határ? Vagy csak a képzeletem játéka az egész? Ott van a határnak nevezett valami, ott elől, a fekete puha éj selymébe öltözve. A határ, amelyet át kell lépnem. Meg kell járnom, át kell jutnom rajta. Valami különleges határ, világokat választ el.”

A menekülés mindig ugyanaz: hátunk mögött a kín, előtünk a remény. Közbul pedig az út, ami mindkettő egyszerre. Tarkovszkijnál mocsár, Babitsnál a cet gyomra. Böszörményi Zoltán *Regálnak* nevezi. Valóság és vízió, melynek présében a pokol és a purgatórium áthatolhatatlan maszszává tömörül. Számkivetettség, fuldoklás, halál – és felfelvillanó fények, megújuló remény, emberségfoszlányok, szeretetmorzsák...

Lebegő álomvilág és vaskos valóság, bejárható tér és emlékek, vágyak tűnékeny világa: ez a *Regál*. Mint a délibáb, vibrál maga a szó is. „Regál” – angolul: királyi. Magyarul valami gomolygó, képlékeny, formálódó alakzat a „reál” és a „regnál” határán. Itt él az író. Ezen a határon. Ez az ő összetéveszthetetlen világa.

Részlet **Kántás Balázs** *A tér tenyerén.*
Közelítések Böszörményi Zoltán életművéhez
című monográfiájából (Irodalmi Jelen Könyvek, 2020)

„Böszörményi esetében a keresés vágya felfogható egyfajta életbe avatási allegóriaként, amelyben az útkeresés során a főhős önmagát ismeri meg, miként a polgári életben is megpróbáltatások, kihívások sorozatait elszenvedve és legyőzve lehetséges feljebbre – akár csupán az önismeret magasabb szintjére – eljutni. A megélt sors eseményei közül a kommunista Románia, a hetvenes évek vége, a kez-

dődő felnőttkor egzisztenciális problémái, a körülmények szürkése, valamint a kisebbségi lét, a Securitate börtöne, a szökés és a lágerélet jelzik az alászállás stációit. A kilátástalanságot megtapasztalva elhull vagy edződik a lélek, a próbatétek során a psziché addig ismeretlen képességeket szerez. Minden beavatásról szóló mítosz és a népmesék is erre figyelmeztetnek: nem való az ilyen ösvényre az, aki megijed az alvilágba való bepillantástól. A valóság embert próbáló helyzetei, hús-vér rémalakjai legyőzhetők, szerepük jelentősége csökkenthető, különösen az írás és általában a művészetek segítségével. A Regál ilyesféle győzelem regénye: nemcsak annak lehetünk tanúi, ahogy a főhős megküzd saját démonjaival, félelmeivel, de valóságosan is felülkerekedik az embertelen körülményeken, nemet mond a diktatúrára, majd a lágerlét kilátástalanságára, és elindul a maga útján. Talán épp ez a nagyon ősi, mesei-mitikus küzdelem teszi annyira olvasmányossá a könyvet...”

Részlet **Mezey Katalin** *Szabadpiaci lágerregény* című kritikájából (Magyar Napló, 2012. április)

„Lágerregény a sokoldalú író, költő, főszerkesztő új műve, és mint olyan, szervesen illeszkedik be a 20. századi magyar lágerregények sorába, valahová Lengyel József és Fejes Endre infernális tudósításai után. Csak gyorsabb, szerencsésebb ezúttal a főhős szabadulása, és várható a megkapaszkodása a polgári életben, ezáltal megengedi olvasóinak azt a következtetést, hogy a »regál« világa egyszeri és abszurd: Elég behúzni a kapuját magunk mögött ahhoz, hogy megmeneküljünk az emberi lét egy végletesen romlott és erőszakos dimenziójától. [...] A regény mintha azért született volna, hogy a szerző – talán az olvasók rejtvényfejtő képességét is bevonva – felderítse: valójában ki és mi

rostálja meg, milyen szándék vezérelheti tovább, illetve akaszthatja el ezen a ponton a minden rendű és rangú, több országból ugyyanide kerülő menekültek sorsát?”

Részlet **Payer Imre** *A modern lét metaforája* című kritikájából (Prae.hu, 2011. november 15.)

„Böszörményi Zoltán könyvét nem lehet letenni. Olvas-tatja magát. Mesteri módon adagolja a feszültséget, tartja fenn az érdeklődést. Nagyon jó a kompozíciója. Sőt, a vé-gén felsejlik, csak fikcióként is értelmezhetjük a történetet. A váratlan tulajdonnév-kimondás a sok jelképes név he-lyett valódi katakrézissé lesz, megidézve a retorika nagy, archaikus erejét, hiszen minden név eredetileg katakrézis, nagy pillanatával úgy zökkent ki a fikció dimenziójából, hogy, mint az igazi irodalmi tapasztalatban másképp, újon-nan értjük meg önmagukat is a regény olvasása után. Az igazság az eredetben van – mondta Heidegger. Talán ezért is írta meg Böszörményi Zoltán a kezdet könyvét. Lássuk mai eredetünk metaforáját – ami nem más, mint a *Regál*. A főhőst végül kiengedik a *Regál*ból. Mehet tovább. De ez már csak a szubjektum-építés utáni, léttörténet utáni hely-zet lehet. A könyv ezzel a fordulattal végződik. Hiszen, ahogy Ottlik Géza írta az *Iskola a határonban* – a másik nagy határ-regényben – a többi már csak meghosszabbí-tott vakáció.”

A kötet megrendelhető az Irodalmi Jelen webshopjában:
<https://irodalmijelen.hu/konyvesbolt/regal>

„...semmi másra nem tenném ma sem az életemet”

Laik Eszter beszélgetése Czilli Arankával
Késsel és villával című verseskötete megjelenése alkalmából

– *Úgy tudom, többször részt vettél a Sárosvári Diákírók és Diákköltők Találkozásán. Ezek szerint már egészen fiatalon része volt a költészet az életednek. Otthonról hozod a versek szeretetét, vagy más hatására fordultál az irodalom felé?*

– Kamaszként lett menedékkemmé és védőbástyámmá az irodalom a hirtelen idegenné és érthetatlenné lett külvilág ellenében. Nem itthonról hozom sajnos az irodalom iránti szeretetet. Nagyszüleim neveltek, felmenőim között volt ápolónő, gazdálkodó, lakatosmester és kőműves. Kétkezi munkások, egyszerű emberek neveltek. Csodálkozva rosszallották az irodalom iránti rajongásomat, nem értették, miért rontom állandóan a szemem, miért nem megyek ki a világba inkább, emberek közé. Néha esténként a paplan alatt, zseblámpával olvastam Radnóti és Ady verseit, hogy meg ne szidjanak, amiért a drága áramot olvasásra pazarolom. Így hajóztam át a kamaszság nehéz és zavaros vizein, és kötöttem életre szóló szövetséget az irodalommal. Rengeteget olvastam, aztán egyre többet írtam is. A sárosvári tábor mérföldkő volt az életemben, az első olyan hely, ahol megértették, értékelték ezt a hóbortomat, támogattak és tanítottak. Mai napig tartó erős kötelékek születtek azokon a találkozókon.

– *Verseid egyszerre modernek és érződnek belőlük klasszikus hatások, például Nemes Nagy Ágnesé, Pilinszkyé, Somlyó Györgyé... Valóban hatottak rád, vagy másokból (is) merítesz, ihletődsz?*

– Többször kérdeztek már rá például Nemes Nagy Ágnes hatására. Eleinte meglepődtem, mert olvastam ugyan az ő verseit is, de soha nem éreztem, hogy akkora hatással lennének rám, mint például Hervay Gizella költészete, az ő kemény és éles, fájdalmas képei. Pilinszkyt, Radnótit és József Attilát nagyon szeretem a klasszikusok közül. Biztosan hatottak rám és formáltak, alakították azt, aki vagyok, aki a szövegeimben megszületik, megmutatja magát, vagy éppen meghal minden zárósort végén.

– *A kortárs költészetből kiket olvasol szívesen, és tudatosan választasz-e bizonyos szerzőket?*

– Leginkább a kortárs női szerzőket szeretem olvasni: Mezey Katalin, Iancu Laura, Nagy Zsuka, Varga Melinda, Farkas Wellmann Éva versvilágában szeretek meg-megmerülni, de szeretem Acsai Roland klasszikus-modern, fegyvermezett szöveg-univerzumát is, és mindig meglepődöm és rokonlélekre találok Szepte B. Levente lírai éneiben is.

– *Több versedben megjelenik a szülőföldedhez való kötődés, a gyermekkorod emlékei, a generációs kapcsolatok. Mit jelentenek számodra a gyökereid, és elképzelhetőnek tartanád-e máshol az életed, mint Kovásznán?*

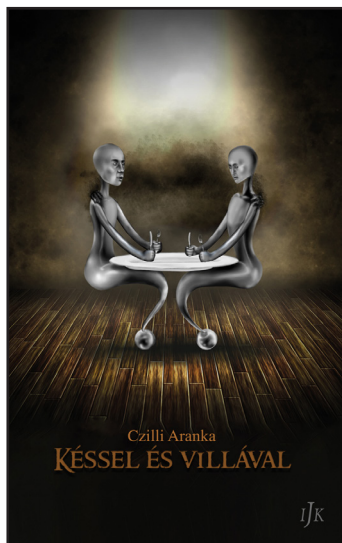
– A gyökereim, a generációs kapcsolataim tele vannak sebekkel, sérülésekkel, de mégiscsak az az egyetlen útja annak, hogy az élet-fámat tápláljam, nagyra neveljem, és továbbadjam az életet. Kettős ez a szülőföldhöz való kötődés is: olykor erő- és ihletforrás, máskor gúzsba kötő, szorító, kényelmetlen béklyó, olykor fojtogató köté a nyakamon, de mégiscsak idetartozom. Ahogy telik velem és bennem az idő, egyre inkább úgy érzem, bárhol tudnék élni, mert mindenhol találnék értelmet és célt az életemnek. De ha nem itt élnék, állandó honvágym lenne.

– *Tanárként hogy tapasztalod, mennyire fogékonyak ma a legfiatalabbak a költészetre? Van-e egyáltalán esély ma verseket tanítani és megszerettetni?*

– Nagyon fogékonyak. Nincs veszve semmi. A gyerekek és a haranglelkű kamaszok a legfogékonyabbak a versekre. Ha nem riasztjuk el őket a leckeszerű „verselemeztetésekkel”, ha megtanítjuk őket nyitott szívvel hajolni a vers fölé és beengedni azt magukba, versfogyasztókká tesszük. Nehéz, pengeélen sétálós munka az irodalomoktatás, de olyan szép, hogy semmi másra nem tenném ma sem az életemet ezen kívül.

Czilli Aranka: Késsel és villával

(Irodalmi Jelen Könyvek, Budapest, 2022)

Czilli Aranka költészete fájdalomból és örömből szőtt pillanatmintás égtakaró. A mindennapok színesztéziája, a székely táj és ember lírai lenyomata. Érzéki és érzékeny versvilág, nem harsány, nem hivalkodó, inkább finom és elegáns, ugyanakkor határozott és karakteres. A gyerekkor számtalan emléke, a hovatartozás, az identitás, a családi kötelékek, a nemzet, a haza, a hit vezérmotívumai köré építkezik a költő. Olyan, akár egy szeletnyi ég, hol csillagmintás,

hol felhőcsipkés, egyszer vakítóan kék, máskor pedig vészjóslóan kökényfekete.

Passió

*Kórházi ágyak közé
húzott széken virraszt,
műtőtermek előtt vonszolja
ólmos félelmeit.
Rózsafüzért morzsol,
fényes gyöngyszemmé
csiszolódik az
Isten tenyerén.*

Az emléktelenség ingei

*Az apám
sosem látott engem.
Lehet, hogy meg sem születtem.
Csak mint egy ing, melyet
levetett magáról, s elengedett este,
amint lazán esésnek eresztette,
róla gondját már le is vette:
az apámnak ennyi lehettem.*

*A fiam nem látta apámat.
Ingébe nem nőtt bele,
lábnyomát nem taposta.
Apám úgy él valahol,
hogy ottléte halálunk:
sérült szemek lettünk
szakadt láncoron,
gombsora egy sosem viselt ingnek,
mi az idő nyakán
használatlan sárgult meg.*

*Viharok jönnek, nap süt, majd beborul:
feszül a bogozott szárítókötél alattunk.*

Czilli Aranka korábbi köteteinek kritikáiból

Mezey Katalin ajánlója Czilli Aranka
Szárnyalás című, első verseskötetéhez
(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2018)

„Első verseskönyve is elárulja, hogy noha többnyire szabadverseket ír, jó formakészséggel rendelkezik, dalszerű költemények, gyermekhangra írt versek és rövid, aforizma jellegű írások is születnek keze alatt. Jellemzője az őszinte hang, a leírt események, gondolatok, érzések plasztikus, a humort, öniróniát sem nélkülöző megjelenítése. Egy, az élet mindennapjaiban is jövőt, távlatot igénylő személyiség tükre ez a kötet.”

Részlet **Pieldner Judit** *Szárnybontás* című kritikájából
(Székelyföld, 2020. szeptember, 24. évf., 9. szám)

„A kint és bent viszonya jelentősen átértelmeződik az anyaságban. Anyaként megélve a mindennapokat már semmi sem készen kapott, mindenért meg kell küzdeni, hiszen: »Mert elmosom reggel, de összegyűl estére, / kisöpröm este, de visszaszáll reggelre, / megfőzöm délre, mi elfogy estére, / s míg a kagylóból elapad a mosatlan, / épül a szőnyegen az újabb feladat.« (*Asszony-ballada*) Legfőképpen a reflexió idejéért, szellemi szabadságáért, Virginia Woolf gondolatával élve, »saját szobájáért«. De talán éppen a versírás átmeneti magányáért való megküzdés, a reflexióhoz szükséges távolságnak a versben való megtalálása teszi igazán átélhetővé az anyaság idejét, bensőségességét. Az anyaság feladata nem kevesebb, mint »összefogni és tarta-

ni a törékeny világot» – ez Czilli Arankánál nem a pátosz, hanem a játék és az önirónia által kimért térben zajlik (*Asszony-ballada*).

Mind az anyaság, mind a versírás a jelen pillanatban való létet, az ottlétet követeli meg: a gyermekektől tanult játékosság hivatott oldani ezt a feszültséget Czilli Aranka anyaság-verseiben, amelyekben a versírás vágya a reflexió terébe penderít, de csak azért, hogy a gondolatok visszaszálljanak, és ismét ott dongjanak a gyermekszoba, a gyermektéma közelében. Ehhez is bátorság kell: a hétköznapiok kimerítő boldogságát versbe foglalni. Ehhez az energiát éppen a gyermekek világából, nyelv- és egyben létközei állapotából lehet meríteni: innen (is) ered a kötet verseinek játékossága. A játék egyik lehetősége a versformákkal való játék. A versforma kötöttséget, a gúzsba kötve táncolás terhét róhatja az alkotóra. Czilli Aranka érezhetően előszeretettel kísérletezik a versformákkal, számára a haiku, a ballada, a dal, a vizuális költemény a költői mesterség próbáját, a szárnyaló kreativitás szabadságát jelenti.”

Részlet Buzási Viktória írásából
Czilli Aranka *Nyitott ablakok* című kötetéről
(kisujsag.ro, 2019. február 28.)

„A versek között válogatva leggyakrabban a hétköznapi örömeivel és nehézségeivel találkozhatunk. A mindennapok problémáit feldolgozó témák azonban önmagukban kevesek lennének ahhoz, hogy közel érezzük magunkhoz őket. A sajátos írói hang teszi őket különlegessé. Czilli Aranka képes a bonyolult, nehezen ábrázolható félelmeket, fájdalmat vagy épp csöndes örömet könnyed egyszerűség-

gel bemutatni, anélkül, hogy ezeknek az érzéseknek a valódi értéke elveszne:

*»Mint egy nehéz kabátot,
szegre akasztom az életet.
Holnaptól hópehely leszek
vagy csuklódon lüktető erezet,
kávédből hiányzó íz leszek,
zavartan hiába kevered (...)«
(meztelenség)*

Ugyanakkor egy olyan gyakori szituációt, mint egy kisgyermek beoltása képes megtölteni a szeretet és az abból fakadó fájdalom okozás szükségességének örök ellentmondásával.

Ezek a témák aktuálisak és könnyen átérezhetőek, hiszen mindenki szembesül velük: a gyász, a félelem, a magány, az együttlét és a gyermeknevelés apró boldogságai, a mindennapi dilemmák senki számára sem ismeretlenek. Czilli Aranka elmondása szerint azért választotta a lírát, mert ebben a műfajban képes a legőszintébb és a leghitelesebb lenni:

*»A novemberi gyertyaláng
két végén állunk: te meg én.
S hogy könnyezve ma megint egy kanóc elég,
ez felismerésnek, bánatnak is elég:
hogy élni itt nélküled is lehet,
hogy betelt széken-fogason-asztalnál a
helyed (...)«
(memento)»*

A kötet megrendelhető az Irodalmi Jelen webshopjában:
<https://irodalmijelen.hu/konyvesbolt/kessel-villaval>

„...mint amikor kinyitok egy elképesztően öreg családi fotóalbumot”

Laik Eszter beszélgetése Mandics Györggyel
a *Hétfolyó, hétcskillag* című kötet megjelenése alkalmából

– Minek a hatására fordultál egykor a rovásírás tanulmányozása felé, mi ébresztette fel benned a kíváncsiságot?

– Bácskai István, a Gondolat Kiadó igazgatója kért meg arra, hogy írjam meg az elmúlt 100 év teljes történetét, amely Sebestyén Gyula első rovásírás-monoográfiája, 1909 óta eltelt. Én neki kezdtem, s mikor kiderült, hogy a közben elmúlt időszakban születtek új felfedezések, illetve a régi anyagokról írt új értékelé-

sek mennyisége meghalad minden előzetes elképzelést, ő biztattott: ne hagyd abba, tárj fel minden cikket vagy feljegyzést, ami megmaradt. Ebből egy gigantikus mű lett: több mint 2000 oldal, amit a Gondolat megpróbált kiadni, de az Akadémia megvonta a támogatást. Ekkor feleségem kezdte hajkurászni a kiadókat, s végül Böszörményi Zoltán volt az egyetlen, aki ezt ki is adta. Az idő azóta bizonyította, hogy jól tette.

– Új köteted ajánlászövegének végén azt írod, két ősi verset elemzel a könyvben. Mit lehet elárulni ezekről a versekről kedvcsinálóként: mennyire régiek, honnan származnak, és milyen élmény olvasni őket?

– A két vers nagyon régi, i. sz. 224 és 740 között születhettek meg, valahol Közép-Ázsiában, a történelmi Balk környékén (ma Észak-Afganisztán, közel a volt szovjet határhoz). Versként furcsák, hiszen mindkettő egykori őseink listája. S olyan érzés olvasni, mint amikor kinyitok egy elképesztően öreg családi fotóalbumot. Az arcokat már nem ismered, de tudod, hogy az őseid, az ük-ük-ük-ősök. Ez megrendítő.

– *Jól sejtem, hogy a rovásírások (és bármilyen írás) megfejtéséhez nagy hasznát veszed annak, hogy matematikus vagy?*

– A matematika segít a jelek azonosításában, mert arra sarkall, hogy ne add fel, még ha egyelőre nagy is a veszély, hogy az első értelmes próbálkozást biztosan kell követnie újnak.

– *Viszonylag régen, 2017-ben jelentkeztél utoljára verseskötetel. Azért része maradt a költészet az életednek, írsz verseket?*

– Verset nem írok, csak versjátékokat. Ellenben sok verset fordítok, más és más nyelvekből. Ez jó kihívás számomra.

– *Tavaly megjelent Covid-regényedben sok kedves külföldi költőbarátot bemutatnál az olvasóknak, ezek nagyon szép történetek. Született-e azóta új barátság, amely neked és feleségednek, Csisztay Gizellának sokat jelent?*

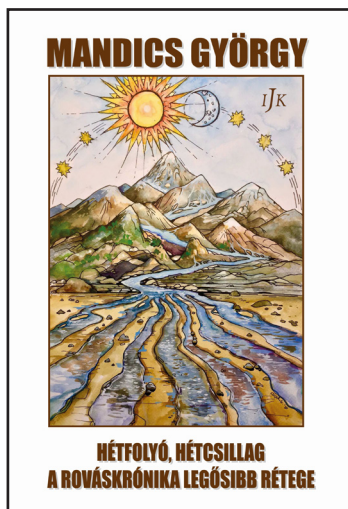
– A barátok száma sem örök, mint annyi más dolog sem. Két nagyon jó lengyel barátunk meghalt e Covid-hullám alatt, de jelentkeztek már új „jelöltek”. Hogy milyen jók lesznek, azt majd a jövő dönti el.

**Mandics György: Hétfolyó, hétcsillag –
a rováskrónika legősibb rétege**
(Irodalmi Jelen Könyvek, Budapest, 2022)

A szerző ajánlója

Ezt az új alsortozatot Somogyi Antal rovásírásos gyűjteményének egyre terebélyesedő tanulmányai hozták létre. Amikor 2010 tavaszán a *Róvott múltunk* enciklopédia

munkálatai közben majd' másfél század után először nyitattam ki a Somogyi Antal hagyatékát őrző szekrényt a szegedi könyvtár zárt részlegében, magam sem számítottam

sokra, hiszen a szakma szerint ez egyértelmű hamisítvány, amelyet Somogyi Antal talált ki saját gyöknyelvészeti dolgozata alátámasztására, hamis példatárként, majd, amikor a leleplező cikk nem érte el célját – az egyértelmű elutasítást –, ezt gépiesen bemásolta még egy tucatnyi más régi könyv oldalaira is. Körülbelül negyedórára volt szükségem, hogy átlapozzam az elém rakott 9 kötetet, s megállapítsam: ez az állítás így nem állja meg a helyét. Igen, vannak is-

métlődő tartalmú szövegek, ám ezeket sok eltérő kéz, ránézésre legalább egy tucat ember írta be, eltérő tollakkal, eltérő időben, s teljesen nyilvánvalóan eltérő rovásírástudással. Néhányan – négyen, öten – profi rovásírók, akik folyamatosan írtak rovással, árnyaltan, kalligrafikusan formázva a betűket; mások jól írtak, ám ezt pontatlanul, nem azonos betűméretekkel tették; soraikat hol nyújtva, hol a betűket összeszorítva kellett írniuk, hogy azok beférjenek az adott oldal keretei közé; s olyan is van, aki a rovásírás félanalfabétája, remegő kézzel, merev ujjakkal rótt a sorokat, a metszett lúdtollat hol túlságosan rányomva a papírra, hol meg alig látható jeleket rajzolva, nehogy elpacázza az egészet.

Rögtön megrendeltem a teljes anyag elektronikus másolatát, hogy időm legyen alaposan ellenőrizni mindent. Röviddel később megtaláltam az Egyetemi Könyvtárban

a Hegyi Tah György-anyagot, majd végül az OSZK-ban a *Karacsay-kódex* anyagát is, s annak dobozában egy csomó rovásanyagot. Mire mindent átnéztem, kiderült, hogy itt egy tudományos intézet számára legalább egy évtizedre elegendő munkaanyag van. Mivel én egyedül rendelkeztem Somogyi Antal inkriminált gyöknyelvészeti munkájával, s így össze tudtam vetni az eredetit Somogyi átírásával és nyelvészeti dolgozatával is, néhány hét alatt rájöttem, hogy a korabeli akadémikus kutató, Szarvas Gábor a tulajdon csapdájába esett, saját módszertana áldozata lett: összevetette Somogyi Antal rovásátiratait Somogyi Antal gyöknyelvészeti munkájával, s megállapította, hogy vagy egy tucat helyen az egyezés kísérteties. Ez így is van. Ám nem nézte meg, amit minden előítélet nélküli kutatónak meg kellett volna tennie: pontos-e mindenütt Somogyi Antal átírása. Ha csak három-négy oldalt összehasonlít, megállapíthatta volna, hogy valójában az a helyzet, hogy Somogyi Antal átírása csak megközelítő. Ahol nem tudott valamit kiolvasni, ott valóban saját nyelvészeti eredményeit „látta bele” a rovásszövegbe. A Somogyi Antal által begyűjtött anyagokat tehát újra kell olvasni, s újra kell értelmezni. Erre felkértem két gyakorlott rovásolvasót, Friedrich Klárát és Tisza Andrást, hogy írják le saját megfejtésüket. Majd én ellenőriztem ezeket, s összevetettem Somogyi Antal megfejtéseivel, kimutatva, hogy az eredeti rovásanyagok nem egy ember művei, nem Somogyi Antal készítette őket. Hiszen olyan szavak vannak bennük, amelyeket nemhogy Somogyi Antal, de Szarvas Gábor sem ismert, mert a mai tudomány szerint ezek egy része halott szó, amelyek csak régi okmányokban fordulnak elő, s az 1500-as években már elfeledettek voltak.

Tízévi kutatás után kiderült, hogy a magyar tudomány legnagyobb kincse hevert a szekrényekben 11 kódex formájában. A fő hozadék 124 vers a Balassi Bálint előtti korból. Ezek csodálatos történelmi forrást jelentenek, ezért

értedemes őket tüzetesen átvizsgálni, s megnézni, milyen új adatokat nyerünk belőlük, s milyen következményekkel bírnak a további kutatásokra nézve.

A három, Kaukázussal kapcsolatos vers után (A rovás-kronika mint forrás: résztanulmányok 1.) most a kutatásaim szerint két vers elemzése következik a legősibbek közül. Kísérlet arra, milyen mélyen hatolhatunk be e rovásanyaggal a magyarság múltjába, majd a harmadik azonos témájú vers a kontraszt, már a katolikus keresztény térítés utáni időből. Ezek együtt mondják el, mit gondoltak őseink az eleinkről.

Részlet Mandics Györgynek a Magyar Művészeti Akadémián tartott előadásáról készült tudósításból
(Laik Eszter – 2019. március 8., Múcsarnok)

„Az MMA estjén Mandics György munkásságának egyik legizgalmasabb szeletét ismerhettük meg, mégpedig a Balassi előtti korból származó magyar költészet »leleteit«. [...] Az alaptézis, magyarázta (a szerző – szerk. megj.), hogy a régi magyar költészet zömmel elveszett, ám az első ránk maradt szöveg, a *Pannoniai ének* őrzi a magyar népdal hatását. A leggyakoribb középkor végi versek nyolcasok, amelyek Szent Ambrus latin himnuszfordításai formájában terjedtek el. A rovásírás-kutatás legfontosabb eredménye, hangsúlyozta a tudós, hogy felfedezték: 124 verses szöveg maradt ránk. Ezek közül a két legrégebbinek látszó csoport hat-, illetve hétszótagos sorokból áll. [...]

Csakhogy, ha tovább keresgélünk a régi költészet kincsei között, felfedezhetünk a hétszótagos költemények mellett hatosokat is. Ilyen például a Ciceró-kódexből származó

Dajka dúdol című vers, amely a mindennapi életmód részleteit mutatja be. Legalább ilyen szép a szerelmes versek sorából való *Élet képzete* (»Haj, éltem, feleltem, / Hold halovány fénye / Nevetett szemébe, / Mondd, magánvalóság / ragyogó tündére«), amely szintén hat szótagú struktúrát mutat. S hogy miből ered a hat szótag? Ez is az ősök, a szkíták őseinek számából. S hogy a szkíta mondakört honnan ismerhetjük, annak is regényes története van. Egy 6–7. századi arab utazó, Al Dzsahani írt földrajzi tudósításokat a Fekete-tenger északi részén utazgatva. Írásai részletei más szerzők műveiben maradtak fenn. Beszámolóiból megtudható, hogy találkozott a »mogyorokkal«, akik télen lehúzódtak egy tóhoz, amelyen léket vágtak, halásztak, majd a halat megszáritották. Amikor azonban jött a nyár, a tavat tápláló folyó mentén elindultak felfelé, megkeresték télire »kicsapott« nyájaikat, lovaikat, és friss legelők felé terelték őket. E történetet egyébként a *Csíki székely krónika* is leírja, emlékeztetett Mandics György, és megerősíti, hogy a székelyeknek hat nemzetsége van.”

Részlet Mandics György *A remény peremén – Covid-kórház* című regényének bemutatójáról készült tudósításból

(Laik Eszter – 2021. június 28.,
Országos Idegennyelvű Könyvtár)

Mandics György és Csisztay Gizella együtt élték át a megpróbáltatásokat, és ez szövetségüket is megerősítette – vallották meg. Sőt, miként az író elárulta az est vége felé – és a könyvben is meghatóan szépen vall erről –, talán túl sem élte volna ezt a kálváriát, ha nincs a felesége, aki minden pillanatban mellette állt, és a reménytelennek látszó ká-

tyúkból is kimozdította a szekeret. A kötet azonban mesze több a személyes kórházi tapasztalatoknál. Kényszerű fizikai tétlenségében Mandics sorra veszi fejben életük legfontosabb barátságait, s ezek mind egy-egy – a világ más táján élő – alkotóhoz (költőkhöz, írókhoz, műfordítókhoz) kapcsolódnak. Így aztán a szerzővel bejárjuk szinte egész Kelet- és Közép-Európát – meséljen akár az utolsó sziléziai németről, Peter Gehrishről, akár a szorboknál tett látogatásáról, akár a szerb nemzetiségű, de román állampolgár Liubița Raichici-ről, akár Tatjana Zsitkováról, aki Rigában él, »a döntések kútjában« lettországi oroszként, vagy a Bari-ban tevékenykedő Anna Santoliquido olasz költőnőről, aki Resicabányán szavalt el Mandics Györgynek egy gyönyörű verset, hogy magyar költőtársa megértse az olasz népi valóságosságot. Mint az esten az író elmondta: valamennyi barátjuk, akit számba vesz ennek a kötetnek a lapjain, határhelyzeteket él meg – olykor szó szerint is, hiszen két állam, két kultúra határain telnek napjai, és egész identitását ez a keveredés határozza meg. Az esten a szerző és a közönség jócskán belemelegedtek a sorscsapásoktól sújtott kis európai népek történelmi küzdelmeinek taglalásába, a mérleg azonban könnyen megvonható volt: Mandics György épp azokat hívta segítségül fejben, akik mind az említett »döntések kútjában« vesztegeltek életük egy-egy szakaszában, és ebből a művészet, a nyelv, a közös kultúra erejével menekültek ki. Épp ahogyan Mandics György a halál torkából a kórházi megpróbáltatások idején: ez a fejben megtett világutazás húzta őt fel a mélyből.

A kötet megrendelhető az Irodalmi Jelen webshopjában: <https://irodalmijelen.hu/konyvesbolt/hetfolyo-hetcsillag-rovaskronika-legosibb-retege>

Daday Loránd: Malomszeg

(Irodalmi Jelen Könyvek, Budapest, 2022)

DADAY LORÁND (Álnevei: **Székely Mózes**, **Derzsi Mihály**, **Kovács Bálint**) (1893–1954)

A kolozsvári református teológia hallgatója volt, majd a budapesti egyetemen szerzett filozófiai doktorátust. Az 1920-as évek elején néhány cikket és karcolatot közölt a Napkeletben és a Pásztortűzben, ezekben a szocialista eszmék iránt is fogékony értelmiségiként tájékozódott a romániai valóság problémáiban.

Székely Mózes néven Budapesten kiadott regényeivel nemcsak irodalmi, hanem politikai körökben is nagy feltűnést keltett. *Zátony* című, első regénye miatt „írásban elkövetett felséggyalázás” vádjával hat hónapi börtönre ítélték Romániában. Büntetésének letöltése során került kapcsolatba a dési börtönben kommunista elítéltekkel, s kiszabadulva a Korunkhoz közeledett, ahol 1936-ban Derzsi Mihály névvel néhány novellája is megjelent. Szoros barátság fűzte Gaál Gáborhoz. Az 1940-es évek elején tanfelügyelői állást kapott Désen.

A második világháború után Dész városának polgármesterévé választották, 1946-tól a dési líceumban tanárként működött haláláig.

Az Utunknak kezdettől fogva munkatársa, itt Kovács Bálint név alatt jelentek meg novellái, karcolatai. Novelláinak fő értéke az író érzéke a drámai feszültségű helyzetek megteremtése iránt.

Írói pályája kiteljesedésének bizonyítéka hirtelen halála miatt félbemaradt regénye (*A lápon át*) is, amelyben – erős önéletrajzi vonatkozásokkal – egy mélyről érkezett értelmiség újtát készült megrajzolni századunk első felében.

Az Irodalmi Jelen Könyvek kiadásában az olvasó Daday Loránd eddig kötetben soha meg nem jelent novelláinak gyűjteményét kapja kézhez. Az írások érzéketes korrajzok – móríci mélységgel, székel humorral, drámai sorsokkal és pergő dialógusokkal. A kötet több írást is közöl a szerzőről és munkásságról.

Várkonyi Nándor összefoglalója

Daday Lorándról *Az újabb magyar irodalom 1880–1940* című kötetben (Szukits Kiadás, Budapest, 1942)

Mindössze két regényt írt, de ezek nem maradhatnak ki a kor irodalmának képéből. A megszállt Erdély életéről szólnak; a *Zátony* volt az első írása, mely Erdélyben készült, s ellenőrzés nélkül jelenhetett meg, persze a hatóságokon túl s álnév alatt. Szörnyű dolgokról hozott hírt, szenvedésekről, mikről hallottunk addig is, de nem tudtunk hinni igazságukban. A történet kerete fantasztikus: egy vak magyar katonatiszt kutyája mondja el gazdájának a történetet s mindazt, amit körülötte lát. De a kereten belül egy riport-regény pontosságával megrajzolt kép alakul ki, melyet az előadás komor tüze és művészi átéltsége tesz irodalom-má. A történet természetesen nem egy ember története, hanem egész Erdélyé. A másik könyvben, a *Csütörtökben* már több a regény, az írói fikció: egy román fiú történetéről szól, s Erdély mindhárom nemzetének sorsát akarja megmutatni. A szerző itt a románok szemével kívánja nézni az eseményeket, s erős programszerűséggel törekszik a tárgyilagosságra; ez utóbbi törekvés túlzásokba viszi, s azt érezzük mindvégig, hogy magyar szem látja a dolgokat. De tételét, az erdélyi románság kiábrándulását az új időkből

elhihetővé teszi. Mindkét regény, de kivált a *Zátony* élettelen, zsúfolt anyagú dokumentum a korról.

Dr. Enyedi Sándor: *Elhallgatott írók.*
Daday Loránd méltatása

Az 1950–51-es tanévben a dési Magyar Líceum hetedik osztályos tanulója voltam. Akkor találkoztam először Daday Loránddal. Az önálló iskola több párhuzamos osztállyal működött, Ő a magyar szakos tanárok egyike volt, más osztályokban tanított, nálunk csak olykor-olykor tűnt fel, amikor egy-egy hiányzó tanárt helyettesíteni kellett. Ilyenkor rendszerint pedagógiai célzatú, számunkra is érthető novellákat olvasott fel, rendszerint olyanokat, amelyek a pozitív emberi magatartás tárházából villantottak fel emlékezetre méltó történeteket. Tájékozottabb társaim ilyenkor mondogatták, hogy látszik: ő maga is író. A következő évben más városban jártam iskolába. Csak megkésve értesültem róla, hogy pár év múlva, alig 61 évesen meghalt (1893–1954). A mindössze két emberöltőnyi élet drámai fordulatairól csak később szereztem tudomást, akkor, amikor fokozottan kezdett érdekelni szülővárosom hányatott története és azok a kiemelkedő személyiségek, akik a történelem felgyorsult széljárásainak áldozatai vagy kárvallottjai voltak.

Daday Loránd a Monarchia békés éveiben született, de ifjú éveiben Trianon drámai következményeivel kellett szembesülnie. S akkor talán még nem is sejtette, hogy hátralevő rövidre szabott sorsában hány kataklizrát kell még átélnie. A trauma két, figyelmet keltett regényében manifestálódott: a Székely Mózes néven Budapesten kiadott *Zátony* (1931), majd a *Csütörtök* című regényei meghozták számára az „elismerést”: a királyi Románia féléves börtön-

büntetéssel sújtotta. Hiába akadtak Dadayt megértő román pártfogói, köztük olyan neves személyiségek, mint a volt egykori miniszterelnök, vagy a Romániai Emberi Jogok Ligájának volt elnöke és mások, kiállításuk legfeljebb a büntetés mértékét befolyásolhatta, a példastatuálást nem.

A bécsi döntést követő időben tanfelügyelői pozíciójában iskolák és tanerők sorsáról intézkedik, s amikor a felgyorsult, sodródó ország irányítóitól az emberi humánus megcsúfoló utasításokat kap, „bennszülöttként” ismerve a vidék vegyes nemzetiségi összetételét – ezek végrehajtását megtagadja, megbízhatatlanná válik a hatalom szemében. Ő, az egykori romániai „börtöntöltelék” kiáll a románok jogos sérelmének orvoslása érdekében. Én magam is 1990 után a levéltárakban számos általa aláírt ilyen jellegű beadványával találkoztam. Magyarként és érintettként nagyot nőtt a szememben Daday Loránd, aki az intoleráns hatalommal szemben a gerincességet képviselte. Amikor négy év múltán ez a rendszer is összeomlott, az átmeneti időszakban, 1944 őszén így lehetett magyarok és románok bizalmából Dés város első polgármestere. Valaki végnapjaiban nekem ajándékozta Daday Loránd addig féltve őrzött első polgármesteri dokumentumát, amelyet másolatban mellékelek e méltatáshoz.

Érdemes újra elolvasni ezt a Désen, 1944. november 15-én kelt, Daday Loránd által kibocsájtott hirdetményt. Ha mindaz, ami „az itt élő népek békés együttélésének” jegyében tartósan polgárjogot nyert volna, és élő gyakorlatként az utódokra marad, a döntő többségében magyar lakosságú Désen bizonyára nem került volna szórványba a magyarság, nem szüntetik meg hatalmi döntéssel az önálló iskolát, az anyanyelvi intézményeket, nem került volna sor a kétnyelvűség felszámolására, az állami polgári jogok megcsúfolására.

Az egymást követő, ellentétes célzatú rendszerek napi gyakorlatával szemben állt az egyenes gerincű Daday Lo-

ránd, akit az egyetemes emberi humánus vezérelt egész életében. Bizonyára ez lehet az oka annak, hogy 1990 után sem kaphatott lakóháza emléktáblát, noha azok, akik ismerték, hogy ki volt Daday Loránd – legalább egy emléktáblával akartak adózni emlékének.

1970-ben, majdnem ötvenévi agyonhallgatás után, a politikai enyhülés nagyon rövidre szabott szakaszában a Kriterion Kiadó végre megjelentetett egy kötetnyi válogatást Daday Loránd műveiből, a „soha le nem törleszthető adósság” jegyében.

„Van az emberben valami legyőzhetetlen, mikor azon van, hogy ember legyen” – írta ebben a kötetben.

Igazat végképpen akkor adhatunk Daday Lorándnak, ha önbecsülésünk érdekében is tisztelgünk annak emléke előtt, aki egyenesen és nem botorkálva ment előre a damaszkuszi úton.

Budapest, 2009. január 20.

(A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Színházi Bizottságának tagja.)

Részlet a kötet *Florinel* című novellájából

– Jó, hogy jössz – pendül Varvara kedve a nyári konyha tornácán, amint meglátja Szavétát. – Veta, téged igazán az isten hozott ide. Dél óta lesem, de azt hiszed, teszi valaki lábát a küszöbre? Egyedül vagyok, tiszta csinálmány.

– Hogy volna egyedül, sze’ Plumbut ott láttam a favágónál.

– Azt a falu bolondját? Isten bocsássa meg, eltakarodhatna már a fejemről. Nézd, legalább ne fogtam vóna hozzá.

– Mihez, Varvara néni?

– A konyhához, angyalom. A konyhához! Meg ne ijedj, drágám, az egész egy perc. Tudod a régi időből, hogy Péter-Pál előtt mindig tapasztani szoktunk. Mi vót ez nekem akkor? De azután is, míg nem ültek a nyakunkra a rongyosok. Csak pattintottam az ujjammal, így ni, s már itt hajlongtak körülöttem: „Itt vagyok, ténsasszony”, „Parancsoljon, ténsasszony”. – Most? A guta csapná meg, pattinthatok, nem hallja senki. Jaj, a derekam! Bárcsak a derekam hagyna. Igazán a jó isten vezérelt ide, mióta Nasztankát eltemettük, te vagy a falu tapasztómestere.

– Jaj, Varvara néni, én nem tapasztani jöttem. Lóhalálába járok, nagybeteg Florinel.

– Florinel? – szopja be Varvara ajkán a sötétlila anyajegyet, mert Szavéta ötéves bitangjának neve felszakítja benne a régi sebet, felkavarja az eltemetett szégyenfoltot, hallatára újra fülét marja a sok célzás, arcátlan suttogás, hogy cselédje nem a juhászokdó Costantól, hanem a városon tanuló fiától, Nelutól esett teherbe. – Mi van veled? – vont a kérdőre azon a nyáron a karikás szemű lányt többször, mikor látta, hogy mindjárt-mindjárt a paszuly közé fut hányni, de Szavéta összeharapta fogait, hallgatott, mint a víz alatt a kavics. Nem kell mindent észrevenni. Veta férjhez ment Costánhoz, aki szereti a fiút, Nelu pedig kijárta a papok iskoláját, megházasodott, ahogy szentelés előtt dukál, lelkész Máramarosban, a felesége falujában. Hogy a fiú olyan, mintha a száján köpte volna ki? Ki tehet róla, ha ez a liba rácsodálkozott az ő fiára. Ezért mindjárt Nelu kell, hogy az apja legyen a fattyának? Ezért mindjárt ő kell, hogy legyen az anyósa ennek az ágrólszakadtnak, aki itt áll előtte a lépcsőn, ferde csíkkal zöldes szeme fölött, és szavakat emészt magában, hogy valamit kérjen? Vajon mi kell neki? – rándul meg pettyes ajka, és ahogy Plumbu előtt szokta, kövér karját hasára lógó melle alá csapja.

– Amiatt a bikfic miatt fáj a fejed? – rugaszkodik Szavétának, mint egy kotló a jércének. – Miatta nyúlt meg az orcád? Ha beteg, hát beteg. Nincs itt Kolompár Panda, hogy meggyógyítsa? Nincs ott Anyiszina, az anyósod? Ezér’ nem kell mingyár’ a fejedlágára ess, nem kell ölbe dugd a kezed. Aratás körül Péter

és Pál vezérlik az embert. A fiadér' szaladgálsz? Tudják a szentek mér'. Elérsz. Mer' ugyan mit kóstál neked ez a konyha. Az egész fordulás. Bezzeg, ha a tanító füttyent, az iskolát két napig is tapasztod. Sok pénzt kaptál érte?

Nézd, itt a teknő, a homok ott van a rostában, vályog, víz, minden elé van készítve. Csak tenyér kell. Jaj, a derekam! Ó, hogy az isten pusztítsa el ezeket az átkozott rucákat! Háp, háp. Egész nap. Megeszik a fejem. Veta, gyere, fogj hozzá, míg én egy kis zöldséget aprítok, te kész vagy a konyha fődjével. Ne kend vastagon, hogy jusson, maradjon. Jaj, a derekam! Szinte hallom a szekeret Antonnal, s né még micsoda felfordulás!

– Hol jár Anton a lovakkal?

– Sétáltatja őket, egy kis herét hoz be. Hogy szavam ne feledjem, ma kapsz savót, nem mint a minap.

– Jaj, Varvara néni, sze' én most nem abba járok.

– Ne óbégass, Veta, az isten megfizet. Hidd el, meghálálom, sze' a lelkem adnám érted. Gyere, Vetuska, fogj hozzá.

Mint egy derékban abroncsolt káposztáshordó, legurult a lépcsőn.

– Gyere! – kapaszkodik vendégebe. – Csak nem viszed el Varvara nénéd álmát.

Bevonszolja a konyhába, megmutatja, hol mit, aztán magára hagyja a kötélnek álló asszonyt, és miközben a favágón csattogó fejsze felé fülel, egy rongyba göngyölt törött kaszapengével a tornác párkányán napraforgólevelet aprít a récéknek.

Szavéta a konyhába áll. – Tudhattam vón' – néz körül –, hogy amint meglát, dolgot ad, de ha nem fogadok szót, hogy kérjem tőle a szekeret? Istenem, istenem, ha innen is üres kézzel kell elmenjek!

Pity-paty-poty! – csepeg a zöldes lé a gerendára akasztott gomolyából a cseberbe. – Nesze, Veta, savó – gombolja a pruszlikját –, ma itt voltak a juhok. – Ferde mandulaszeme az asztalra téved. – Hogy hemzseg – hessent oda a keze, mert a szegett málé sárga bele szürke a légytől, mintha mazsolával szórták volna tele. – Bánja is az, aki kalácsot zabál – hajtja fel Varvara helyett az abroszt, hogy betakarja a cipót, de a meglepetés lefogja kezét a levegőben.

– Ni-ni! – lepődik meg. – Mennyi pénz! Sír-rí, hogy a néptanács csóróra kopassza, pedig ma is úgy lapul nála a bankó, mint régen. – Összecsípi keskeny szemöldökét, visszahajtja az abroszt, feltűzi karján az inget. – Fogj hozzá – nógatja magát. – Tégy a kedvére, hátha meglágyul, és ideadja a szekeret.

Vetkőzik. Közben virrasztástól száraz szeme ide-oda pillant. Minden ismerős itt, a bükkhasábból bárdolt cselédágy, a szúrágta láda, melynek egyik rekeszében a majorságétel, másokban a disznók lisztje áll, a polc a sok köcsöggel és üveggel, a tányérok a falon, üveg alatt Szent György sárkánnyal viaskodó, fakó képe. – Hat év! – jut eszébe itteni szolgálatának ideje a falból kiugró sütőkemence előtt, melynek kormos száján először benézni is félt, később pedig, ahogy nőtt, mind kínosabban bújt be, hogy a lapáton utánanyújtott gyertyacsonk pislogó lángja mellett betapasztgassa a porladó téglák közt a repedéseket. Pendelyét tűzi, szabadon marad csontos térde. Könynyű szédülést érez. Egy pillanatra mintha megint az a sápadt, félénk lányka volna, kit háborúban özvegyen maradt anyja kézenfogva hozott ide, hogy a rend változóért meg egy nőstény bárányért beszegődtesse. – „Nem fog nyaggatni a tanító az iskola miatt?” – sandított rá Varvara néni. – „Mér’ nyaggatná?” – húzta anyja közelebb, mint vásárban a borjút. – „Imádkozni tud, köszönni az embereknek tud, tízig számolni tud. A tanító tán többre tanítja?” – „Hadd itt – csapott fel Varvara néni –, elbajlódik a malacokkal, más hasznát úgyse veszem”. – „Jó órába’ legyen – kocogtatta fogához a pálinkáspoharat és aztán: Ne félj, megsegít a jó isten.”

Benéz a kemencébe. Égő szemhéja alatt, mintha fényképen látná a fejletlen, ferde szemű kis szolgálót, aki ott kuksol bent, a tegnapi sütéstől még langyos tégláktól körülvéve. Arcán veríték. Maga alá húzott lába elzsibbadt, hangyák másznak rajta, magában ül, elszakadva a világ minden színétől-hangjától, úgy ül, mint egy sírboltban, a süket csendben csak a gyertya serceg. Tapasztgat. – „Bújj ki, te béka!” – hallja évek lármáján át gazdasszonya rekedt hangját. – „Bújj ki már, a kurátor libái megint a paszulyt zabálják!”

Jaj, te tyúkeszű – rázkódik össze. – Florinel tegnap dél óta nem beszél, s neked min jár az eszed. A kurátor libáin! Gyors mozdul-

lattal odarántja a teknőt az ablakhoz, ahonnan a tapasztást mindig kezdték. Letérdel. Csúszkál négykézláb, vályogot csap maga elé, vizet loccsant a csorba kancsóból, tenyere tág mozdulatokkal keni a kulimászt a földre. Tapaszt.

Pity-paty-poty! Pity-paty-poty!

Így cseppent akkor is – ködlik benne bizonytalanul, de mialatt keze gépiesen sikál, összehúzott, égő pillái alól egyre tisztábban látja a holtra rémült gyerek-asszonyt, ahogy a zápor után, a villám-sújtotta fa alól feltápáskodik, és hazafelé vánszorog az ösvényen, egyedül, csupán egy nyomába szegődött kutyától kísérvé. Ki gondolta aznap reggel, mikor vállán kapával kiment a mezőre, hogy dél felé másodmagával tér vissza. Anyósa a véres göngyöleg láttán keresztet hányt magára: „Mér’ hoztad haza? Nem vót annyi eszed, hogy a vízbe lökd? Oda kellett vóna lökni, ahun a legmélyebb!” – „Koraszülött!” – csóválta fejét a bába. – „Hét hónapos, nézd a körmit.” – „Megmarad?” – „Imádkozz kilenc kedden egyiptomi Máriához, de hamarabb leszek én szűzleány, mint ez gyerek.”

Pity-paty-poty! Pity-paty-poty!

Pitypalatty! – csendült most fülébe, mintha nem a Varvara konyháját tapasztaná négyrét görbülve, hanem ott állna csakugyan az átlátszó égbolt dagadó kék párnája alatt, a nyálkás, sötétzöld kövek között futó patak mellett, a keskeny máléföldön, amelyen évről évre egyedül kapál, gyűjtöget sánta anyósa és Costán helyett. Pitypalatty! – játszik bújócskát a gyermek, míg lábujjhegyen oda nem lép a bokorhoz, szétnyitja a lombot, elkapja hátán az inget. – „Édesanyám – hempereg ölében a fia –, ha Florinel nagy lesz, ő kapál maga helyett.”

Pity-paty-poty! Pity-paty-poty!

„Tudom is én mi lelte” – jut eszébe anyósa riadt beszéde. – „Hányt, a fejit fájlalta. Kínálom tejjel, nem kell. Nyújtok lépesmézet, keserű. Sütök neki lángost, egye meg. Pálinka? Igya meg. Megigézték. Szaladj Pandáér’! Kolompár Pandáér’!”

Hátrál Szavéta a konyhában, lassan hátrál a nyitott ajtó felé, maga után rángatja a véskát.¹ Sajgó térde a küszöb szálkáin, mel-

¹ favedret

lét fűrészként járja át a gyermek kiáltása: Jaj, fejem! A teknőre borul. Nedves, mozdulatlan, akár egy halom lábbal dagasztott agyag. Szeméből könny szivárog.

Pity-paty-poty! Pity-paty-poty!

Hull, hull a könny, de a vályogos kéz nem törődik vele, betapasztja őket, a konyha földjébe.

– Kész vagy, Veta?

– Jöjjön, vegye számba, Varvara néni.

– Van is mit. Sze’ ez a kulipintyó akkorka, mint a tenyerem, egy tízéves gyermek is elbánik vele. Hoztál csuprot?

– Minek?

– Savónak. Mondtam, hogy ma kapsz. Megdógoztál érte.

– Nem, nem hoztam. Egyébér’ jöttem. Azér’ jöttem, hogy megkérjem. Hogy valamire nagyon, nagyon megkérjem.

– Mire, te? – pántolja két karját hasa köré, mintha attól félne, hogy szétreped. – Csak nem násznagynak akarsz híni a húgod menyegzőjére?

– Miket beszél – pillant végig rajta. – Parászka még gyerek, most végezte a hetedik osztályt. Tovább fog tanulni, nem jár az esze legényeken. Nem érte jöttem.

– Hanem?

– Florinel miatt. Kórházba kell vinni!

– Szűzmária, láss csudát! Kór-ház-ba?

– A tanító úr azt mondta, odavigyem. Csak ott gyógyul meg. Olyan nagy beteg, tegnap óta nincs szava. Mindenkit végigjártam, mindenhol talpaltam, kétségbe vagyok esve. Segítsen rajtam. Összetett kézzel könyörgök, adja ide a szekeret, a lovakkal, hogy a városba vigyem. Ledolgozom. Addig nem esik ki kezemből a sarló, míg egy aratnivaló kalásza lesz.

Míg beszélt, pillantása összevissza kószált Varvarán, színehagyott kendőjén, hol az olajtól fénylő hajválasztékán, hol kerek, holdvilág-arcán keringett. Most a petyhüdt ajkon pihen a zöld mandulaszem.

– Istenem – görnyed bele, és elkapja tekintetét a lila pettyről –, akár-csak Florinel! Jaj! Csak most látom, mér’ ver a jó isten engem. Most látom, mér’ csapott szinte agyon a ménkö, amikor szültem. Most

látom, mér' veszi el, mikor a legkedvesebb. Teremtő atyám. Hát ő a hibás, azér', hogy a pap áldása nélkül fogant? Uram őrizz! Engem büntess, isten, engem pusztíts el, ne a gyermeket!

– Veta – fogy le a telihold –, te lánykorodban se vótál valami nagyeszű. Örökké volt valami bogár a fejedbe'. Most a kevés sütnivalódat is repülni hagyod? Miféle asszony az anyósod? Anyiszia nem térített észre?

– Amér' kórházba akarom vinni a fiam?

– Veta! Mit gondolsz, ki bolond elindulni olyan hosszú útra, ebbe' a rekkenőségbe'. Minden keréken kotyog a ráf, a küllők törik a mogyorót, a lovak pedig... Isten ments, kapcát csinálnál belőlük, mikor a szemem fénye mindkettő. De te nem törődsz vele, nem sajnálnád, ha agyoncsípnék szegény párákat a legyek. Bánod is te, csak a fattyad karucázzék.² Hol az eszed? Nem, isten ments, dehogy adom a szekeret.

– Varvara néni...

– Egy szót se! Tisztára megbolondultál. Mondd, kit vittek eddig kórházba a mi falunkból? Mutass bár egyet. Akinek vannak napjai, annak vannak, akinek pedig elfogytak, azt mind viheted a doktorkhoz. Isten a doktor, Veta, nem az ember! Amennyi eszed van, felforgatnád a falut aratás előtt. Nem látod, hogy a kalász be van érve? Nem gondolsz arra, hogy ha a fiad meghal az úton, a határnak vége?

– Varvara néni, a tanító úr...

– Hagyd a nyavalyába a kóciferét. Jöttment tekergő, nincs egy kalász vetése. Bánja is ő, ha minket az úr porrá zúz egy jégveréssel? Mit fáj az neki, ha tíz perc alatt pucéron maradunk, mint az ujjam. Legyen eszed! Hagyj békét a fiadnak, ahol van, hadd hunyja be a szemét otthon, ha a jó isten eccer így rendelte! Ne hurcold meghalni idegenbe! Ne zúdíts bajt a falu fejire!

Szavéta szívére szorítja a kezét. A földre bámul. Lankadt válla megvonaglik, orrát, szemét szúrja a könny.

– Ide is hiába jöttem – csuklik össze, akár egy szárnyon lőtt madár. – Istenem, mihez kezdjek?! – „Ilyenkor segít a gyógyszer” – kondul meg benne a tanító hangja, és már kap is a szalmaszála.

² szekerezzék

– Varvara néni, ha nem adja a szekeret, segít rajtam egyébbel? Hat évig szógáltam magát, ne hagyjon maga is cserbe! Segítsen!

– Mit akarsz? – pillant oda válla felett.

– Varvara néni, úgy könnyörgök magához, ahogy még soha senkihez. Ne hagyjon el. Ne hagyja pusztulni Florinelt. Megértem, sajnálja Murgut, a drága lovakat, de akkor próbálkoznék más-ként. Patikával. Legyen jó, adjon kölcsön ötven lejt. Orvosságra. Kamatostól megtérítem. Aratok érte.

– Honnan, fiókám? – csattan tenyere akkorát, mint a fejsze a Plumbu kezében. – Honnan, gyermekem? Azt hiszed, a rongyosok hagynak egy lejt a háznál? Nincs nekem, drágám, egy árva lejem.

Szavéta egy pillanatig hallgat. Aztán elfordítja a fejét:

– Úgy látszik, maga sem tudja, mennyi a pénze. Menjen be a konyhába, és számolja meg. Sze' pénz van még a konyhában is...

– Hol, te?

– Az abrosz alatt.

Szelíd asszony Szavéta, de ezt az arcátlanságot nem bírja kivinni az utcára. Mielőtt becsapná maga után a kaput, kitör belőle:

– Vén szipirtyó! Úgy segítse az isten, ahogy rajtunk segített.

– Jaj, istenem! A malacok ára! – hurkolja össze Varvara tor-kát az ijedség, és csisz-csosz, csisz-csosz, gyorsan be a konyhá-ba. Vén számár – szidja magát, miután lerántotta az asztalról az abroszt –, pofot érdemelsz. Tudtad, milyen kajtár, milyen szemfüles. Szerencse, hogy nem lop, mit csináltál vóna, ha el-sinkófálja.

Gondosan megszámlálja a pénzt, aztán a lócára térdel, és az ösz-szehajtogatott bankókat a fakó kép mögé dugja. – Vigyázz rá – pis-lant meghitten Szent Györgyre –, valahogy csak fordul, tán nem kell, míg a világ, dugdossam előlük a pénzemet.

Térül-fordul, az udvarra les.

– Befejezted, Plumbu?

A lépcsőn felfelé a falu bolondja botladozik, ölében fa. Szuszog, mint egy lyukas fűjtató. Törzse előre, feje ide-oda lóg, nyála cso-rog, szimatol, lába előtt elvesztett holmit keres.

– Gyere, Plumbu – tölt Varvara színültig egy poharat, miután a fát a kemence torkába dugdosta. – Iszol egy kortyot?

– Hármat is, hihíhi – vigyorog anélkül, hogy felnézne. – Tükör a konyhája. Mit adott a tapasztásért?

– Ne üsd más fazakába az orrod, Plumbule. Nem tapasztott pománába.³ Te tán ingyér' vágod azt a pár hasábot?

– Pár hasáb? Délbe jöttem, s már este van. Egy hétig eltüzel vele. Na, isten éltesse, ténsasszony.

– Jól van, Plumbu. Látom, te még tudsz illendőséget. Ne' még egy pohár. Itt egy darab kenyér is. Amíg van, adok. Az idén vót, hogy jövőre mi lesz...

– Mi lenne – szürcsöl hosszasan Plumbu. – Azt mondják, rég vót ilyen szép a határ. Maholnap vágják a búzáat.

– Ha nem aratja le isten hamarább. Plumbu. Tudod, mér' járt itt ez a ribanc?

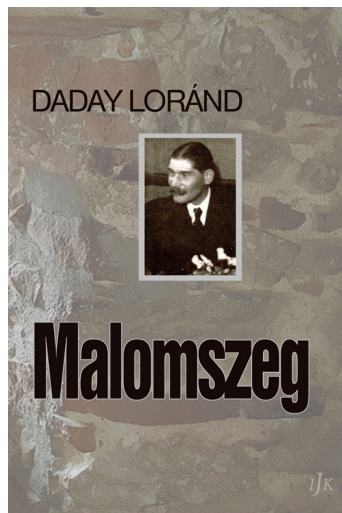
– Tapasztott.

– Fenét. Szekér kell neki. Az éccaka kórházba akarja vinni a bi-tangját. Hallod, Plumbu? Kórházba! Mikor a keresztig se ér vele, s kámpec, meghótt. De bánja is ő? Bánja is ő, ha hóttal mocskolja bé az áldást. Ha aratás előtt fejünkre csődíti az úr haragját.

– Odaadta a szekeret?

– Dehogyan adtam. Nem veretem el a jéggel a határt.

[...]

³ ingyen

Rimóczi László

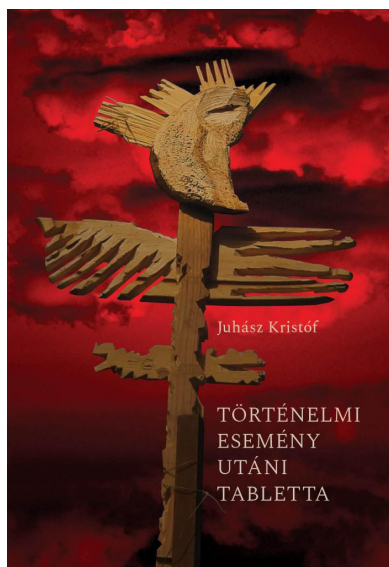
Hermetikus humorkoszorúk

A spirituális irodalom terén a szakrális fantasynek csekély hagyománya van hazánkban, ám Juhász Kristóf *Történelmi esemény utáni tabletta* című köteté újabb fékevesztett avantgárd táncba hív egyedi hangvételével. A 14 novellában egy közös vonás van: posztmodern miliő, némi abszurd humorral szelíden

felülve. Bár nyomdaipari termék, ez mégis egy igazán „hangos könyv” – ebben rejlik a szerző mágikus ereje is, mert eszelősen egyensúlyoz a triviális mozzanatok és a transzcendencia között, így képes kikiabálni a betűkön át, elgondolkodtatni olvasóját.

A kötetben az ősi eszmék és a profán modernitás találkoznak, vagy épp állnak szemben egymással, így néhol komolynak tűnik e misztikus játék, miközben a cselekmény változatlanul dinamikus. Juhász ugyanolyan alapos munkát végez, amikor apró humoreszkek előállításáról van szó, mint amikor mutáns lények vagy élettelen elemek töprengését ábrázolja.

Mi vár ránk? Leleményes szójátékok, valószínűtlen helyzetek és eseménysorok, a nyakatekert, kellemesen agyzsibbasztó világkép pedig szinte már csak hozzáadott érték, egyfajta tartósítószer, ami egyben erről a különös atmoszféráról is gondoskodik. Hasonlóan lendületes, friss, üdítően önazonos hanggal találkozunk, mint a szerző korábbi kötetében. Itt sem beszél mellé, van mondanivalója, és nem is kilóra ír, hogy minél vastagabb kötet legyen a végeredmény. Ettől még persze nem orákulum, de jó

úton jár afelé. Novelláinak masszív jelentésrétegei gördülékenyen bomlanak ki, mi pedig magnetikus hatásuktól megbabonázva emelkedünk a végtelen felé.

A sokoldalúságáról és merészségéről ismert szerző eredetisége vitathatatlan, nincs olyan akadály, mely fékezne elméje iramát. Mozgatórugója a halandó ember örök válaszkeresése, kiegészülni akarása, a teremtés állomásainak meghatározása. Visszatérő motívumok a megszemélyesült elementálok párbeszédei, a pszichedelikus valóságdefiníciók és a zen-koan-szerűen direkt elmaradó tanulságok. Mindezt határozott kalandvággy és lendületes küldetésszándék kíséri végig, emeli művészi szintre.

A kötetnyitó írás a *Hogyan beszéljessünk kulturáltan anyagiakról* címet kapta, ami össze is foglalja a lényegét, hiszen ez minden magyar számára kínos téma – vagy azért, mert sok van belőle, vagy épp ellenkezőleg, a pénz forrása kényes pont. Hazánkban az anyagi helyzet oly mértékben tabutéma, hogy az erről folytatott diskurzus gyakorta még házastársak közt sem megy zökkenőmentesen. A mozaikos novella próbál segítséget nyújtani a pénzügyekről szóló dialógusmodellek életszerűen illusztratív szemléltetésével a különböző társadalmi kasztokba tartozó (vagy magukat tartozni vélő, netán kívánó) érintettek számára. A szellős szövegtestben csacsogó sematikus figurák abszolút maiak, a túldramatizált szituációk, a preparált élethelyzetek pedig érvényesek.

A novellák hétköznapi helyzeteknek szórakoztatóan akkurátus ábrázolása akár a *stand up* műfajában is könnyedén helyt állna, ilyen darab például a *Hogyan költözködünk növényekkel?* is, melyben a feleségek és a szobanövények fura viszonya tárul fel a költözés hányattatott körülményei közt:

„Hiába volt kedves számomra a panelmiliőt megédesítő dzsungelimpulzus, a szobanövények valódi arca homályban maradt, akár erdőben a fáké, amelyekre a legritkábban gondolunk különálló fákként, inkább nagyvonalúan tömbösítve leerdőzzük az egész bandát.”

A konklúzió is egyértelműen érvényesül, miszerint: „Könnyebben házasodik az ember, ha a növények már eleve ott vannak.”

A *Hogyan használjuk a történelmi esemény utáni tablettát?* elnevezésű írás nem véletlenül a kötet címadója is, hiszen egy impulzív, vagány és elsöprő műről van szó. Főszereplői világunk jelenlegi mozgatói a kereskedő, a tudós és a menedzser.

„Azzal a tudós kinyitotta évtizedek távlatának lehetséges történelmi manifesztációit szigorúan tudományos alapon, hipotetikusan modellezve, és bedobta a történelmi esemény utáni tablettát az amerikaiaknak. Az amerikaiak egyből elfelejtették, hogy ők amerikaiak, cserébe eszüikbe jutottak egykori őseik, származásuk, nemzedékeken átívelő kulturális gyökereik meg más effélék, és már rohant is haza mind, az egyik fele Európába, a másik Afrikába.”

Még minden kockázatvállalás előtt a három üzletfél végül úgy dönt – a tablettá országokra kivetített gazdasági és történelmi hatását mérlegelve –, inkább alszik egyet a dologra, hogy megállmodja, hogyan is használja a terméket.

Az *Eltűnt víz* bár próza, mégis költői képekben gazdag, finom mozdulatokkal átszőtt mű. A botladozó adófizető munkavállalók és a folyamatosan éhes démonok állapotában létező újjgazdagok életmódját veti össze a gyermeki lét ártatlanságával, sebezhetőségével a nemzeti karma tükrében. A lovecrafti magasságokat ostromló, sötéten szürreális világképet szimbiózisban élő vízlakó mutánsok egészítik ki, a technokrácia lélekölő kilátástalanságának motívumaival. A gyakran beköszönő szingularitás ellenére a mű megmarad a közérthetőség határain belül.

Az *Igaz történet a fényről* című novella hangulatában és missziójában szorosan csatlakozik az előzőhöz, ugyanakkor el is megy a végletekig. A távoli jövőben egy családi karácsonyon járunk, ahol a nagyapa nosztalgiaázik. Ebben a világban nemcsak az állatevés tilos, de a növényfogyasztás is, így a fényevés maradt egyedüli alternatívaként, de már azt is betiltották. Végül az antianyagevés vált elfogadottá, amitől a dimenziók és idősíkok egymásba csúsztak. Az anyagban rekedés tehetetlensége és a megkérdőjelezhető gasztronómiai hagyományok vetülnek itt egymásra:

„Békés egyetértésben majszoltuk az antianyagot az óriáskaktusz körül, csak a kis Szimonetta5 túrt bele néha fürge ujjacská-

ival testvérkéi részecskegyorsítójába egy-egy kíváncsiabb falatért. Nevettünk rajta, hisz könnyű volt a szíviünk. Nem tudtuk még, hogy a 3300-as karácsony lesz az utolsó, amit nagyapával tölthetünk. Az öreg mindig úgy mesélt, mintha élete utolsó karácsonya volna: kelekótyán, szép szavakkal, nagy szívvel. Lélegzet-visszafojtva hallgattuk.”

A rendhagyó, futurisztikus, meredek ötletekben tobzódó szerző megfigyel és szisztematikusan dolgozik, több stílusban is játszik, miközben a téridő tenyerén csúszkál. Mesterien érzékelteti a sötétség mögötti fényt és a zaj háttérében meglapuló csendeket, akár metaforikus áldozati rítusokat, akár ősi tradíciókat elevenít fel, szintenként építkezve. Korunk látszólagos fejedelmeit tömör felsorolásokkal vezeti fel:

„Díjak, sikerek, közéleti közérdekűségek, eladhatósági hasznosságok, érdekvezérelt önhittségek, létpazarló dölyfök, automatikusan szponzorált eltunyulások, dologtalanul zsákmányolt, ördögi nyeremények: a bankár volt a valóság igazi ura.” (Magyar költő)

Bár még a gyakorlottabb olvasó is könnyedén elveszhet e tömény, sűrű szövésű univerzumban, nagy volumenű és maradó kötetről beszélhetünk. Mindez nem lenne lehetséges kiforrott irodalmi gyakorlat, némi szociális érzékenység, történelmi és spirituális műveltség nélkül. Egyedülálló képesség kell ahhoz, hogy valaki ilyen merészen váltogassa a műfajokat, hiba nélkül, hiszen az írások eseményhorizontja nem tűnik el a homályban, a szürreális témák ellenére jól kivehető: hermetikus humorkoszorúk szerepelnek a lapokon. Ezzel a kötettel bizonyos tekintetben világunk átláthatóbb lett – ha biztonságosabb nem is.

Lakatos-Fleisz Katalin

„Ugyanaz a kép fogadta mindig”

Amikor kezembe vettem Lőrincz György *Ma éjjel eljövök érted* című kötetét, rögtön a fülszöveg ragadta meg a figyelmemet. Nagyon erős mondattal indít, miszerint: „*Ez a könyv a férfiválságok könyve.*” Ilyenkor óhatatlanul elvárások teremődnek az olvasóban – a tematikát illetően mindenképp. De mit jelent a férfiválság az elbeszélések szerint?

A tíz történet főhőse – a *Penzum Helga* kivételével – valóban mind férfi. Tegyük hozzá: ez utóbbi történet is a férfi nézőpontjából mutatja be a női karaktert.

Az elbeszéléseket olvasva rá kellett jönnöm, hogy „veszélyes”, csábító történetek. Még hozzá azért, mert az azonosuló olvasás lehetőségét kínálják fel. Férfiszereplő ide vagy oda, az olvasó csakhamar a saját történeteként olvassa ezeket. Az olvasó akkor is könnyen azonosul a főhősök életproblémáival, ha nő. Baleset következtében elveszíteni szeretteinket, megérezni az öregség, a halál előszelét, eljátszani egy házasságon kívüli szerelem lehetőségével – nagyon is általános emberi élethelyzetek ezek, nemi különbségektől függetlenül.

Különösen izgalmas az elbeszélésekben rendre felbukkanó központi válság: a választás, a 'hogyan tovább' kérdése. Főleg ott kielezett ez a kérdés, ahol a szereplők életében minden rendben van, mindent elértek, amit akartak (*Sóvárgás, A köztisztelőnek örvendő férfi*). Mégis hiányzik valami. A kivívott pozíciók, elvárt és betöltött szerepek csapdaként zárulnak életükre.

És itt már egészen eltávolodunk a nemi különbségektől. Férfiválságokról talán tényleg annyiban van szó, hogy a társadalmi szerepekbe, kivívott pozíciókba való belefásulás a férfiakat veszélyeztetni elsősorban. Különösen életük delén túl. A beérkezett-ség tudata, az, hogy már nincs miért küzdeni, mint valamilyen állóvíz, elnyeléssel fenyeget. Viszont a társadalmi elvárásoknak halmozottan alávetett férfisorsokban valóban arcot és tapintható alakot kap a válság. (A szó eredeti értelmében vett *vál-ság*ról, mint a választás nehéz tétjét kiélező sorsokról, élethelyzetekről van itt szó.) Az *általános* az *egyedire* utal úgy, hogy az egyedi történet minden feszültségét, a részletek zamatát az általánosból mint magból meríti. A választás tétjét kiélező elbeszélésekben nagyon lényeges az ironia és annak értelmezést kitágító szerepe. Az elidegenítő, távolságtartó perspektíva.

A kötet egyik *vál-ságos* története az unalmas életével bajlódó Berze Károlyé (*Sóvárgás*). A narrátor hosszan, részletezően vezeti rá az olvasót a főhős hiányérzetének jellegére, előbb csak alkati kívülállásként érzékeltetve. (Mint aki nem találta meg a társadalom által sikeresnek kijelölt útban a beteljesülést.) Majd meghatározatlan nosztalgiaként, elvágódásként.

Ügyes fokozásként, amikor az olvasó már elhiszi, hogy a férfi hiányérzetének oka csakis a magány vágya, megjelenik az ismeretlen, autóstoppos nő. Az eddig görgetett hiány egy új szerelembe helyeződik át. Bár nem történik köztük semmi, az erkölcsösségbe, a házastársi hűségbe kapaszkodás sem törli el a főhős karakterének, suta közeledési kísérletének nevetségességét.

A *köztisztizületnek örvendő férfi* című elbeszélésben a nemi különbségektől való távolítás még élesebb. Mert nem ironikus az, hogy a kisvárosi elismert orvos, rádöbbenve élete unalmára, ürességére, a bolti lopásba menekül? És hosszan gyötrődik amiatt, hogyan emeljen el egy körömvágót (!), hogyan cselezze ki a kamerát és a biztonsági őrköt? Hogy aztán a lopást és szálnalmas lelepleződést követően a bűn, erkölcs és képmutatás fogalmairól töprengjen? Ezt az elidegenítő nézőpontot teszi teljessé a bizalmas barát szólama, aki leplezetlenül – talán túlon túl is nyílt

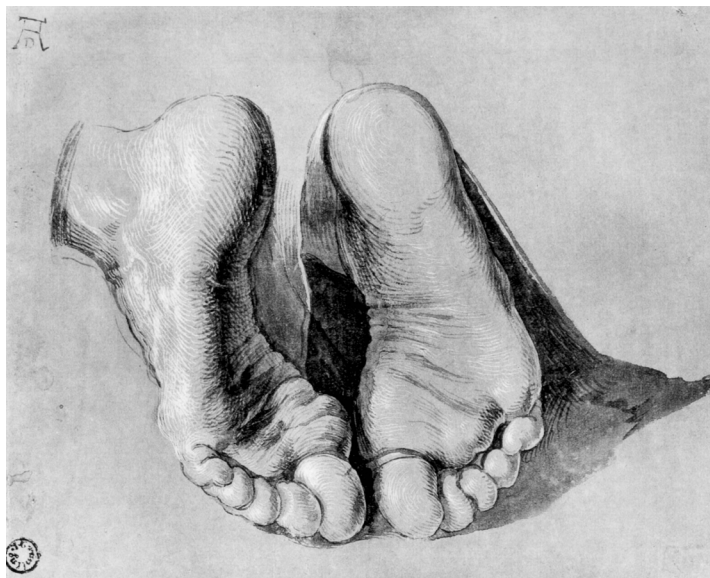
bölcselkedéssel – bemutatja főhősünk lelki alkatát. Ez az elbeszélés egyike a kötet legjobb írásainak. A bolti lopás mesteri bonyolításával, a múlt és jelen síkjain való átjárással, a társadalomrajzi adalékkal az a biztos alap hullik darabokra, amire a kisvárosi orvos teljes életét építette. Elég a legkisebb normasértés, hogy kiessünk közösségünk kegyeiből, és élvezettel szedjenek darabokra. De az etika sem kap jobb minősítést. Dr. Borostyán Lajossal együtt az olvasó is rádöbben, hogy az etikusság álarca alatt megcsontosodott szokások követelik a maguk jussát. Hogy a férfi különisége, kívülállása ellenére foglya annak a társadalomnak, amely körülveszi. Ha pusztán csak vívódásai tennék ki az elbeszélést, lélektani realizmusában így is jelentős lenne, viszont az ironia a *semmit* súlyossá, tömörszerűen tapinthatóvá teszi.

A *Penzum Helga* című elbeszélésben az elidegenítő, ironikus nézőpont tartja fenn a történetet. A kisszerűség itt egy pletykaéhes női karakterben nyilvánul meg, de ugyanaz a bezárt, vágyakról lemondó élet tartja őt is fogva, mint az írások többi alakját. Azzal a különbséggel, hogy Penzum Helga nincs tudatában hiányainak. Ami feszültté, izgalmassá teszi a történetet, az az egyes szám első személyű elbeszélő – a tömbház egyik névtelen lakója –, aki a megszenvedett „barátság” nézőpontjából mutatja be alakját, viszont a bölcselkedő, nyíltan leleplező szólamoktól távol marad.

A kötet történeteinek többrétegűségét bizonyítja, hogy a főhősökre hurokként rátekeredő élet a tömbházlakásnyira kiszabott tér függvénye is. Az olvasóban párhuzamként felrémlenek a magyar irodalmi hagyomány azon szövegei, amelyek a bezártságot, elszigetelődést, a kitörés lehetetlenségét problematizálják. (Többek között Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső, Török Gyula regényei.) De a Lőrincz-szövegek *genius loci*-ja mégis más. Habár a történetek levegője jellegzetesen erdélyi, fenyőillatú, a városi térben berendezkedett (beletörődött?) embernek a táj szépsége legfeljebb részvétlen díszlet, ablakból kitáruló, mindennapos látvány. Kinézni az ablakon már megszokottá vált mozdulat, napi reggeli rutin. A látvány nem teret nyit, hanem behatárolja

a tekintetet. Talán csak a faluról városra került első generációs értelmiségi őrizget magában nosztalgiát (*Ma éjjel eljövök érted, Éjszaka*). Ahogy a közelgő halál szorításában különös erővel villannak fel a fiatalkori erdei bolyongások. Az időskori magányt azonban a szülőfalu sem képes megváltani, a téli erdő, ahova a férfi menedéket keresve kiűzi magát, legfeljebb „*az időtlenség és a jövőtlenség távlattalanságát*” rejt (A *karácsonyfa*). Megállni és széttekinteni a részvéttelen, ember nélküli tájban: ezt kínálják Lőrincz György történetei. Nem ringatnak illúziókba, a vigasz, ha van egyáltalán, a forma, a kimondás pontosságában keresendő.

Lőrincz György: *Ma éjjel eljövök érted*. Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2021.

ALBRECHT DÜRER (1471–1528)
grafikája

Tóth Csilla

„... a valóság se nem szép,
se nem csúf, se nem rossz, se nem jó”

Biztosan sokan vannak még, akiknek Kesjár Csaba neve mond valamit. A '80-as évek autósportjának nagy ígérete volt. Egy tehetséges és sikeres srác, akiért a tini lányok és az autóversenyzés szerelmesei egyaránt rajongtak. Úgy él az emlékezetben, hogy egy ország kedvence volt. Ő lehetett volna Magyarország első Forma-1-es pilótája. Ha megéri. Balesetet szenvedett egy edzőfutamon 1988-ban, mindösszesen 26 évesen. Akik még emlékeznek rá, így őrizték meg őt, fiatalnak, tisztának, tehetségesnek, aki előtt olyan sikerek álltak, amilyenekről csak kevesen álmodnak. Idén lenne 60 éves.

Épp Mohácsi Árpád könyvét, a *Párizsi befutót* olvasom, mikor szembejön velem az interneten ez a hír a hajdanvolt autóversenyzőről, és arra gondolok, hogy elment az idő, észrevétlenül elment megint. A rendszerváltás fiataljai, az akkor érettségizők, ahogy a könyv hősei is, ma már középkorúak. Mohácsi Árpád nemzedéki regényében arról olvashatunk, hogy mi történt velük ezekben a hosszú évtizedekben.

Sokat gondolkodtam a könyv kapcsán azon – és ezzel bizonyára nem vagyok egyedül –, hogy tulajdonképpen nem történt velük semmi rendkívüli. Illetve nem történt meg az, ami megtörténhetett volna az elmúlt évtizedekben. Nem 1989-

ben, hiszen akkor mégiscsak vége lett a diktatúrának, hanem utána.

Mohácsi Árpád könyvét olvasva megértem, hogy a hétköznapiak, a mindennapok bedarálják és elaprózzák a nagy történelmi eseményeket. Az új távlatokat, amelyek megnyílnak egy-egy ilyen sorsfordító időpontban, mint 1989 is, amelyek felfénylenek, utat mutatnak és hívnak maguk felé, egy idő után elfedik az orrunk előtt zajló, mindennapi dolgaink. A nagy harcra, amit meg kellett volna vívni, ami valami olyasmiről is szólhatott volna, hogy innentől kezdve gyökeresen másképp csinálunk mindent, mint eddig, mert most már szabad, nem jutott energia. Nem jutott rá energia a szokásos csatározásaink közepette, amelyek az érzelmekről, a pénzről, az ambíciókról és egyéb hétköznapi dolgainkról szóltak.

Így a könyvet olvasva egy idő után már nem is azon mereng az ember, hogy miért nem történt meg az, ami megtörténhetett volna a rendszerváltás után, hanem inkább azon, hogy tulajdonképpen mikor lett volna idő arra, hogy megtörténjen.

1988-at írunk, Gabi, Bella, Dóri, Géza, Jutocsa és Sanyika érettségire készülnek. Az érettségi sikerül, a vasfüggöny lehull, a fiatalok előtt ott áll az élet. 1989 után ráadásul olyan lehetőségekkel, amelyekről nem is álmodhattak korábban. Vajon mi történik majd velük? Vagy már innen, 2022-ből visszatekintve, mi történt velük azóta?

Ahogy felvázolja az író hőseink történeteit, a múltjukat, a jelenüket, viselt dolgaikat, egymáshoz való viszonyukat, úgy rajzolódnak ki előttünk a különböző karakterek. Klasszikus és jól ismert figurák ők, akikre könnyedén ráismerünk. Ott van például Géza, aki a lehangsúlyosabb alakja a regénynek, sikeres, gazdag, fiatal szeretője van, de akiről mégis azt gondoljuk, valószínűleg nem így képzelte el az életét. Ilyen Sanyika, a Nyugatra kimenekülő, majd onnan hazamenekülő honfitársunk, az élet józan dolgaiban eligazodni képtelen természetfotós is. A besúgó srác, aki összeroppan, amikor az ügynökakták elérhetővé válnak, és aki ugyanolyan buzgón és kérdések nélkül adja át magát a dik-

tatórikus rendszer eszméinek, ahogy később a vallásnak is. Vagy ott van Dóri. Mindenki, aki a '80-as években volt fiatal, ismer egy Dórit. Valakit, aki a barátunk is lehetne, és aki elsőként ment el közülünk. De hiszen tudjuk, hogy mindig a legtisztábbak és a legtehetségesebbek mennek el először.

A könyvben időről időre visszaköszön Ottlik műve, az *Iskola a határon*, amit, bevallom, egy pontig erőltetettnek érzek. A szereplők felemlegetik, egymás fejéhez vágják, hogy ki lett közülük Merényi az évek folyamán, de inkább csak úgy térnek vissza hozzá, mint egy „romantikus” origóhoz, mintha a fiatalságukhoz térnének vissza egy-egy pillanatra, tudva, hogy ez úgysem lehetséges.

„Nehéz volt elmagyarázni egy kívülállónak, hogy mit jelentett számukra Merényi. Mert először is Merényi nem létezett. Vagyis létezett, de nem úgy létezett, ahogy ezt közönségesen érteni szokták. Merényi nem volt az osztálytársuk, és nem ismerték személyesen, egy közös olvasmányukból lépett elő, akit gyermeki képzeletük egész különleges képességekkel ruházott fel... Azt értették rajta, hogy zsarnokság van, hogy nem gondolhatnak, mondhatnak, írhatnak le akármit, hogy van az életükben egy különös gát, egyfajta külső és belső korlátozás, ami inkább öntudatlanul, vagy legalábbis nem szándékosan van jelen az életükben. Hogy megmondják és előírják, hogy az ember mit tegyen. És Merényi ennek az elnyomásnak lett a jelképe.”

Nehezen tudom elképzelni, hogy annak, aki olvasta Ottlik regényét, magyarázni kell, mit képviselnek Merényiék. Engem inkább érdekelne, hogy ha már a fiatalok választottak valakit, akivel azonosítják az elnyomást, akkor ez egyben választás-e számukra a merényiség és a nem-merényiség között. S ha igen, akkor van-e ennek a választásnak akkora tétje, mint Ottlik könyvében.

A kezdeti gyermeki és naivnak tűnő elszántságot – ha volt ilyen egyáltalán a szereplőkben –, hogy ne váljanak Merényiékké, ki-kezdik a hétköznapiak. Mintha a kisebb és nagyobb emberi botlásoknak, a gazemberségeknek sem igazán lenne súlya már. Belán, aki akkor is flörtöl Gézával, amikor a felesége bejelenti, hogy

halálos beteg, csak nevetnek. De még az árulás is csak olyasmi, amivel együtt lehet élni árulónak és elárultnak egyaránt. Mindannyian tudják, hogy az egyik barátjuk besúgó, jelentést ír róluk, de ezt nem vetik a szemére, továbbra is találkoznak vele, tartják a kapcsolatot, tudnak egymás dolgairól, Jutocsa a közösségük tagja marad. És ez elfogadható. Mert Bella ilyen, mert Jutocsa olyan. A regényt olvasva az a kellemetlen érzésem támad, hogy így vagy úgy, kicsit vagy nagyon mindenkiből Merényi lett vagy Merényi áldozata, aki szó nélkül tűri, hogy a főnöke a liftben megjegyzést tesz a melleire.

A könyv hősei megvetik ugyan Merényiéket, a merényiséget, de az egyszer sem hangzik el a szájukból, hogy cserébe vállalnák BB vagy Medve sorsát. És ez nem véletlen. Ottlik könyvének, annak a fekete-fehér és kökemény erkölcsi törvénynek, amelynek a Merényiék világát elutasító Medvéék ösztönösen alávetik magukat, nincs köze ezekhez az időkhöz és ezekhez a hétköznapi hősközhöz, mint ahogyan nincs köze Mohácsi Árpád könnyedebb elbeszélői stílusához sem.

Azon tűnődve, hogy Ottlik regénye a helyén van-e ebben a történetben, rájövök, hogy mégiscsak visszaköszön Mohácsi Árpád könyvében, ha más, egyszerűbb, emberibb síkon is. Visszaköszön a szereplők barátságában, ami, ha megtépázva, veszteségek árán is, de megmarad, mert kisebb vagy nagyobb súllyal, de időről időre jelen vannak egymás életében. Ha kell, segítik egymást, közösen védik meg például Bellát, amikor segítséget kér tőlük erőszakos férjével szemben. *„A fiúk nem kérdeztek egy szót sem, mentek és előfalat vontak Bella köré.”*

Visszaköszön abban a kötelékben és összetartozásban, ami minden generációnak a sajátja, amelynek a tagjai ugyanazokhoz az elvárásokhoz és szabályokhoz igazodtak, ugyanazokat a zenéket hallgatták, ugyanazokba a bulikba jártak el, ugyanazokat a könyveket olvasták, akiket a történelem ugyanúgy tépázott meg, vagy hagyott békében élni. Visszaköszön a széthulló világrendben. Ottlik könyvében Merényiék világa megsemmisül, ahogyan Mohácsi Árpád könyvében is a kommunizmus egyszer csak vé-

get ér. *„Jó is volt, hogy nem voltak már sehol Merényiék. Hogy ez a világ örökre eltűnt. De hát meg volt mondva, hogy Merényiéknek el kell bukniuk.”*

Mohácsi Árpád több idősíkon bonyolítja a cselekményt. A történet nem lineárisan halad, de összességében a '80-as évektől a napjainkig tartó időszakot öleli fel. Az órs tagjain kívül megismerkedünk Lucával, Géza húszas éveiben járó szeretőjével és Piri nénivel, aki szintén egy másik generáció. Ő számomra az egyik legnagyobb meglepetés, de nem spoilerezném el a történetét.

Mohácsi Árpád első regénye szép vállálás és nagy munka, rengeteg hosszabb-rövidebb történettel, melyek mélyebb kibontására nincs mód, pedig jó párat nagyon szívesen olvasnék még. Ilyen például Dóra soha meg nem valósuló kiállítása, amelynek megrendezését Géza, a férje vállalja magára, és amit mindenki el is vár, időről időre számon kér tőle Dóra halála után. Megrendezni mégsem képes, mert csak ő tudja, hogy Dóra a kiállítás anyagát nem készítette el.

Még néhány év, és elmondhatjuk, hogy 40 év telt el a rendszerváltás óta. 40 év, mint a kommunizmus 40 éve, melyet egykor öröknek gondoltunk, ami meghatározta a szüleink és a nagyszüleink életét, mint ahogyan ez a 40 év a miénket és már a gyerekeinkét is.

De a könyvben még ott állnak a könyv hősei 1988-ban, az érettségijük évében. És bár már késő, történetüket olvasva azon kapom magamat, hogy szorítok nekik, ne adják fel, még akkor is, ha nem tudom pontosan, mit nem kell feladniuk, hová is akartak eljutni, milyen jövőt képzeltek el maguknak annak idején. Olyan jó lenne hinni, hogy célba értek valahol.

Csibra István

Kétes riport egy néhai főesztétáról

Kínos passzusokban bővelkedő, zavarba ejtő ez a benne szereplő riport elkészültéhez képest bizonyára nem véletlenül csak 15 év késéssel megjelenő könyv. Talányos a címe, a műfaji megjelölése, a szerkezete, a hangvétele, a stílusa. Riportkönyvnek indult, s furcsa, eklektikus képződmény lett belőle.

Szóba kerül egy helyütt Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* című műve, de a posztmodern irodalmat nem értő vagy megérteni nem akaró, sőt alighanem személyes okból is megvető Szerdahelyi István (1934–2017) letorkolja az őt faggató riporternőt, hogy talán inkább a *kivezetés* a szépirodalomból lenne a helyes kifejezés, annyira gyöngé, amit Esterházy művel. Ha pedig a címet Lajta Erika könyvéhez illesztjük, az olvasó zavarba jön, hogy végül is ki és kit vezet ki, honnan és hova. Ám ha elolvassa e kötetet, belátja, hogy itt csakugyan kivezetés történik: a szabatos beszédből valami kusza, hevenyészett szöveghalmazba. De a kötet alcíme is félrevezető, mert Szerdahelyi István mindenekelőtt szerkesztő, esztéta, irodalomtudós volt, s legkevésbé irodalomtörténész.

A hazai irodalomban ritka (külföldön nagy sikereket arató) riportregény kényes és nehéz műfaj, fikciós, „költött” elemei miatt a legnagyobb csalafintaságok melegágya lehet, hiszen nem tudható, hogy valójában ki és milyen mértékben *fikcionál*, esetünkben a riportert vagy a riportalany, vagy mindkettő. Vagy netán egyik sem; akkor viszont elsikkad a *regény*, az irodalmias modor és stílus ugyanis még nem tesz valamit regénnyé. Kötetünkben

azonban a riporter és a riportalany is szívesen „költ”, „regényesít”. A Szerdahelyi apjáról szóló hosszadalmas kitérő például szinte kalandregénnyé válik, másutt rémes történetek, legendák, anekdoták, nagyotmondások sorjáznak, s a szerző az életigazság-élethazugság fogalompárjával próbál egyensúlyozni, ha a mondanivaló hitelességét kénytelen mérlegelni.

A mű legnagyobb és legárulkodóbb gyengéje a kusza, rétegzett, önisméltló, a különböző részeket egymással nem szembesítő szerkezete. A „regényes” kerettel indul, s máris a Szerdahelyivel 2007-ben, meglehetősen furcsa körülmények között készített, nagyszabásúnak szánt riport közepében járunk. Majd a szerző Szerdahelyi volt feleségeit szólaltatja meg, tehát mintegy 50–60 évet visszaugrik az életpályán. Az elvált feleségek persze kritikusak egykori férjükkel szemben, és sok mindent másként látnak és láttatnak, mint ahogyan azokat Szerdahelyi az interjúban előadja. A szerző azonban nem szembesíti egymással a néha merőben ellentétes szövegeket. Az asszonyok telefoninterjúival vegyítve pedig egy irodalmár véleményét idézi, aki egyáltalán hajlandó megnyilatkozni Szerdahelyiről. Az életriportozhoz való érdemi visszacsatolás azonban itt is elmarad.

Mindezeket a meglehetősen eltérő karakterű részeket a szerző könnyedén egybeszáoazza, s körbefonja állapot- és helyzetrajzaival, saját külső és belső monológjaival, ellenvéleményeivel, melyeket a riportalany előtt esetleg ki sem mert mondani, illetve saját (Szerdahelyiéhez hasonlónak érzett) sanyarú sorsát panaszozza, mert úgy érzi, hogy mint szerzőről, irodalmi berkekben róla sem nagyon vesznek tudomást. Egyébként is túl sokat foglalkozik saját magával, saját lélektani élvezoncolásával.

Az *Epilógusból* megtudjuk, hogy Szerdahelyi elolvasta az életinterjú kész szövegét, s tetszett neki, majd igazán mégsem tetszett neki; az olvasó azonban ismét meglepődik, hogy ezt a csúsztatásokkal teli, helyenként hamis, fésületlen, felületes, góromba, sőt ízléstelen, botrányos szöveget mégis jóváhagyta; nem törődött azzal, hogy ami életrajzban esetleg még elmegy, az írásban, kinyomtatva ordíthat az ízléstelenségtől.

De még nem vagyunk a szerkezet végén, ugyanis egy terjedelmes *Függelék* következik. Itt egy rövidebb, kicsit felszínes, elnagyolt pályaképet olvashatunk Szerdahelyiről. Ezután szokatlannul részletesen annotált névmutató ad képet az életinterjúban megemlített szerzőkről. E kis lexikoncikknek olyan bőbeszédűek, mintha a szerző (vagy a szerkesztő?) nem tudná, hogy egyáltalán kik vesznek kézbe egy ilyen típusú kiadványt. Erénye és újíttása viszont e résznek, hogy itt nem marad el a főszövegekre való visszautalás.

Végül kakukktójásként egy újabb vázlatos pályaképet kapunk Szerdahelyiről Kántás Balázs tollából, ami teljesen feleslegesnek látszik (hacsak nem Szerdahelyi tíz évvel később bekövetkezett halálára akartak vele emlékeztetni), ugyanis az *Ezredvég* Szerdahelyi-émlékszámában már megjelent cikk újraközléséről van szó. No és legvégül a szimpla *Névmutató* (melyből Szepes Erika neve feltűnően hiányzik).

Látható tehát, hogy a szerző hangyaszorgalommal óriási anyagot „hordott össze”, ezek birtokában azonban szinte most kellene nekiülni és megírni, megszerkeszteni a könyvet, amit a választott műfaj is lehetővé tenne. Kiiktathatók lennének a nehézkes, körülményes fel- és átvezetések, a keresett párhuzamok, a kilógó anekdoták, legendák meg az önelemző töltelékek. Egységesebb, de az eltérő műfajú részeket jobban érzékeltető és elválasztó, illetve szembesítő szerkezet és a célratörőbb, szikárabb stílus feltétlenül javára vált volna a kötetnek.

A szerző elhatározta, hogy a rendszerváltás értelmiségi áldozatairól fog írni. Szerdahelyi István, a hazai szocialista kulturális élet egyik markáns, ellentmondásos figurája azonban az e terepen járatlannak látszó riporternek igazán feladta a leckét. Ráadásul az életriport mentálisan a legkedvezőtlenebb időszakban készült, mert már jelentkeztek a riportalany súlyos betegségének tünetei, amelyek sajnos e nehéz karakter, extravagáns habitus legellenszenvesebb, legriasztóbb tulajdonságait erősítették fel. Szerdahelyi láthatóan a riporterét is mélyen lekezelte, egyáltalán nem vette komolyan, és – már minden mindegy alapon? – lesaj-

nált, nevetség tárgyává tett szinte mindent és mindenkit; önmagát viszont túlfényezve, korszakos zseninek kikiáltva hangoztatta eszméit és rögeszméit.

A szerző elhibázott módszere, hogy Szerdahelyi verseivel, kb. másfél évtizedes korai költői korszakával igyekszik megvilágítani és feldíszíteni a hét évtizedes alkotói életutat. Riportalanyának szerkesztői, teoretikus igényű, illetve tudomány-népszerűsítő, kultúrpolitikai munkásságához ugyanis nincsenek igazi eszközei, fogódzói. A mindennapi élet, a hétköznapiság ábrázolásában tehetségesebbnek mutatkozik, Szerdahelyi azonban (a láncdohányzás és birkapörkölt mellett) nem engedi őt közelebb, nem engedi be a magánszférájába.

Aligha igaz, hogy Szerdahelyi azért hagyott fel a költészettel, mert nem akarták megjelentetni, a lapokban ugyanis sok verse megjelent. Kötetnyi verssel pedig még nem tudott előállni, amit az is jelez, hogy amikor évtizedek múltán mégis kiadták a költeményeit, prózába, az életrajzába ágyazta be őket, hogy legyen egy kötetre való. Jellegzetesen korai, diákosan elégikus költészet ez, különös értéke azonban a sokféle versforma precíz, már-már didaktikus kidolgozottsága. Két válása után azonban már folytathatatlanná vált ez a költészet.

A múlt század hatvanas éveitől kezdve Szerdahelyi már mint irodalmi és esztétikai lexikonszerkesztő, esztétikai alapművek szerzője, egyetemi oktató, a kulturális élet ismert szereplője jelenik meg. Az esztétika iránti érdeklődés felfutásának korszakában vagyunk, amikor a diákok számára elegánsabb esztétikát hallgatni, mint mondjuk politikai gazdaságtant, és Szerdahelyi a marxista esztétika pontosabb eszme- és fogalomkörének kidolgozójává válik. Olyannyira, hogy hamarosan a kultúrpolitika irányítói is felfigyelnek rá.

A párthoz közelálló *Kritika* című folyóirat főszerkesztő-helyettese, majd főszerkesztője lesz, beválasztják különböző irodalmi és kultúrpolitikai bizottságok vezetőségébe, tudományos rangokat szerez, tanít az egyetemen (a diákjai rettegnek tőle), az azonban mégis túlzás Lajta Erika kötetében, hogy ettől fog-

va kultúrpolitikai tényezővé, ún. főcenzorrá válik. A főcenzor egyébként is Moszkva volt (erről nem esik szó a kötetben). Kádár Moszkva homlokráncolását figyelve tologatta előre-hátra a politikai sakktáblán Aczélt, aki minden hibája ellenére feszegette – a három T furfangjával is – a megjelentethetőség határait. Tényleges cenzori intézmény nem működött hazánkban. A szerkesztők legfeljebb elutasítottak, nemet mondtak, kihagyattak, átírtak, legrosszabb esetben átírtak, de nem cenzúráztak. Tabuk persze voltak, s minden nyilvános kiadvány szerkesztője – inkább öncenzúrázva – kénytelen volt ezeket figyelembe venni. Ily módon, ha már ennél a kifejezésnél maradunk, Szerdahelyi csak egy volt a „cenzorok” között, még ha netán nagyobbnak is vélte és hirdette magát mindenkinél. Amikor pedig a szocializmus épülete már észrevehetően omladozott (Moszkva engedte el a gyeplőt!), a Szerdahelyi által főszerkesztett, mindössze egy évet megért *Új Fórum* című pártfolyóirat – hiába igyekezett fanatizálni a munkatársait – már szinte csak tragikomikus utóvédharcot folytathatott. Szerdahelyi minden jóval ellátott, igazán „beérkezett” pártkádernek érezte magát, viszont az „eszmét” sutba dobó, előrelátó pártkáderek már a rendszerváltás utáni lehetséges egzisztenciájukat puhatolták és építtették.

A rendszerváltás után Szerdahelyi teljesen a kulturális-tudományos élet peremére szorult, mert – nem daczból, hanem tisztességből, gerincességből – tovább művelte a marxizmust, bízott a szocializmus belső megjavíthatóságában, sőt a kommunista utópia megvalósíthatóságában, ámde hiába próbált szembeszállni az általa „kulturarombolásnak” nevezett folyamatokkal, s hiába kaszált bele jó mélyen a politológia és az ökonómia szénájába is, művei szinte teljesen visszhang nélkül maradtak.

A címet úgy is értelmezhetnénk, hogy *kivezetés a tudományból*, Szerdahelyit ugyanis a tudományos kemény mag ezért vagy azért, de nem tekintette igazi tudósnak, csak legfeljebb nívós tudomány-népszerűsítőnek, mondván, hogy ő nem volt kutató irodalomtudós, inkább a tudni nem érdemes dolgok tudományát művelte.

A kötet dokumentumértéke is kérdéses. Alkalmatlan körülmények között készült az interjú, és feltűnően kimaradtak események, nevek, s mindenekelőtt a verstanban társszerző és a Nagy Lajos Társaságban megbecsülést és védelmet nyújtó Szepes Erika (mert nem igaz, hogy ott is Szerdahelyi, hanem éppen Szepes volt a központ és az összetartó erő). Egyébként sem szerencsés a hierarchizálás meg a szereplők adok-kapok megszólalása; mérlegelőbb, higgadtabb hangvétel meggyőzőbb lett volna.

Kétséges az *ex-feleségek* ily módon való szerepeltetése. (Nem is szólva több más szereplőről!) Szabad-e vajon így „kiadni” őket? És nem ildomos Szerdahelyi egész életútját a Krisztinához írott verseivel koszorúzni. Még kínosabb a második feleség, Edit Szerdahelyi 56-os regénye szerinti többszörösen áttételes megidézése. Teljesen hiányzik viszont a harmadik feleség, akivel Szerdahelyi vagy 60 évig élt együtt, s akitől két gyermeke és négy unokája van. Őket nem kereste fel a szerző, vagy nem voltak hajlandók nyilatkozni?

Érdemes lett volna több szempontból és mélyebben megnézni, hogy *valójában ki is ez az ember*, s ha összeférhetetlen, goromba, öntelt, lekezelő, önmagát félreismert zseninek tekintő, akkor miért ilyen? Mit örökölt az apjától, akit gyűlölt, s nem már ekkor kezdődött-e jellemének torzulása, ha volt ilyen? A szüntelen „elővágás”, a partner lekezelése, megalázása is arra vallhat, hogy valójában saját magában volt bizonytalan (ebben egyetérthetünk a szerzővel), amit túlzott magabiztossággal, fölényeskedéssel próbált ellensúlyozni. Kivételes intellektusa, éles esze, pallérozott fogalmisága, logikája pedig időnként árulkodóan logicizmusba, monomániába, konzervativizmusba tévedt.

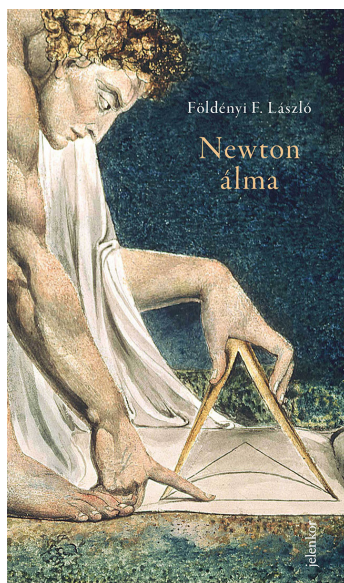
Én mindenesetre másmilyennek ismertem őt, mint amilyennek e könyvből kiviláglik.

Pusztai Ilona

Aki mindenben meglátta a Végtelet

Földényi F. László William Blake (1757–1827) angol költő és képzőművész *Newton* című színes nyomtatának elemzését állítja tanulmánykötete középpontjába. A kép vizsgálatakor azonban nem a művészettörténeti szempontokat követi, hanem a metszeten látható motívumokat veszi sorra, ezek eszmetörténeti hátterét mutatja be.

Blake az angol preromantika nagy alakja, hivatásos rézmetsző, neves illusztrátor, grafikus és misztikus költő. *Newton* című nyomata 1795-ben készült egy tizenkét képből álló sorozat részeként. Blake ekkor már túl volt korai költői-grafikusi pályája négy jelentős alkotásán: a *Költői vázlatokon*, *Az ártatlanság dalain*, *A tapasztalás dalain* és a *Menny és Pokol házasságán*. Három kései, nagy profetikus műve a *Vala, vagy a négy Zoa*; a *Milton: Költemény két könyvben az emberrel való isteni bánásmód igazolására* és a *Jeruzsálem, a Nagy Albion kisugárzása*. Ezek között mintegy korszakhatárként született meg a Nagy színes nyomatok címen ismert sorozat, magába sűrítve a korai művek szemléletét, és megelőlegezve a kései alkotások irányvonalát. Ez a sorozat abban a tekintetben is egyedülálló Blake pályáján, hogy fontos változást vezet be művészetszemléletében. Mert míg a korai művekben a kép és szöveg szorosan összetartozott, egymást kiegészítette, a kései alkotásokban a kép már a szöveg fölé növe önálló életet él. E laza szerkezetű sorozat darabjai tetszőlegesen állítha-

tók sorrendbe, többféle elrendezési módjuk ismert a szakirodalomban, ezért alkalmas a *Newton* című metszet az önmagában való értelmezésre.

„A 12 nagy nyomat egy súlyos válság megnyilvánulása. Valamennyi kép mély tanácstalanságról, elkeseredettségről, néha mérhetetlen gúnyról árulkodik, s a létezést olyan radikálisan elhibázzottnak mutatja be, mint majd két és fél évtizeddel később Goya Fekete festmények néven emlegetett sorozatában” – írja Földényi László összefoglalóan a sorozat képeiről. De mi okozhatta Blake számára a törést, mi idézhette elő a válságot művészetében?

Blake, ahogy legtöbb kortársa, mint William Wordsworth (1770–1850) vagy Samuel Coleridge (1772–1834) fiatalon lelkes híve volt a felvilágosodás tanainak és az ebből kisarjadó francia forradalomnak. Ám, mint tudjuk, a forradalom kezdte felfalni saját gyermekeit, és a fékvesztett terror láttán sorstársaival együtt Blake is kiábrándultan fordult el a felvilágosodás tanaitól és a forradalmi eszméktől, előbbre tartva ezután az emberi létezés „kijavítását” – az élet minden szintjén a végtelen szabadságot megvalósítva – a társadalmi problémákkal való foglalatosságnál. Ezért minden rossz forrását Francis Bacon (1561–1626) angol filozófusban, a felvilágosodás tanainak előhírnökében és eszmei követőjében, John Locke-ban (1632–1704), legfőképpen pedig a klasszikus mechanika megalkotójában, az általános tömegvonzás törvényének megfogalmazójában, Isaac Newtonban (1643–1720) látta.

Blake nyomatan egy sziklán ülő férfialakot látunk, amint körzővel geometriai ábrát szerkeszt az előtte fekvő papírtekercsre. Ő Newton, az Ész, a Ráció megtestesítője, amint a világ teremtésén dolgozik.

A tökéletes testű férfialak a görög szobrok művészi kidolgozottságát idézi. Leginkább a Belvedere-i Apollóra hasonlít, amelyet a német klasszika mozgalmát elindító Winckelmann tett népszerűvé Európa-szerte. Goethe is a német archeológus művét követve járta be Itáliát. De Winckelmann, aki elsőként közeleltette meg a képzőművészet felől az antik világot, Blake görög-

ség-felfogására – miszerint az antik görög művészet a „nemes egyszerűség” és a „nyugodt nagyság” megtestesítője – is nagy hatással volt. Ugyanakkor Földényi szerint Blake hasonlóan ahhoz, ahogy Isten megteremtette Ádámot, alakját minden részletében olyan tökéletesen formálta meg, mintha csak darabokból szerkesztette volna azt egybe. Rokonthatjuk ezáltal művét Frankenstein doktor emberteremtési kísérletével. Blake Newtonjában is ugyanazon démoni erő lakozik, mint Mary Shelley Istent játszó tudósának torzszülött teremtményében.

A képen számos elem: a körző, a geometriai ábra, a papírtekercs utal az építészetre, mint a racionalitás megtestesülésére. A körző a mérés eszközeként a tudomány jelképe. A csavart végű papírtekercs a klasszicista művészet jellegzetes stílusjegyét, a görög oszlopfőket idézi. A geometriai ábrán az egyiptomi piramis és a félgömb (kupola) a francia építészeti forradalom kedvelt mértani elemei, amelynek szellemében született meg például Étienne-Louis Boullée gömb alakú Newton-síremlékterve 1784-ben. De talán nem járunk messze az igazságtól, ha a Louvre üvegpiramisában vagy a Mitterand Könyvtár négy nyitott könyvet formázó épületegyüttesében is ennek az építészetnek a kései továbbélését látjuk. Ez a fajta tudománycentrikus, geometriai formákká csupaszított építészet a Blake által Urizennek nevezett lázadó angyal, a zsarnok alkotása, amely a világ fölmérése révén tartja fenn a törvényt és a terrort, zabolázza meg a képzelőerőt. Ahogy Földényi összegzően írja erről az építészetről: *„Egyfajta zsarnoki szemléletmód árad belőlük – megerősokolják az életet. Végso soron ez az erőszak lesz a legfeltűnőbb bennük. Hausmann, Speer, Corbusier vagy a sztálini építészet – eltérő ideológiákkal és különböző igényességgel – ezt a szellemet igyekszik majd érvényre juttatni. Épületeik monumentalitása az emberi léptéket, szándékolt monotóniájuk pedig az élet változatosságát és sokrétűségét tagadja.”* Hozzátehetjük, hogy ennek az építészeti szemléletmódnak legjelentősebb, metropolisz léptékű megvalósulása a Le Corbusier-tanítvány Lucio Costa tervezte dél-amerikai főváros, Brazíliaaváros.

Blake szerint kora építészete azáltal lett a zsarnoki démon esz-
köze, hogy kiveszett belőle az isteni, a tökéletes négyes látás ké-
pesége, amely az ész szolgálatában tökéletlen, egyszeres látássá
silányodott: „*Most nékem négyes látomás ragyog, / ...Egyszeres
látástól, / S Newton álmától tartson Isten távol.*” A kezdetekkor,
az „örökkévalóságban” ugyanis még a négy művészet: a költé-
szet, a festészet, a zene és az építészet összetartozott, egységet
alkotott. Ám a 18. századra az építészetből tudomány lett, el-
veszítve ezzel művészi jellegét. Blake ezért érzi fő feladatának,
hogy a benne megvalósuló négyes látás képessége révén megte-
remtse a négy művészeti ág újbóli összhangját, így tekinthető a
wagneri Gesamtkunstwerk, az összművészet előfutárának.

Blake gondolatai, művészeti törekvései azonban nemcsak
Wagnerre voltak hatással, a szürrealizmus mozgalma is elődei
közé sorolta. De az ötvenes években a beatköltők nemzedéke
szintén példaképének tekintette, ahogy Jim Morrison is együtte-
se, a *The Doors* nevét egy Blake-idézetből vette: „*Ha megtisztíta-
nák az érzékelés kapuit, minden olyannak jelenne meg, amilyen:
végtelennek.*” Mert Blake szerint: „*Aki mindenben meglátja a
Végtelent, Istent látja. Aki csupán a Rációt látja, csakis önmagát
látja.*”

Végezetül érdemes megemlíteni, hogy bár a könyvben sehol
sem jelzik, nem új tanulmányról van szó. Az esszé-kiemelés
Földényi egy korábbi, *A festészet éjszakai oldala* (2004) című
könyvéből való, ahol triptichonként Caspar David Friedrich táj-
képfestészetével és Goya *Szaturнусzával* együtt tárgyalta Blake
metszetét. A szövegeket összevetve a tanulmány két változata
között csupán pár apróbb stílárius eltérést találhatunk, a szedés
lett szellősebb, és a kisebb formátum miatt a reprodukciók mi-
nősége gyengébb. Van azonban három fontosabb különbség. A
mottónak használt Blake-levélrészlet után Földényi betoldott
egy rövid magyarázószöveget, amellyel megadja a kötet címé-
nek, a *Newton álmának* értelmezését. A *Bevezető*ben két bekez-
désnyi terjedelemben kitér Blake 20. századi hatására. Valamint
Milton *Visszanyert Paradicsoma* részleteinek idézésekor a régi

verses fordítást lecserélte a frissen megjelent prózafordításra. De sajnos sem az első, sem a mostani kiadásban nem szerepel a fordító személye, pedig ezeket Földényi máskor mindig gondosan megadja. Hogy az adósságot törlesszük: a régebbi fordítás a „bihari remete”, a testőrirő Bessenyei György testvérének, Bessenyei Sándornak a munkája, aki francia közvetítéssel ültette át magyarra Milton művét (Kassa, 1796), a 2019-ben megjelent prózafordítást pedig Péti Miklós, az angol irodalom professzora jegyzi.

Földényi F. László: *Newton álma. William Blake Newtonja*. Jelenkor, Budapest, 2021.

ALBRECHT DÜRER (1471–1528)
grafikája

Tinkó Máté

Kafka gyászol

A fülszövegre hivatkozva nevezhetjük éppen regénykísérletnek is, ám a hagyatékban – a szerző számítógépén – fennmaradt, töredékes kézirat nem igényli a feltétlen definiálást, és nem is szorul rá efféle skatulyára. A tragikus hirtelenséggel, mindössze ötvenéves korában elhunyt kiváló irodalomtörténész és szépíró, Borbély Szilárd hol esszéisztikus, hol lírai hangvétellű fragmentumait tartja a kezében az olvasó, melyek Franz Kafka s valamiképpen az ő irodalmi hagyománya körül összpontosulnak.

Ami egyedülállóvá teszi ezeket a textusokat, az az absztrakt poétikai szint és a konkrét referenciális aspektus találkozásának magasfeszültsége és összjátéka: a különös történet elbeszélője nyílt lapokkal játszik, hiszen rögvest az első oldalon közli az olvasóval az ábrázolt világ témáját és kereteit, ugyanakkor mesteri módon építi be ebbe a narratívába az imaginárius, a tényszerűtől történő elmozdulás lehetőségeit is, ami a térszemléletre és az identitás tetten érhetőségére egyaránt vonatkoztatható. Mesteri, ahogyan a kialakuló világban az elbeszélői szólam megteremti saját állításainak, kijelentéseinek ellenpontjait. *„Ez a regény Kelet-Európában játszódik. Utazókról és utazásokról szól. Franz Kafka utazásáról, aki nem azonos Franz Kafkával. És az egy helyben maradásról, amely nélkül értelmét vesztené az utazás. Valamint a sétákról, amelyeknek az útvonala mindig visszatér önmagába. És a terekről, amelyek tanácstalanul figyelik mindezt. Követik és kísérik azt, aki sétál. Az embert, aki sétál, és aki nem jut el sehová. Csak a térnek ad szerkezetet mozgásával, és a tereket kapcsolja*

BORBÉLY
SZILÁRD
KAFKA FIA

össze. *A tereket, amelyek Kelet-Európában minden zsúfoltság ellenére éppoly magányosak, mint az ember, aki sétájával metszi őket.*”

Borbély elbeszélője az ismétlődő fogalmi elemekkel, a szinte mantraszerű és erős líraiságot hordozó mondatlogikai szerkesztéssel éri el, hogy egyfelől misztikus mesének, másfelől elkerülhetetlen sorsbeteljesülésnek érezzük azt, ami a könyvben színre lépő figurákkal történik. Azonban műviségnek, mesterkéltségnek még a nyomát sem érezzük: rendkívül érzékletesek a külső elbeszélő nézőpontváltásai, olykor én-elbeszélői szerepbe kerülése. Egyszerre látjuk magunk előtt Kafka édesapját, Hermannt, vagy fordított nézőpontból Hermann fiát, Franzot (más néven Anselmet), vagy akár Franz ikertestvérét, aki, noha csupán a történet elején jelenik meg, a háttérben mintha mindvégig ott lenne, így akár a narrátorral is azonosíthatjuk. Borbély végtelenül közel engedi magához az olvasót a személyes, intim beszédszólam megteremtésével. Mondatról mondatra felmutatja személyes érintettségét, ugyanakkor reflektál az írás folyamatára is, ami a művészi útkeresés dilemmájának metaforája is. *„És hogy elviselje lelkének fájdalmát, a képzeletébe menekült, hogy újraírja azt a múltat, amely nem volt sohasem az otthona, ahogy a szüleié sem, akiket elveszített. Akikért pedig egy idő után, egyre erősebben érezte, el kell mondania ezt a történetet. [...] Amikor ez a könyv kezdődik, még nem tudtam, hogy életem egymáshoz nem illő szakaszok sorozata lesz.”*

Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk a Borbély-szülők tragikus elvesztésével kapcsolatban, mindenképp látnunk kell, hogy megszólításuk véletlenül sem esetleges, és ez a kézirat a traumatikus gyilkosság feldolgozásának része. A Kafka-hagyatékhoz tartozó, olykor szöveghűen idézett naplóból, levelekből, illetőleg a Borbély révén továbbírt, fiktív gondolatfutamokból egy kísérteties atmoszférájú Kelet-Európa elevenedik meg. A zsidó-keresztény kultúrkör anomáliáinak, ellentmondásainak vizsgálata és feszültsége éppúgy visszautal a magyar szerző *Nincstelenek* című regényére, ahogy a borbélyi életmű többi nagyszabású lírai

állomására is. Mintha egy tükörteremben járnánk, úgy szembeítik önmagával a szerzőt ezek a néhol töredékes, máshol a befejezettség benyomását keltő novellaszövegek. Akár nagymonológként, akár a Hermann–Franz mint fő perspektívák mentén itt-ott hézagos, kommunikációs zavarokkal, szakadásokkal, repedésekkel szabdalt dialógusként olvassuk az egymásra következő harminchét fejezetet, a kibomló gondolatfolyamok egy rendkívül intenzív szövegkontextusba illeszkednek. A kelet-európai léttapasztalat jeleneteit villantják fel, illetve átjárót nyitnak az elképzelt, monarchiabeli Prága nyelvi és térbeli értelemben is sokrétű cseh, német és – *horribile dictu*: gettószerű – zsidó kultúrája, illetve az elbeszélő *itt és most*-ja közt.

Lenyűgöző, ahogyan Borbély elbeszélője rá tud hangolódni a kutatómunka során megismert és alkalmanként beidézett Kafka-levelek vagy naplórészletek szólamára, és hézagmentesen illeszkedve akár továbbgondolja, folytatja azt. *„Minden alak, akivel írás közben találkoztam mint írásaim szereplőjével, tévelygett abban a semmiben, amelyből megpróbáltam őket kivezetni. Kudarcot vallottam, mert senkinek sem tudtam kiutat mutatni, legkevésbé magamnak, aki addig kísértem őket, hogy utat nyissak a labirintusban, ahol szegény figuráimra ráleltem, hogy magam is eltévedtem velük együtt. Nem tudtam nekik sem hasznukra lenni, miközben magamat is elveszítettem, elmostam a visszavezető utat, annyit toporogtam a hóban, hogy a magam mögött hagyott nyomok végül nem segítettek nekem sem.”*

Aki egy kicsit is elmerül a Kafka-filológiában, annak ismerősek lehetnek ezek az alkotásmódszertanra vonatkozó, tépelődő sorok. Ugyanakkor a könyv hangulata mégsem egyöntetűen tragikus – ahogyan az újabb Kafka-kutatások mind jobban árnyalják a prágai szerzőről alkotott képet, úgy ehhez Borbély is hozzátesz a maga módján. Egyfelől nagyon fontos volt a humor a balesetbiztosítónál első pillantásra sűrke kis életet élő hivatalnok, Kafka életében. Több anekdota számol be arról, hogy a hórihorgas Franz keveset beszélt, egy-egy társalgási szituációban inkább visszahúzódoan viselkedett, hogy aztán adott pillanatban ve-

lős gondolatait megossza valakivel. Olykor tehát kiváló társalgó volt, és az élet örömeit sem vetette meg. Másrészt nyilvánvalóan frusztrált volt az állandó íráskényszer miatt, amit nyugodt körülmények között csak az éjszaka leple alatt tudott folytatni, illetőleg nagyon hamar kiábrándult egy-egy írásából, önmaga örök kritikusaként. Ezzel a kritikus szemmel figyelte a zsidó kultúrát is, melyről csupán részleges ismeretei voltak, ugyanakkor érezte, a Prágában koncentrálódó etnikai-vallási erőterek komoly metafizikai szereppel bírnak. A katolikus neveltetésű Borbély életművében folyamatosan, olykor sejtetésszerűen, olykor rendkívül élénken kereste apai ágról feltételezett zsidó gyökereit. S hánytatott sorsú karakterein keresztül érzékeltette e keresés nyomában azt az identitásválságot is, melynek homlokterében minden bizonnyal a főművének tekinthető Halotti pompa, végérvényben pedig Jézus Krisztus szenvedéstörténete és halála áll.

A konkrétumokkal – ez esetben a prágai író körül kirajzolódó történetfoszlányokkal – együtt a borbélyi életmű örök kérdései is átszüremlenek a *Kafka fia* lapjain. Mindenekelőtt az apa, Hermann figuráján keresztül: akár az antik, akár a zsidó–keresztény kulturális hagyomány felől tekintjük, az apa–fiú konfliktus valóban élet–halál harc szimbolikus és pszichológiailag fajsúlyos dilemmája. Borbély előbb, némiképp sztereotip módon, e konfliktust egydimenziós formában vezeti föl: a zsarnok kereskedő apa, aki fiával szemben különös konzervativizmust képvisel, őt folyamatos rettegésben és elnyomásban tartja, folyton veszekszik vagy konfliktust generál vele, ezáltal beteljesíti a hallgatólagos családi törvényt, miszerint az apának ahhoz, hogy saját érdekét érvényesíthesse, szükségszerűen el kell nyomnia fia ötleteit és vágyait, vagyis totális kontrollt kell gyakorolnia élete felett. Ám ezt a kétségkívül egydimenziós megközelítést folyamatosan finomítja a könyv: előbb olyan fiktív levelek közlésével, amelyeket az apa ír a fiú számára, később kettejük kapcsolatában a kiengeisztelődést – legalábbis az olvasó számára érzékelhető módon – maga a fiú szólama hozza el. Valamelyest sorsszerű, hogy épp e fejezet (*A hivatalnok*) a kéziratban befejezetlenül megszakad.

„»Tudom, hogy apám ilyenkor már az ablak előtt van, figyeli a teret, a Grosser Ring nyugati sarkát, ahonnan várhatja előbukknásomat«, írja este a naplójába, »aggodalom és türelmetlenség van benne ilyenkor, ahogy velem kapcsolatban mindig«, mondja Milenának [Franz Kafka – közbevetés tőlem, T. M.], amikor együtt sétálnak másnap. »Akkor tehát szereti magát«, veti oda Milena. [...] Igen, kétségkívül, már ahogy ő tud szeretni. Azt biztosan tudom azonban, hogy figyel, és ez a figyelem engem...» Épp ez a fajta kiengesztelődés teszi még súlyosabbá a történet tragikus végét, miszerint az apa – természetellenes módon – túléli a fiát, így hát neki kell elmondania a kaddist érte. A szülők természetellenes halála a magyar szerző önéletrajzi vonatkozásában éppúgy érvényes.

Nehéz összegezni e kéziratot, melynek kísérteties ereje, sajátos intenzitása van: Borbély Szilárd elbeszélője úgy beszél a 20. századi történelem általános és egyéni sorstragédiáiról, úgy hozza Kafka titokzatos személyét – rendkívül alapos kutatómunka eredményeként – közelebb az olvasóhoz, hogy mindennek hátterében egyszerre diszkréten és könyörtelenül láthatóvá válik a felfoghatatlan saját tragédia is. A kötetben felmutatott veszteségtapasztalatok hatása egymást erősíti. A stílusban is megmunkált, diszkrét nyelven szóló fejezetek önállóan és egy nagyobb, bár kétségkívül hézagos kafkai főtétel részeként, fejezetről fejezetre mindig valamelyest más irányba kibomló, elkalandozó, ám a főtémához rendre visszatérő, kifinomult zenei szólamokként járulnak hozzá e közös gyász megfogalmazásához. E hiányon keresztül felmutatják a kelet-európai identitás alapjait. Olvasóként döbbenettel ismerhetünk rá szorongásunkra, így hordozva azt tovább.

Podhorányi Zsolt

A romlás műzsái

Művészet és sorstragédia a pilisi Beleznay-kastélyban

„Minden az enyészetbe rohan”

1820. augusztus 16-án Széchenyi István *fényes úri hintója* megállt a szebb napokat látott pilisi Beleznay-kastély előtt, és a gróf kalaplevéve lépett az épületbe. A hajdan virágzó úri lak egyik szalonjában összedobált könyvhalom szomorkodott. A legnagyobb magyar lehajolt, és mély megilletődéssel fogta kezébe a legkisebb kötetet. Vallásos elmélkedés, istenes munka lapjai nyíltak meg előtte, és a gyűrött oldalak, beírások arról tanúskodtak, hogy a grófi család forgatta is a könyvet, aranybetűs gerincű társaihoz hasonlóan nem a vendégek ámulására állt a polcokon.¹

A Beleznay família életét egy rettenetes tragédia tette tönkre, amelynek részletei felforgatták és megdöbbentették a korabeli közéletet. 1818. július 5-én fia fegyvert fogott az idős gróf Beleznay Sámuelre, és két lövéssel leterítette. Mondhatnánk, hogy mint egy ebet, mert Jósika Miklós emlékei szerint a fiú valóban „*Vessz, kutya!*” felkiáltással rontott apjára. Művelt, társasági emberek is alig találtak magyarázatot arra, hogyan fordulhatott elő mindez. Hogyan kerekedhettek felül az állatias ösztönök egy előkelő családban minden emberi, erkölcsi normán?²

Az áldozatot költőként és irodalmi mecénásként is ismerték, a családban pedig régóta, nemzedékről nemzedékre hagyományozódott a művészet támogatása. Néhány évtizeddel korábban a

¹ *Gróf Széchenyi István naplói. 2. 1820–1825.* Szerkesztette: Viszota Gyula. Budapest, 1926. 6. p.

² Jósika Miklós: *Emlékirat.* Szerkesztette: Győri János. Internetes dokumentum: <http://mek.oszk.hu/04900/04984/04984.pdf>. 170. p. Utolsó letöltés: 2019. 06. 04.

Beleznay família otthonában báró Podmaniczky Anna vendégeként vetette papírra Kármán József legendás levélregényét, a *Fanni hagyományait*, és részben az arisztokrata család támogatásával jelent meg Kármán meghatározó irodalmi folyóirata, az *Uránia*.³

Széchenyi István a szörnyű gyilkosságtól döbbenet, magyarázatot keresve rögzítette benyomásait naplójában. „*Ahogy némely ember fölött egy áldó Génusz látszik örködni, mely a legrosszabb indítékból a legfénylőbb sikert szüli – úgy élnek bizonyos emberek szívében, mondhatni velejében a pusztulás génuszai, és minden a szerencsétlenségbe, az enyészetbe rohan!*” – írta a legnagyobb magyar.⁴

Naplókban élnek tovább

Mielőtt alaposabban a tragédia mögé néznénk, lássuk, miért játszottak jelentős szerepet a kastélyok a magyarországi művelődésben!

Kastélyok rendeltetéséről szólva elsősorban birtokközpont jut a művelt olvasó eszébe, és méltán. A kúriákkal nem összetévesztendő emeletes épületek rendszerint a kihalás és/vagy az elszegényedés réme ellen házassági terveket szövögető mágnásfamíliák hitbizományi otthonául szolgáltak, amelyeket elhelyezkedésüktől függően az év meghatározott időszakában, főként a melegebb hónapokban laktak.

A kastélyok és a tágas kúriák azonban nem pusztán birtokközpontként szervezték a környék gazdasági életét, adtak munkát számos helybéli családnak, hanem a vármegyei politika és a kulturális élet központjai is voltak. Bár a kastély urának művelődéshez való viszonyát nagymértékben meghatározta neveltetése és személyisége, az úri lakban mindig volt tekintélyes könyvtár, nemritkán zeneszalon, sőt színházterem is, nem beszélve a különálló színházépületről.

³ Csilló Mihály: *Pilis története*. Pilis, 1994. i. m. 124–125. p.

⁴ Széchenyi István: *Napló*. Budapest, Gondolat, 1982. 174. p. Idézi: Jékely Zoltán (fordító): *A pusztítás génuszai – Találkozásaim a Beleznay-esettel*. Kortárs. 19 (1975). 8. 1290. p.

A kastélyok a magyar művelődés világítótornyaiként is szolgáltak, fényük jóval messzebb sugárzott, mint a rézkakas ragyogása a tornyukon. A helyi kastély könyvtárából kérte el Pázmány Péter válogatott prédikációit a falusi jegyző, ha szép beszédet szeretett volna mondani az övéinek, vagy itt talált önigazolást az engedetlen Andrassy Katinka grófnő a francia regényekben, amelynek lapjait gondos anyaként maga varrta össze gróf Zichy Eleonóra. Rettenetesen félt ugyanis, hogy a fiatal grófkisasszonyok szemérmetlen részletekre bukkannak a szerelemről.⁵

A mágnáscsaládok fiai és leányai irodalmi kultúrában nevelkedtek, jelentős részük akkurátus pontossággal vezette naplóját. Széchenyi kezében is mindig volt papír és ceruza, hogy benyomásait bármikor, olykor ebéd közben is papírra vethesse. Ha a nemes úr vagy úrhölgy irodalmi nívón, egy későbbi megjelenés igényével fogalmazta meg naplóját, majd később emlékiratait, hamar eljutott a vágyig, hogy maga is írjon verseket és regényeket, azaz a hivatásos irodalom műfajaiban is megmérettesse magát.

Nem egy gazdálkodó nemes urat irodalmunk nagyjai között tartunk számon, mint Madách Imrét, vagy báró Jósika Miklóst, aki kényelmesen megélt regényei jövedelméből a kényszerű emigráció évei alatt is. Egy-egy irodalom- és művészetkedvelő főúr vagy nemesasszony népes társaságot vonzott maga köré, pezsgő szalonja alkalmat teremtett a művészek találkozására, tervek szövögetésére, lapok alapítására, művek támogatására.

„A feledés lengeti tüskebokrát”

Három egymáshoz közel fekvő kastélyban, Aszódon, Pilisen és Pécelen az irodalmi kultúra varázslatos háromszöge alakult ki a 18. században. Különös egybeesés, hogy néhány nemzedék múlva mindhárom kastély hanyatlásnak indult, és az építtető családok is

⁵ Károlyi Mihályné: *Együtt a forradalomban*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967. 20. p.

elvesztették ősi birtokukat. (Ugyancsak Széchenyi István volt az, aki 1820-ban Pécelen táborozva egy másik főúri könyvtár pusztulásáról is megbotránkozva írt. A 16 éves gróf Ráday László a családi bibliotékát, a neves Ráday Gedeon örökségét egyben kínálta fel neki eladásra, mázsánsként húsz forintért mérve ki a könyveket.)⁶

Pilisen báró Podmaniczky Anna férjével, Beleznay Miklóssal együtt fényes, nagyúri házat vitt. Szalonjaikban előkelő vendégek, még Sándor főherceg, Magyarország nádora is tiszteletet tette. Ahogy otthonukról Kazinczy Ferenc a *Pályám emlékezetében* írta: „*Ajtaja nyitva vala minden idegennek, minden magyarnak és nem magyarnak, ha születés vagy érdem ajánlották.*”⁷

Fontos körülmény, hogy a bárónő evangélikus vallású volt, így amikor II. József türelmi rendelete ezt lehetővé tette, nagy összeget, 300 forintot ajánlott fel egy pesti evangélikus gyülekezet fenntartására. Bőkezűségéről így emlékeztek meg: „*Kifogyhatatlan volt e nemes hölgy jótékonyságának olajos korsója.*”⁸

Podmaniczky Anna szalonja kitárult a kor legdivatosabb íróinak is. Kármán József szívdobogva szedte a lépcsőket, amikor a bárónő színe elé járult, és találkozhatott lapja, az *Uránia* leglelkesebb előfizetőivel, Prónay Piroskával és Prónay Honoratával. Ez utóbbi a művelt társalgást olykor művészi spinétjátékával szakította meg.⁹

Az érzékeny, művelt Podmaniczky Anna rokonszenvét megnyerte a „pesti Alkibiadész” – ahogy Kármánt nevezték –, és irodalmi szalonjának állandó vendége lett, mi több, pilisi kastélyába is meghívta. Az árnyas úri lak inspiráló környezetet teremtett a *Fanni hagyományai* című regény megírásához.

Kármán fejében nagy ívű tervek fogalmazódtak meg. Schedius Lajos egyetemi tanárral és Payor Gáspár orvossal kiterjedt tudós-

⁶ Széchenyi István: *Napló*. Budapest, Gondolat, 1982. 179. p.

⁷ Kazinczy Ferenc művei I. *Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok*. Internetes dokumentum: <https://mek.oszk.hu/07000/07016/html/>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 02.

⁸ Szigethy Lajos: *Evangélikus magyar arcképcsarnok*. Budapest, Budapesti Evangélikus Leánygimnázium Gyámintézete. 1936. 7–8. p.

⁹ Gróf – y. [Vay Sarolta?]: *Uránia – száz év előtt*. Magyarország, 6 (1899). 157. 2. p.

és művésztársaság megszervezésén gondolkozott lapjuk, az Uránia köré. Elképzeléseit jórészt olyan arisztokraták támogatására alapozta volna, mint gróf Ráday Pál vagy Podmaniczky Anna.

A vágyak beteljesülésének nem hagyott időt, teret a történelem. A korabeli irodalmárok közül többen részt vettek a Martinovics-összeesküvésben, a lánglelkű poétákra hideg sziklabörtönök tele várt. Kármán József élete virágjában, 1795-ben váratlanul meghalt. Halálának körülményei a mai napig tisztázatlanok, az Uránia ellen vizsgálat indult.¹⁰ Ahogy sorsáról kései méltatója, az arisztokrata mágnásasszonyok életét a publicista sovány kenyerére cserélő gróf Vay Sarolta fogalmazott: losonci sírján „a feledés lengeti túskebokrát”.¹¹

„Hol fekszik a jószága?”

*„Hát mi ember már ő? Ingyenélő, kóborló, se kenyere, se háza... Majd bizony! most pelyhesedik, máris a szoknyák után futos. Már abból mi lesz... Azt se tudja az ember, micsoda, kicsoda? [...] Hol fekszik a jószága? neme? hát hol a familiája? Nem hallottam én se hírért, se nyomát...”*¹²

Így kérdez Kármán József regényében Fanni apja, amikor hírért veszi, hogy leányának egy fiatalember udvarol. A vagyontalan, bizonytalan jövőjű fiútól eltiltja gyermekét, aki szerelmese hiányában valósággal elsorvad, elenyészik.

Kármán József műfajteremtő/honosító levélregénye a nemesi életforma tagadását fogalmazta meg, és a mű arisztokrata családok támogatásával született. Ha úgy tetszik, a mágnások saját pénzükön az életmódjuk, világnézetük elleni lázadás regényét vásárolták meg. A *Fanni hagyományai* a korban elképesztő gondolatot hirdetett: a fiatalok önálló párválasztásának jogát, amelyre szabad érzelmeik hatalmazták fel őket.

¹⁰ Magyar Életrajzi Lexikon. Budapest, MTA. 1967. 1. 863. p.

¹¹ Gróf – y. [Vay Sarolta?]: *Uránia...* i. m. 2. p.

¹² Kármán József: *Fanni hagyományai*. Internetes dokumentum: <https://mek.oszk.hu/00700/00722/00722.htm>. Utolsó letöltés: 2022. 02. 03.

A házasság a 18. század végén, és később, a 19. században nem a szívek kalandja volt – sokkal inkább egy família továbbélésének, vagyoni gyarapodásának, megőrzésének egyik legfontosabb eszköze: üzlet. A korabeli szokás szerint a vőjelölt vagy annak egy rokona megkérte a kisasszonyt, akinek apja, a *pater familias* döntött az ajánlatról. Ha a férfi vagyoni helyzete megfelelt a család társadalmi elvárásainak, az apa beleegyezését adhatta a kézfogóhoz. Szabályt erősítő kivételként előfordult, hogy a szülők kikérték gyermekük véleményét, és nem kényszerítették hozzá egy szörnyeteghez, de ennek inkább ellenkezője volt mindennapos. A nagyobb földbirtokok sorsát ráadásul a hitbizományi öröklés határozta meg, ami gyakran kijelölte a házasulandók lehetséges körét, rangját. Podmaniczky Frigyes visszaemlékezése hűen tükrözi a gyakorlatot: *„Szerelemről, melegen átérzett szeretetről s hajlamról alig lehetett szó ily viszonyok között, csak érdekről, combinatióról s a szülék vasakarataról.*

*Saját családukban megtörtént, hogy csak is mert úgy jött létre a családi tanácsban a jóbamaradás, egymáshoz kényszerítették épen azokat, a kik egymást gyűlölték, s elválasztották azokat egymástól, a kik egymást szerették.”*¹³

Pusztító örökösök

A pilisi Beleznay-birtok sorsát is a hitbizományi öröklés határozta meg. A generális, Beleznay Miklós és Podmaniczky Anna házasságából született gyermekek fiatal korukban elhunytak, így hatalmas pilisi birtokaikat az unokaöcs, Beleznay Sámuel örökölte.

A katonapályával felhagyó ifjú rokon emelkedett a famíliából legmagasabbra a társadalmi ranglétrán. 1800-ban előbb a bárói, majd öt év múlva a grófi címet is elnyerte.¹⁴ Életében Mars isten löporfüstös szolgálata mellett nem hallgattak a múz�ák

¹³ Podmaniczky Frigyes: *Naplótöredékek 1824–1886*. Budapest, 1887. 15. p.

¹⁴ *Gróf Széchenyi István naplói*. 2. i. m. 69. p.

sem. Kisebb-nagyobb, latin nyelvű istenes költeményeket maga is szerzett, a verseket ki is adta. Jelentős összegekkel támogatta emellett a színjátszást és az irodalmat. A pesti nemzeti teátrum megalapítására 2000 forintot ajánlott fel.¹⁵

Sajnos jótetteit már életében elhomályosították az erőszakosságáról, úrhatnáságáról terjedő szóbeszéddek és valós hírek. Birtokán, Pilisen alig akadt olyan ember, akivel ne rúgta volna össze a patkót, amikor kedvenc szokása szerint boros fővel sétára indult a település utcáin. Előfordult, hogy nemesembereket húzatott deresre, amely a korfelfogás szerint égbekiáltó jogtalanságnak számított, és vagyonokat kellett miatta kárpótlásként fizetnie. Gróf Széchenyi István emlékei szerint egy alkalommal 50 ezer dukátot kellett letennie egy nemes úrnak, aki főbenjáró pert indított ellene ötven botütés miatt.¹⁶

Amikor a végzetes napon Beleznay Sámuel megtudta, hogy fia engedélye nélkül vadászni indult, elhatározta, hogy deresre húzatja gyermekét. A büntetést végre is hajtották, ám a megaláztatást ifjabb Beleznay Sámuel képtelen volt elviselni, és puskát ragadva lelőtte az apját.

A bűntény sokkolta a kortársakat. A fiú tárgyalásán, aki egyébként jóképű fiatalembernek számított, hölgyek tömegei jelentek meg. Amikor kivégzése elrendeltetett, valóságos zarándoklat indult a helyszínre. Volt, aki homokba csorgó vérért vitte haza zsebkendőjében, más ruháiból zsákmányolt magának szuvenírt. Széchenyi döbönt tárgyilagossággal emlékezett meg a lóversenyszervező báró Brudern József esetéről. Az arisztokrata Brudern vadászát küldte el Beleznay holttestéért, aki kiásatta a fejet, hogy gipszöntvényt készíttessen róla. *„Alaposan megnézik a fejet, lemosás – írta naplójában Széchenyi. – Beleznay nem volt megberetválva. Az öntés gipsszel lehetetlen így. A vadász fogja a bakó beretváló szerszámain, s éppen kezdené beretválni a fejet, amikor kopognak az ajtón. A kivégzett anyja jön, aki el akarta*

¹⁵ *Magyar Színművészeti Lexikon*. Szerkesztette Schöpflin Aladár. Budapest, Országos Színészegyesület, 1929. 157. p.

¹⁶ Széchenyi István: *Napló*, i. m. 175. p.

*lopni a tetemet, de a fejet nem találta. A vadász nem zavartatja magát, a fejet nyugodtan megberetválja, és két maszkot készít, melyek most is megvannak!*¹⁷

Az utolsó költő

A pilisi Beleznay család életében még egyszer felcsendült a műzsák éneke. A grófi család utolsó sarját Beleznay Árpád „magánzónak” hívták. A jószerivel vagyontalan dzsentrivé lett arisztokrata hivatali szolgálattól, kiterjedt rokonságától remélhette, hogy az élet útvesztőjében a napfényes oldalra vergődik. Mindhiába.

Sok mindennel próbálkozott, sok mindenbe belekóstolt, siker azonban nem koronázta az erőfeszítéseit. Még könyvet is írt *Gazdasági recipe-ok* címmel, ne higgyük azonban, hogy nagy ívű nemzetgazdasági ötletekkel örvendeztette meg kevésszámú olvasóját. A kis könyvecske szerzője olyan tapasztalatait igyekezett átadni, miként szabaduljunk meg a kertben a hernyóktól... és hasonlók.

Ha már kert, jobban jellemezte Beleznay áldatlan élethelyzetét Mády Ferenc műkedvelő költő, a dabasi *Csalánlevelek* szerzője. A szatirikus verseket író gazdálkodó névtelenül ugyan, de felismerhetően kifigurázta Beleznay Árpádot, mondván, ez a grófi sarj ínségében még a gyümölcsfákat is kivágta tüzelőnek bérleményében.¹⁸

Egy utolsó dobása azonban még Árpád grófnak is maradt. Adoptált lánya, Beleznay Lujza vakon született. A súlyosan fogyatékos lány a versírásban talált magának örömet, és üres óráiban számos kisebb-nagyobb költeményt komponált, így próbálta értelmes tevékenységgel megtölteni mindennapjait.

Beleznay Árpád nagy lehetőséget látott a lányka költeményeiben, így hát végigkopogtatta arisztokrata rokonságát és is-

¹⁷ Jékely Zoltán, i. m. 1291. p.

¹⁸ Valentíyk Ferenc: *Dabasi csalánlevelek, avagy Mády Ferenc a bíróságon*. Honismeret. 44 (2016). 6. 66. p.

merőseit, hogy előfizetőket gyűjtsön a készülő kötethez. A kis könyvecskét az ország leghatalmasabb urai és mágnásasszonyai támogatták, az előfizetők között megtalálhatjuk a korabeli Magyarország elitjének színe-javát. Hogy a kötetet később milyen gyakran forgatták, nem tudjuk, de a szerencsétlen sorsú Belezna Lujza alkotásai így megjelenhettek. Biztos sokan gondoltak részvétellel a vak kisleányra és a hajdani nagyhatalmú arisztokrata családra a következő sorokat olvasva:

Esteli ima

*A fényes nap lement,
A sötét éj beállt,
Mint egy röpke madár,
E nap ismét elszállt.*

*A multban, úgy, mint a
Többi, ez is eltűnt,
Istenem, ha talán,
Tettem valami bűnt!*

*Bocsásd meg úgy kérlek,
Gondatlanságomat,
Jövőre megfogom
Jobbítani magamat.*

*Fölfogadom neked,
Én édes Istenem,
Add, hogy e fogadást
Soha meg ne szegjem.¹⁹*

¹⁹ Gróf Belezna Lujza: *Éjvirágok*. Költemény-füzér. Pest, 1864. 5–6. p.

Németh István Péter

Levelek a Weöres- és a Hamvas-sétány kettős fasorából

Hamvas Béla nevével Weöres Sándor kétkötetes *Egybegyűjtött írások* című könyvében találkoztam először. 1976-ban az *Új Írás* (11. számának) hasábjain leltem az első írásra Hamvas Bélától. A *Jóisten uzsonnáját*, az eperről. Ugyanúgy számban maradt a minniesszé szavainak az íze, mint a gyermekkori eperé, számocáé. Az epret a mai napig tejjel s kevéske kristálycukorral eszem. Olvasom, Dragomán György is!

„...kipróbáltam – semmihez sem hasonlít, se a tejszín, se a joghurt nem tudja úgy előtérbe tolni az eper sajátos aromáját, mint a friss tejföl. Vegyetek tehát friss, finom, nem túl nagy szemű epret. Csumázzátok ki, vagy vágjátok le a végét. Szórjátok rá egy nagyon kevés kristálycukrot. Egy villával forgassátok bele, hogy megroppanjon, megtörjön. Tegyétek hideg helyre, várjatok egy fél órát. Kanalazzatok rá tejfölt, figyeljétek, hogy az eperlé halvány rubin ragyogása hogyan oldódik könnyű rózsaszínné.”

A Hamvas-szöveg azóta a középiskolások irodalmi szöveggyűjteményében is helyet kapott:

„A bűnbeesett ember a tejfölös epret jégsezekrénybe teszi és természetellenesen lehűti. Ez ellen a leghatározottabban tiltakozni kell. Bizonyos hőfokon alul a gyümölcs ízéből éppen úgy veszít, mint a bor. A helyes mérték a pincehőfok, vagy ami ugyanaz, az ember az edényt, tulajdonképpen az eszményi a cserépedény, a fém elvetendő, a kútba ereszti és néhány óráig ott tartja. Legjobb az epret délelőtt a friss reggeli szedésből, délelőtt tíz óra tájban elkészíteni és délután három- fél négyig hűvös helyen tartani. Mert a tejfölös eper elfogyasztásának klasszikus ideje, amikor a déli hőség már fölengedett és a levegő enyhülni kezd, vagyis fél négy. A Jóisten, amikor ebéd utáni szundikálásából felébred, az epret ilyenkor eszi uzsonnára. Odateszik az árnyékos teraszra,

az asztal fölé a diófa hajlik, ott eszi meg kiskanállal, mielőtt ismét a szőlőbe megy. Mert aki nem tudná, a Jóisten a világon a legmagasabb rendű munkát végzi, vagyis szőlőműves. Uzsonna után megnyugodott gyomorral és kedéllyel a rafiát övébe dugja, a metszőollót zsebre teszi, a kapát megfogja és kimegy a tőkék közé, hogy a szabálytalan hónaljhajításokat levagdossa, a lazult veszőket megigazítsa és ahol gyomot talál, azt kikapálja.”

Már egyetemista voltam, amikor Szigethy Gábor *Gondolkodó magyarok* sorozatában megjelentetett három Hamvas-tanulmányt *A világválság* címmel. Ez volt az első – közel száz oldalas – Hamvas-könyv, amit kézbe vehettem. A mai napig őrzöm e példányt 1983-ból.

Hamvas Béla 1936-ban a világ úgynevezett krízisirodalmát gyűjtötte össze munkaadójának, a Fővárosi Könyvtárnak használatára. A művek jegyzékéből, ez is önálló szellemi tevékenység lett volna önmagában, bibliográfiát állított össze. Könyvtárosi és tudósi tevékenységéből izgalmas irodalmi műve született. (Munkáját a könyvtárban külön is elismerték, jutalommal honorálták.)

Ha egyetlen mondattal akarnánk összefoglalni, miről szól *A világválság* című tanulmánya, annak a következőképpen kellene szólnia: Az emberiség története válságok (krízisek) története, s minden korból ki kellett jutni, az egyik reménytelenségből a másik kor reménytelenségébe. A többi továbbgondolásra vár. Vajon miért fuserálódott el – akár időről időre is, egyre – mindaz az érték, szépség, tudás és kincs; sorra az élıhetőség minden kereke, amit az ember csak létrehozott, fölhalmozott, s miért, hogy ugyanaz történik a harmincas évek közepén, a krízisben esélytelenül a katarziszra?

Szinte arcul üti az embert egy mondat, amit Szigethy Gábor legelőször Hamvastól idézett az előszóban:

„A járvány úgy kezdődött, hogy mindenki trónkövetelő lett.”

Ezt a gondolatot azaddig valóban Weörestől ismertem:

*„Én is világot hódítani jöttem
s magamat meg nem hódíthatom,*

*csak ostromolhatom nehéz kövekkel,
vagy ámíthatom és becsaphatom.*

*Valaha én is úr akartam lenni;
ó bár jó szolgálhatnék!*

*De jaj, szolgál csak egy van: az Isten,
s uraktól nyüzsgő a végtelenség.”*
(Rongyszőnyeg, 13)

Weöres Sándort Hamvas Bélának Várkonyi Nándor mutatta be 1944-ben, s a valóságos kézfogást követte – ha már meg nem előzte – egy jóval erősebb szellemi kötés közöttük. Törvényszerű volt a találkozásuk, s hogy megismerték egymást, hiszen Weöres verse, a *Merülő Saturnus* című egyformán szólt mindkettejük-ről. A Weöres-vers ugyan 1968-ban jelent meg – akkor címadó versként – kötetben, de néhány évtized ide vagy oda nem jelent semmit az ő barátságuk esetében.

Weöres olvasta Hamvas Béla – életében egyetlen, 1943-ban megjelent – esszékönyvének *Vízöntő* című esszejét. (A *láthatatlan történet* első címváltozata is *Vízöntő* volt.) A *Vízöntő* és a *Merülő Saturnus* a spiritualizmus trónfosztásáról szól, arról a szellemiségről és lelkiségről, amelynek a modernitásban szükségyszerűen vereséget kellett szenvednie:

*„Így állok, arccal falnak fordítva, törött pásztorbotommal.
Csordám a vályunál tolong: mennyi vidám vadonatúj
nagyszerűség úszik benne! Orr orr mellett, orr az orrot
kitúrja – bánjam-e – már nem hivatásom, agyarat döfnek
belém...”*

A szellemi lét hirdetőit a kor lefokozta. Ne feledjük, a pásztorbot szakrális attribútum is. (Volt.) Weöres emígy fejezte be 1945-ben levelét: „*Hamvas Bélát köszönti Weöres Sándor disznópásztor*”, jelezve, hogy szellemi szerepére még nem lelhetett rá, vagy azt, mint olyat, a 20. század erőszakos ideológiái már száműzték is a kultúrtörténetből:

„Ezúttal a barbár, nem mint régebben, a népvándorlás idején, a fejlett és magas embert távolról és kívülről rohanta meg, hanem alulról és belülről. Az emberben magában van a tudattalan, ami feltört, és a társadalomban magában van a tömeg, amely feltört. Ez az új népvándorlás, a barbárság vertikális betörése. Amivel együtt jár, hogy a helyzet nemcsak kívülről változik meg; a fejlett és magas ember elűzésével és a fejlett és magas életrend elpusztításával az ember pszichológiai helyzete is megfordul. Ami felül volt, az most lekerül, s ami alul volt, az felmerül. A tudattalan jut fel, a tudat pedig le. Nem az értelem van fent, hanem az ösztön, nem a fény, hanem a homály, nem a paradiso, hanem az inferno...”

Hamvas szerint a Halak csillagképből a Vízöntőbe átlépő Földre kozmikus erővel tör az új típusú barbárság. Napra pontosan meg tudja mondani eljövételének idejét (1962. február 4.) A legújabb ’uralkodóosztály’-t elnevezte *csirihaunak*. (Ne keressük a szót a szótárakban, költőien játékos, Hamvasra oly jellemző. Csirihaun = csürhe. Hamvas fantázia-névadásainak tezaszaurusát lásd *Karnevál* című regényének végén (*„...minden szereplője imagináció...”*)!

Hamvas Béla Kenyeres Imre folyóiratába, a Diáriumba többször is írt Weöresről. Nem arról van szó, hogy mit dicsért vagy mit kifogásolt Hamvas Béla Weöres lírájában, hanem az, hogy a legméltóbbnak éppen a csöngői poétát találta a maga költőeszményéhez. Nem kellett kitalálnia egy dunántúli írástudót, aki a tájról, a vidék mítoszáról, a hazáról, a metafizikáról érvényesen tudósít verseiben. Sőt! Született költőre, tudós költőre, játékos költőre talált egyetlen személyiségben:

„Weöres Sándornál az ember tanúja lehet annak a folyamatnak, mikor a költőben lassan megéri a tárgyi világ iránti bizalmatlanság, a külső világ káprázat volta: mikor a költészet kezd visszaválósulni; a költő elkezd visszatérni – először a mitológiához...”

Még éppen csak, de létezett mester és tanítvány kapcsolat. Weöres 1946. január 14-én kelt levelét emígy kezdte, majd zárta:

„Kedves Mester! ...Gyakran gondolok Rád, s többnyire nem az értelmemmel, hanem a lényemmel; ahogy a kő emlékszik a vízre, mely időnként hömpölyögteti. Jólesik, hogy Te is gyakran vagy velem. Ölel – Sándor”

Így gondol mesterére a tanítvány, miközben a mester is lehet tanítványának a tanítványa. Ki tudja, nem éppen Weöres Sándor *Medúza*-béli hársfamotívumai hatottak-e Hamvasra, aki az egyik legszebb magyar esszét írta a balatonfüredi-arácsi hársról. A következők:

*„A hársfa mind virágzik,
a csíz mind énekel,
a lomb sugárban ázik,
csak szíved alszik el.”*

(Rongyszőnyeg, 76.)

*„Hajdan hársfa voltál, szelíd és erős,
átölelt a levegő és lengedezettél csöndesen,
ó, én kedvesem, merő hullámozás voltál mint a víz...”*

(Hajdan hársfa voltál)

Hamvas Béla a szelíd és erős hársfáról ír ihletetten:

„A koloskai hársfa heroikus fa. Nem szép. De az élet erejének nagyszerűsége nincs ilyen sem Homérosznál, sem szoborban, sem beethoveni zenében, sem nietzschei filozófiában, sem caesari sorsban. Ez a néma küzdelem, amit egyedül küzdött százötven évig itt, kedvezőtlen hegyoldalon, rohamos esők, marcangoló szél, lezuhanó kövek között, óriási tömbök alatt egy szűk völgytorokban. Meg kellett magát feszítenie, elvesztette minden formáját, meg kellett alkudnia, nem volt szabad könnyörületet ismernie, pillanatra sem, kegyetlen nyugalommal, előrelátással, kitartással és kitartással tudott csak szüntelenül nőni, s ma, mikor már győzött, harcán már túl van, ráncosan, megviselve, megnyomorítva tud ilyen egészséggel nevetni, nevetni. Mit tudnak még neki mondani az életről ezek után, amin ő nem nevet? Mivel fenyegethetik még? Mitől félhet még?” (Fák)

A füredi hársak családfáját Szöcs Géza vázolta fel legutóbb, 2019-ben, akkor nem említette ugyan az általa oly nagyra becsült Weörest, akit most hozzágondolhatunk az idézethez:

„...aki még soha nem járt a Koloska-völgyben, de olvasta Hamvas Bélát, tudja, hogy legalább egy hársfa igenis van ott – még ma

is látható –, méghozzá egy jól azonosítható, feltűnő alakú hársfa. Ez növeli a valószínűségét – számomra a bizonyosságát – annak, hogy Faludy fája valójában azonos Hamvas Béla hársfájával, az rokona vagy tán leszármazottja Vogelweide hársfájának, mely viszont lehet, hogy őse a Salvatore Quasimodo által megverselt hársnak, amúgy pedig mind rokonai egymásnak s így ennek a fának is itt, amelyet 19 évvel ezelőtt ültetett Sava Babić Hamvas Béla emlékére, tiszteletére és megidézésére és megszólítására.” (Szöcs Géza: *Faludy, Hamvas, Tagore*)

Ahogy a XVI. században a matematikusok körében elfogadottá, sőt, szükségszerűen alkalmazottá vált az imaginárius (a képzetes) szám, úgy a képzelet valóságáról engem Weöres Sándor győzött meg visszavonhatatlanul:

„Vigyázz, hogy világosat gondolsz-e, vagy sötétet; mert amit gondoltál, megteremtetted.” Az idézetet *A teljesség felé* című könyvből vettem, amelyet a költő a következőképpen dedikált: *„Hamvas Bélának, mesteremnek köszönöm, hogy megírhattam ezt a könyvet: ő teremtett bennem harmóniát.”*

Hamvas Béla arról a *Medúza* című verseskötetről írt értő tanulmányt 1944-ben, amelyben Weöres Gulácsy Lajos imaginárius világa ígézetében húsz strófás ciklust adott közre *Dalok Na Conxy Panból* címmel.

Weöres Sándor nem csupán szülőfaluja, Csönge térképét rajzolta meg, s jelölte be rajta a családja házait, az iskola és a templom helyét, a faluba futó utakat Celldömölk, Asszonyfa és a Rába felől, hanem kitalált birodalmak (*Mahruh veszése*), fiktív országok, nemzetek hely- és földrajzi vázlatait is ábrázolta (a 23 000 évvel ezelőtti Gurt), sőt, egyeseknek megírta irodalomtörténetét is. 1946. november 7-én így fordul levelében Hamvas Bélához:

„A múltkor leírt dolgot még egy követte: november 1. utáni hajnalban egy álom, melynek meséje nem is volt. Az álom kb. 30-40 épületrészt és szoborcsoportot mutatott, s nem volt hozzá más kommentár, mint egy helyérzés, hogy az indiai Kudserat-félsziget és Kelet-Afrika közt elterülő földrészen vagyok. Ez az elsüllyedt ősföldrész: Gondvana... Ez a földrész már nem szenvedett válságot, Babits Mihály szavával: lemosdotta az életet.”

A képzelt város című prózaversében leírást is adott a harmincmillió lelkes, kitalált metropolisz mindennapi életéről:

„Igen, érdemes volt ezt a várost létrehoznom, bár magam iszom meg a levét: ügyelgek a hosszú, nyílveessző-hegyességű utcán, egy filérem sincsen, saját teremtményem közepén éhenhalhatok. A feliratokat figyelem: Vorparaganteu, ez a hosszú utca neve, s ezt értem is, Pirostelep-utat jelent; s odább egy tér a Csombari, a Hattyúvirág, villamos-sínek szövevénye közt tengődő füves-bozótos pásztáival. És ezen túl a barnavízű kisebb-nagyobb csatornák, a Jenu-k és Jad-ok...”

Várkonyi Nándor, Kenyeres Zoltán, Viener Pál, Koncsol László, Lőcsei Péter és Weiner Sennyey Tibor dolgozták fel Weöres életművének ezt a szokatlan geográfiai halandzsahagyatékát. (Koncsol még értelmes fragmentumokra is lelt: Mántikáténikátá = görög mántikáténi katá, 'jövendőlték pedig akkor'.)

Hamvas Béla 1945 előtt több esszéjében (*A babérlietkönyv* korszaka ez) szintén megfordult maga teremtette téridőben. Nem létező könyveket és recenziókat ismertetett ő is. Elképzelte – mintegy negatív utópiában jövendőlte meg – világunkban a dolgok állását (*A jövő könyve*), amikor már a harmadik időszámítás lesz érvényben a 2667-es holdutazást követően. *János jelenéseiben* mindazokra a végítélet borzalmai várnak, akiknek neve nem szerepel az *Élet* könyvében.

Hamvas Béla e látomásból vett konkrét könyvről beszél:

„A jövő könyve az abszolút térben külön a könyv őrizetére készült palotában van... Lapjainak száma még harminckét millió négyszázhatvanháromezer ötszáznyolcvanegynél is sokkal több. Tartalmazza az emberiség történetét az első ember születésétől az utolsó ember haláláig.”

Hamvas ugyanebben *A babérlietkönyv*ben az *Imaginárius könyvek* című kisprózájában szó szerint megszabadult a recensens-írónak azon kötelezettségéről, hogy műfajában könyvekről kell jót vagy rosszat mondania, vagy éppen kifejtienie azt, ami abból hiányzik. Hamvas Béla ebben a kis remekében a legrokonabb Weöres Sándorral, s annak komplementervilágával.

Teljesen egyre megy, hogy a múlt vagy a jövő felé indult-e teremtő képzeletük:

„Az ügynöké a világ, a hatalom, a pénz, a kényelem, a művész pedig ebben a világban teljesen idegen, egyoldalú és bolond. De nincs művészet bolondság nélkül. Sőt produktív élet sincs. Mert most következik a legfontosabb: a művész irrealitása csak látszólag bolondság; valójában ez az igazi realitás.”

Imaginárius évszázad, város, könyv vagy glossza? Igen, léteznek ők. Lásd Rilke költeményét az Egyszarvúról, az Unikornisról: attól van, mert valaki elképzelte. Nota bene! Weöres *Barbár* dalának alcíme: *Képzelt eredeti és képzelt fordítás!* (Itt a 'barbár' jelző nem a kulturálatlan szinonimája, ellenkezőleg, egy másik, távoli kultúrára mutat!)

Dzságulberár kicsere

*„áj ni musztaszemo
áj ni mankütvantaszemo
adde ni maruvabato! jaman!”*

Szél völgye farkas fészke

*„mért nem őriztél engem
mért nem segítettél engem
most nem nyomna kő! ajaj!..”*

Hamvas Béla filozofikus prózája és Weöres költészete több ponton is úgy találkozott, mintha szimbiózisban éltek volna. Legfőbb bizonyítékul számomra az az esszé és az a vers szolgál, amely a kőről és az emberről szól. Mindkét alkotó egész pályája során csodálta a Stonehenge súlyos, ugyanakkor ég felé nyúló kőtömbjeit.

Weöres amerikai néger „spiritual song”-ot énekel a kőről:

*„...tágulj tőlem, szólt a szikla.
Rejtőzködnöm nem lehet.
Elmentem a kősziklához,*

ráhullattam könnyemet.

Szólt a szikla:

én is égek, szenvedek!”

(A kő és az ember)

Hamvas így elmélkedik:

„Vannak hóbortos, szenvedélyes, tüzes, szelíd, vidám kövek. Vannak alattomos, gonosz, buta, tragikus kövek. De minden kőben van valami mérhetetlenül szenvedő. Ami az élő lényben a büszke és hiú élet szabadsága, azt a kő nem ismeri. Ezért minden kő szenved. A szenvedés lényege: küzdelem a súly ellen – a nehézség, a tömeg ellen. Irtózatosan tömör, súlyos – rettentő tehetetlen szubsztanciában állandó meddő erőfeszítés, hogy saját súlyát legyőzze. A kő anatómiája ezzel a hiábavaló erőfeszítésen megbukott szenvedéssel találkozik.” (Stonehenge, a szikla extázisa)

Az egzisztencialista fájdalom képi ábrázolását Weöres Sándor még korábbi mesterétől, Babits Mihálytól is tanulhatta. Babits a minden élethez szükséges, fényt adó Napot, melyet istenként tisztelt az emberiség, a földi reménytelenség, halott kopárság képzetét keltő kövel azonosítja metaforájában:

„...minek ... a nap, ez égő sziszifuszi kő?”

Weöres Sándor *A kő és az ember* című kötete a Nyugat kiadói emblémájával jelent meg 1935-ben. Hamvas Béla tanulmánya az Archai esszégyűjteményben látott napvilágot. (Az ebben szereplő meditációk 1932 és 1945 között születtek.)

Weöres Sándor a dunántúli tavaszban azért sóhajtott fel, mert örömekre itt a földön csak a mulandó lel, a veszendő teremtmény, főképpen az ember. Versében a léttelen kőszikla élet után vágyik, ami véges, de a halállal legalább megszabadulhatna önnön formájától, súlyától, amelyen évezredek esői és szelei lassan csiszolhatnak csak. E múlhatatlan szikla fölcserélné sorsát a múltó életű emberével. Nem is akarja artikulálni fájdalmának hangját. (Jézusnak van egy gyönyörű mondata: ha ő elhallgat, a kövek fognak megszólalni helyette.) Tragikus a kő legbensőbb vallomása, amely inkább monológba, panaszos zsoltárhangba hajlik, egekig hatol:

„Szólt a szikla: én is mennybe mennék, mint te, én is égek, én is mennybe mennék, mint te, én is égek, szólt a szikla. Rejtőzködnöm nem lehet.”

Hamvas Béla prózájában beteljesedik a kő óhaja. Eksztatikus állapotban elmozdul az ég, a menny, vagyis a halott teremtmények kegyelem által elnyerhető jogosultsága, az üdvösség felé:

„Stonehenge fenségének titka, hogy a követ felemelte, a levegőben tartja és szabaddá tette. Nem a faragott oszlopot, azt, amely elveszítette ősi alakját, természetét. Stonehenge kövei vad és elementáris sziklák, faragatlan, az őskőből letépett tömbök. Itt nem átszellemült és megmunkált kő válik szabaddá, hanem az igazi, az elemi, az ősi és a vad. Ez a kő szenvedélyes gyönyöre: fent a levegőben táncolni. Ez Stonehenge: a táncoló szikla.”

A megvédendő személyes lét, vagyis a világ krízisével szemben az egyén mindenkori boldogságra, sőt a megváltásra, végül az üdvözülésre való vágya annál erősebb lett, minél többet sebeztek.

Hamvas Bélát száműzték a szellemi élet legkisebb zugából is, B-listázták, segédmunkásnak, raktárosnak tették meg, kényszernyugdíjazták. Nem fizikailag likvidálták, hanem olyan helyzetet teremtettek a számára, amelyben – gondolták – úgyis összetöri majd magát.

Ám élete egyik legfontosabb művét, a regényét írta meg 1948 és 1951 között. Amikor valaki hiába küzd az egzisztenciájáért, még mindig dolgozhat az üdvösségén. Weöres ezt úgy mondta A teljesség felé egyik axiómájában, hogy annak az embernek, aki befelé néz, világmegváltó szándékáról sem kell lemondania. *„Népedet és az emberiséget csak azáltal javíthatod, ha önmagadat javítod.”*

Tehát Hamvas Béla életgyónással egyenértékű regénybe fog. S a könyv, amelynek megjelenésre hasztalan várt – Sütő András drámájának szavaival élve – önmaga megőrzésének legutolsó menedéke lett. A *Karnevál...*

Weöres Sándor fiókjában is – a publikálás reménye nélkül – gyűlnek a *Hallgatás tornya* versei. A fenyegető valóságban a ki-

szolgáltatott én néha több személyiségre is szétesik. Példa a filozófustól és költőtől az én háromságára:

„Hárman vagyunk, ha egymagam vagyok. A háromságomat ki érti meg?

Egyikünk bölcs, mint a kő és éppoly rideg, hideg.

Másikunk nyárspolgár és langyos-meleg, akár a szörp a nyári napon.

Harmadikunk dilynós kicsit és költő is és gyerek nagyon.”

Weöres Sándor fenti verse, az *Önkarikatúra*, 1933-ban jelent meg a Nyugatban. Miért ne hatott volna Hamvas Bélára, aki a *Karnevál*ban Schnoen Alajos alakját-személyiségét éppen megtriplázva ábrázolta:

„Tegnapelőtt ő Schnoen Alajos volt, és a saját címére írt képzelt barátjának, aki szintén ő maga, ez a barát Turcsika Szelenár, ő maga – ...Tegnap ő a levelet megkapta, és akkor ő ténylegesen átváltozott Turcsika Szelenárrá. De ő tegnap levelet írt Bajnád Edelénynek saját címére, és ma a levelet megkapta, és akkor átváltozott Bajnád Edelénnyé. Ő ma ismét levelet ír, de már ismét Schnoen Alajosnak, a levelet holnap megkapja, és ő holnap ismét Schnoen Alajos lesz...”

A hamvasi 'én' nem csupán triplázódott, de megháromszázszorozódott a regényben. A filozófus kiírta magából a démonait. Weöres ezt így mondta a Teljesség felé egyik axiómájában:

„Bontsd szét egyéniségedet és szabaddá válnak lelked végtelen áramai, melyek nem benned vannak és nem kívüled, áthatnak mindenben.”

Aki tehát kigyomlálja bensőjéből a gyomot, saját szeméből kivieszi a szálkát, meglehet, hogy egy elgazosodó világot juttat levegőhöz, vagy éppen valamely fontos értékről gurít le egy gerendát. Hamvas Béla a világ által megalázott, félreállított egyéniségét bontja szét regényhősökre, akiket művében – akár egy nagy színpadon, cirkuszban, bálteremben vagy labirintus alaprajzú város maskarás ünnepén – fölléptet, szerepeltet.

A regény címe, a *Karnevál*, a húsvét előtti 47. napot, a húshagyó keddet jelenti, amikor szabad a jelmezes, maszkos mulatság,

de csak a hamvazószerda beköszöntéséig, azaz éjfélig. A karneválok ekkor véget érnek, elköszönnek a keresztények a hústól s kezdetét veszi a böjt. Elmegy a tél, jön a tavasz. A hívők leveszik az álarcukat. A hamis (ál-) és az őszinte arcnak misztériuma van.

Magát az életet is azonosították a színpaddal, a karnevállal a régi gondolkodók, a valahai festők és írók. Hamvas Bélára komoly hatással volt a hajdani clownok bánata, például Watteau Pierrotja, Arlequint pedig – kedves Schumann-művének, a *Karneválnak* a bohócát – egyenesen az emberi lét főalakjának nevezte.

Hamvas Béla több mint háromszáz bolondos figurája egyben a filozófus regényíró alteregója is. Akinek ennyi személyre kényszerül kivetülni a személyisége, mint egyén – nyilvánvalóan – válságban van. Ha csak egyetlen arca lenne, az igazi, semmi gondja nem volna.

A világszínházból nem lehet kilépni: „*Az az alaptétel, hogy a pácban mindenki benne van.*” Bohócnak lenni talán a legjobb. Ő a tarot legerősebb lapja. A bohóc. A bolond.

„...mindig nevet és gondtalan és van valami legyőzhetetlen ereje. Hülye és mégsem az.” (Arlequin)

Hamvas Béla szerint bár a bohócok a szívük mélyéig szomorúak, melankóliájukból mégis derű nő, s ez teszi szabaddá őket. Ez a kiküzdött s kegyelemtől kapott derű szavatolja a diadalukat.

Weöres Sándor is írt egy *A bolondok énekeiből* című füzért, s írt *A bohócok énekeiből* öt négysoros strófát, valamint *Arlequin* címmel a *Tűzkútban* szonettet. Az utóbbi Weöres-vers törekeny alkatú bohóca csak vezeklésként tudja szerenádját elénekelni, mert tisztában van az alig hihető csodával, hogy addig gyöngédsége dacára is elpusztíthatatlannak bizonyult.

Hamvas Bélának sok-sok arca van a *Karneválban*. Életművében ő maga is megerősítette Babits igazát:

„...a soknál mennyivel több az egy”
(Októberi ájtatosság)

Miklóssy Endre így összegezte Hamvas „számelméletét”: „*Az Egy például nem a legkisebb, hanem a legnagyobb, mivel azt je-*

lenti, hogy rajta kívül nincs más.” Hamvas Béla nagyon is tudta, mi a tét. Egyre őszintébb lett generálgyonása a maszkok segítségével, hogy eljuthasson arcai arcához. Jól ismerte Kierkegaard-t, aki pontosan látta, mi a karnevál vége:

„Az élet maszkabál, és játszod szereped az álarcosbálban... Nem gondolsz rá, hogy egyszer eljön az éjjél, amikor valaki leleplez majd.” (Csanád Béla fordítása)

Alteregói közül az első, Bormester Mihály magát *agent spirituelnek* nevezi, s ha nem szó szerinti, de műfordítás-értékű magyar megfelelője után kutatok emlékezetemben, akkor egy Ottlik-novella jut az eszembe, amelynek két szereplője azt játszotta gyerekkorában, hogy angyaloknak kémkednek. S ez legalább olyan tisztes mesterség, mint a bohócé, bolondé. Bormester mint angyalok kémje, vagyis ügynöke. Az Isten mint szőlőműves. Hamvas Béla alázattal, de határozottan élt a kinyilatkoztatások, a végső revelációk tömörségével. *„Végül ketten maradnak: az Isten és a bor.”* Ne feledjük, hogy a regényben elhangzik majd, nem is egyszer: *„Az angyal minden ember életében legalább egyszer megjelenik.”*

Minden ember más és más világ, de most ne a közhelyre gondoljunk, hanem arra az igazságra, hogy az egyes embereket ugyanazon erősebb létből közelíti meg az angyal, az egy-ugyanazon hatalmas csillagterekből, amelyekbe Rilke szerint ijesztően bele vagyunk szöve. Innen van, hogy bármikor és bármit kövessen el az ember, az csakis egyetlen megítélés alá esik minden időben.

Arra tanít Hamvas Béla az *Eksztázis* című esszéjében Kung mester félálarca mögül, hogy ami bűn volt Kreón korában, az bűn a 20. században is, és viszont: Antigoné erénye erény marad a Megfeszített átszögezett lábfejenél s a modernitásban is. Ennek a kinyilatkoztatásnak a hangoltságában szabadna csupán élnünk, hogy a magasabb rendű harmóniából egy szépen élhető élet céljából részesedhessünk. E hangoltságot a zene által érthetjük-érezhetjük meg, mit sem ér szemünk látása:

„Hangoltságnak kell mondani azért, mert hangban van meg az emberfeletti hatalom, amely a természetre teremtő hatást gyakorol... A látás a tér érzékelője, és csak a tér határáig terjed. A hallás az időé, de hallani azt is, ami túl van az időn.”

Hamvas mester – Kung mester gondolatára tiszta rímként csendül Weöres Sándor revelációja:

„A hullámokat az számlálja, aki sötétben hallgatja a hullámverést, és nem az, aki látja a tengert.” (A teljesség felé)

A kinyilatkoztatások meghallói számára az univerzum és az emberi benső világának összehangolása a következő lépés az úton, ne kelljen csillapíthatatlan vágyak igézetében démonian létezünk, „öszönökből, kívánságokból és sóvárgásból” örületszerűen tapadnunk ehhez a világhoz:

„Atman az az ember, aki az életéhséget megfékezi, aki sóvárgást, a középponti vonzatot (pathé [homály/rendetlenség], káma, jin) kikapcsolja, és mit számít, hogy a káprázat világának varázsa elveszett, ha az ember a lét magasabb fokozatai számára alkalmassá válik.”

Hamvas mester – Kung mester gondolatára tiszta rímként csendül Weöres Sándor revelációja:

„Az életet úgy tekintsd, mint az óriáskígyót. Ha távol tartod magadtól, gyönyörködhetsz táncos hajladozásában és bőrének ütemes mintázatában, s gondozhatod és etetheted. Ha magadra bocsátod, rád tekeredik és nem gyönyörködsz benne többé, s nem te táplálsz, hanem a hússod és véred.” (A teljesség felé)

Hamvas Béla az *Eksztázis* című művét Tiszapalkonyán, 1960. május 15-én rekesztette be. Kung mester beszélgetéseit azonban már 1943-ban közreadta (Kungfutse: *Lun Yü*. Bibliotheca, 95. p.) Az 1944-ben és 1945-ben Csöngén *A teljesség felé* című könyvén dolgozó Weöresre ez a kiadvány mind szerkezetével, mind spirituális üzenetével oly mértékben hatott, hogy azt már triviális tényként fogadhatjuk.

„Az az állapot, amit Guénon état primordialnak hív: alapállás. Ez az emberiség eredeti állapota és feltétlen rokon a kinyilatkoztatásra való hangoltsággal. Amikor az ember a kinyilatkoztatást hallja, ...az Ég és a Föld kommunikációjában vesz részt, hallja lent, hogy fent mit mondanak. Ez az ember normál állapota.”

Hamvas mester – Kung mester gondolatára tiszta rímként csendül Weöres Sándor revelációja:

„Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.”

A világ válságát, abszurditását a legjelentősebb alkotók vették csak vállukra, vállalták, de egészével mégsem azonosulhattak. Nem az empátia vagy a részvét hiányzott belőlük, pontos diagnosztikából. Ők mind a világon, mind önmagukon segítettek volna. Közülük a legkülönbek máig segítenek minket is. A világ a válságos állapotaiban mindig is maga volt az egyes ember számára a labirintus. Ennek a félelmetes építménynek az alaprajzára szeretne minden művész és gondolkodó rálelni. A mitikus útvesztőben artikulátlanul üvölt a Minótauros, a költő (a poeta sacra) énekel, s orphikus lantjával kezessé teszi a vadakat. Hamvas Béla *Karnevál* című regényének terében is az utcák a világ labirintus-járatai.

Weöres Sándor labirintusélménye pályája során szintén szakadatlanul számított. Az *Orbis pictus* versszakai írásakor Weöres szeme előtt a látható világ képeit illusztrált tankönyvbe legelőször foglaló Comenius példája lebegett. 1653-ban saját rajzaival jelent meg a híres pedagógus *Orbis pictus*, de még előbb, 1629-ben a *Labyrint sveta a ráj srdce* című munkája.

Comenius, Hamvas Béla, Weöres Sándor – valamennyien az eltévedt emberiséget szerették volna kivezetni – személyes útkezesésük alkotásokká emelésével-változtatásával – a labirintusból.

Hamvas Béla a Henry David Thoreau-ról írott esszéjében olyanira azonosult az amerikai gondolkodó (a világ első környezetvédője) eszményével, hogy a következő vallomást tette:

„Ezúttal, mondom, legyen teljesen mindegy, hogy ezt ki írta, Thoreau, vagy én.”

Hamvas Thoreau-írásait olvasva két kivonatot készített, amely szócikkszerűen, esszenciálisan tartalmazta a concordi filozófus világképét. Az egyik a *Séta* (Walking) címet viseli:

„Egész életem során csak egy, vagy két emberrel találkoztam, aki a séta művészetéhez értett, ahhoz a sétához, amely zsenialitás, ahhoz, amely, hogy úgy mondjam, szent lődörgés. Az angol sauntering szó, amely ezt kifejezi, régi származék. Abban a korban keletkezett, amikor – a középkorban – sokan az országutakat rótták, könyöradományokból éltek, és a Sainte Terre-re, a Szentföldre zarándokoltak. A szent Földre mentek ezek a szentföldözők, ezek a sauntererek, a szent lődörgők...

...Minden séta keresztes zarándoklat, mi sétálók szenvedélyes szívű keresztesek vagyunk. Ha el tudod hagyni apádat, anyádat és testvéreidet és feleségedet és gyermekeidet és barátaidat úgy, hogy nem látod őket többé, ha megfizetted minden tartozásodat, megírtad végrendeletedet, felszámoltad minden függő ügyedet, szabad vagy, és készen állsz ahhoz, hogy sétálni menj...

...A mindennapi séta az élet kalandja. Az ember elmegy az élet forrásához."

Weöres Sándornak is van egy gnómája, amelyet idézni szoktam, s közben teljesen mindegy, ki mondta először, Hamvas vagy Weöres. Emígyen szóla a csöngői mester 1953-ban:

„a legszebb alkotás a séta
bár a földön nem hagy jelet
ám a piramis rossz tréfa
teng percnyi ezeréveket"

(A *Le journal* egyik strófája; kiemelés tőlem – NIP)

Weöres Sándor *Psyché* című remekműve 1972-ben látott könyvformátumban napvilágot. Nem csupán a 18. századi költőnő személyét alkotta meg Weöres fantáziája, de nem létező verseit is megírta. Lónyai Erzsébet nem létezett, Weöres mégis képes volt utánózni a hangját. (Kenyeres Zoltán írt erről *Pillantás Psychére* címmel tanulmányt. Weöres és Hamvas szellemi barátságáról az 1984/85-ös tanévben Kenyeres tanár úrtól is hallottam, aki tanulmányt írt a filozófusról abba a bizonyos „epres” *Új Írás*-számba, még 1977-ben.)

A „sohse-élt poetrinának” az ars poeticáját (*Lélek és Szerelem*) szó szerint a semmiből vagy a teljesség-élményéből rekonstruálta Weöres. A semmiből? Mondhatom-e? Hiszen *Psyché*, a koholt személy hitvallásának két szava közül az egyik a ’Szerelem’, amelyhez a további évszázadokban a magyar költők Szabadságot, Politikát és Szellemet párosítanak.

Lélek és Szerelem... Weöres Sándor e két örök csodára méltó szubsztanciát a metamorfózisuk pillanatában láttatta:

„S ha majdan egyszer tsendre térek,
Nem forgok többé: meg-lelem,
Hogy Szerelemre vált a Lélek
S Lélekre vált a Szerelem.”

(*Psyché confessioja*)

Megkockáztatom, Weöres Sándor Hamvas Béla tanainak, de még a filozófus szavakból mondatokat alakító szabályrendszerének is ígézetében élt, amikor a szakirodalom már egymástól való eltávolodásukról írt, anélkül, hogy addig komolyan megvizsgálta volna munkásságuk kölcsönhatását. Még a második világháború előtt írta Hamvas Béla *A virágszedés lélektanáról* című esszéjét. Abban található az a mondatrészlet, amely három évtized múltán visszaköszön Weöres versében:

„A szerelem nagy pillanataiban, amikor a külső és belső világ között a fal leomlik, és nem tudod többé, hol a kint és hol a bent, a test lélekké válik és a lélek testté...”

Akár ez is lehetett volna a befejezés.

2021 karácsonyán azonban

1) egy új publikációról szereztem hírt a világhálóról;
2) volt egy utam Tapolca és Budapest között autóbusszon, majd az ünnepek alatt

3) föllapoztam egy posztumusz Weöres-kötetet, s ekkor – egyetlen versre találva – úgy döntöttem, hogy (akár Tolsztoj *Az ördög* című kisregénye végén) még egy zárszót kell írnom berekesztésül.

1 – A hír szerint a *Kortárs* 12. számában Weiner Sennyei Tibor tanulmányt adott közre Hamvasról, Weöresről és Szöcs Gézáról. Elhiszi-e nekem ebben a bizalom-válsággal terhes korban az Olvasó, hogy soraitól független írtam a fenti soraimat? (Várom – örömmel – a folyóirat idej, utolsó számát.) Máiig nem ismerem Szöcs Géza azon megcsonkítatlan tanulmányát, melyet Gáll Ernő közölt a kolozsvári Korunkban (*A parton Proteus alakoskodik*. 1973. évf. 12. szám.) Hogy megjelenhessen, a szerkesztőknek ki kellett gyomlálniuk azokat a hivatkozásokat, amelyek e dolgozatomhoz igen fontosak lehettek volna.

2 – A busz Tapolca és a Népliget között Pestre és onnan visszafelé is az inotai hűtőtoronyok mellett szaladt. Minden olyan, mint volt még Hamvas Béla segédmunkáskorszakában. Csakhogy évek óta pusztulnak a 2001 decemberétől nem működő erőmű épületei. Diákkoromban a buszjáratokra nem hó hullott, hanem pernye. A kísérteties komplexum három hűtőtornya közelében most nappal egy szökdécselő őzet láttam. Visszafordultam, s fenekén a szívalakú világos folt mosolygott. Három-négy órával azelőtt még Hamvas zuglói emléktáblája előtt álltam. Nem lehetett a mesterre aznap nem gondolnom.

3 – E dolgozat végére a vers a semmiből érkezett. Polcomról csak azért nem találomra vettem le Weöres *Versek a hagyatékból* című kötetét, mert kutyanylev lógott ki belőle. Édesanyám hagyta még benne a följegyzését, valamint ceruzával a költemény több szavát is aláhúzta:

*Üdv, nektek, észak angyali polgárai,
kik fősvény tájaitokból kicsikartátok a földi édent,
mert nem ellene fordultatok szűrös, harapós eszközökkel,
mert szívetekben nincs erőszak – mindenki rendje, mindenki
joga ott világol –
ó, a gazdagság fölragyog még a jégtáblán is, hol a méltányosság
honol a szívekben,
s ínség csikorog a zsíros fekete földön, ha téboly szántja, becsa-
pás veti, kényszer aratja,
mert a külső rend ott ragyog fel, hol rend van legbelül –
üdvözlünk benneteket, mi, a pokol üvöltő lakói.
(Skandinávia népeihez)*

A költemény sohasem jelent meg, Weöres egy Ilf–Petrov-szöveg hátoldalára ceruzával írta. Steinert Ágota jegyzetei szerint a vers 1971-ben, Svédországban született. 15 esztendő telt el nemzeti tragédiánk, s még csupán 3 Hamvas Béla halála óta.

A vers margójára csupán néhány széljegyzetet tennék.

Weöres Sándor a mesterétől, Hamvastól is vett filozófiájának esszenciáját megőrizte. A külső és belső rend harmóniájának

összehangolására mint az életparancs teljesítésére a hetvenes években változatlanul, s jól láthatóan törekedett.

Amikor hazájából Skandináviába érkezett, megtapasztalta, hogy az akkori Európát nem mindenütt jellemezte a válság. Sőt, egész nemzetek, országok képesek mostoha természeti adottságaik dacára is édent vagy – ahogy múltunkban emlegettük – tündérkertet teremteni.

Hamvas Bélának nem, de Weöresnek itt 1971-ben már megadatott, hogy a történelmet ne csak mint kulisszát lássa. Veritékes igyekezettel, mostoha körülmények között ugyan, de egy anyagiabb, nem pedig pusztító-pokoli világszemlélettel egész társadalom emelkedhetnek föl, míg mások „zsíros fekete földön” sebzett lélekkel lépnek a lajtorján. Feltétlen a szellem diadalát üdvözölhette az anyag (és az anyagiasság, a téboly, a becsapások) felett.

Hamvas Béla tanítványának, mint az agg Simeonnak szemei, vénülőben, még láthatták a földi üdvösséget. S ez még akkor is igaz, ha az úgynevezett jóléti társadalomban lassan mutatkozni kezdtek az újabb válság jelei.

1971-ben Weöres Sándor már nem fordulhatott az 1968-ban elhunyt Hamvas Bélához a panaszával. Legkorábbi mestereinek egyikéhez, Kosztolányi Dezsőhöz hasonlóan Európa polgáraihoz intézett szívszorító költeményt, amelyben a sikolyt – mint a nemzetét féltő költő – nem is sikerült egészen anzixszá artikulálnia.

Szurcsik József

Turczi István és Vásárhelyi Antal kettős látása

Egy könyvet tartok a kezemben, melynek címe – véleményem szerint – telitalálat.

A két szerző egyik alapötlete, hogy kettejük kétféle szakmai területének kettősségére fókuszáljanak, a szerkesztésnek köszönhetően meglehetősen jól sikeredett: két fejezetben és két irányból közelítik meg egymást, pontosabban az egymástól eltérő, „kétféle” művészeti ágban készített alkotásaikat.

A kötetben elsőként Turczi *Geometrikus csend* összefoglaló fejezet-címmel felvezetett szöveges illusztrációi Vásárhelyi grafikáihoz azt a – mondhatnám – „toposzt” bontja le, vagy írja éppen át, miszerint a tradícióknak megfelelően, konvencionális alapállásból kiindulva, irodalmi művet csakis képzőművész illusztrálhat, és kész, nem pedig fordítva.

Szóval a kötet első fejezetében, Turczi sajátos poézisének is köszönhetően, betűkkel, szavakkal és kiválóan komponált sorokkal készít irodalmi illusztrációsorozatot Vásárhelyi Antal finoman színes, egyedi grafikáihoz.

Olyan ez, mintha egy beszélgetésbe, mintha két ember őszinte, baráti diskurzusába tekinthetnénk be, miközben egy tiszta abrosszal borított asztal mellett ülve társalognak.

Mi, kívülállók látjuk őket, halljuk, amiről társalognak, de különös módon azt is megértjük, amit csak gondolnak, de ki nem mondanak.

Itt jegyezném meg, hogy ez a könyv, a *Kettős látás* azért is figyelemre méltó, mert jól kiviláglik belőle, hogy mennyire nagyszerű dolog az írás, és mennyire nagyszerű dolog a képzőművészet. Hasznos átélni, ahogy az irodalmi mű és a képi tartalom bizonyos elemei csak az olvasóban és nézőben lesznek azzá, aminek lenniük kell. A mű tehát itt, a sokféle személyiségek lelkében válik igazán művé. Az alkotó/szerző – olvasó/néző esetében az egymástól akár teljesen eltérő szocializációs és edukációs környezetük függvényében, egyéni módon teljesezhet ki a mű, és ugyanennyire lehet hatással rövid és hosszú távon is: markánsan differenciálva akár a legkülönbözőbb társadalmi szinteken is.

A *Kettős látás* szerzői – akárcsak jó dramaturgok – igyekeznek fesszé tenni ezt a kalandot számunkra, és bizony jól is teszik. A kettős műtárgyegyüttes ugyan valóban egy könyv formában ölt testet: olvashatjuk a sorokat és nézegethetjük a képeket, mégis feltehető a kérdés a műfaját tekintve: életjáték ez, látványtervezett színpadi dráma-mű vagy egy részletes forgatókönyv, netán egy film story-boardja? Performatív, jelen idejű, megismételhetlen történések sorozata? Filozofikus korrajz vagy szociológiai látélet? Pszichológikus személyiség elemzés vagy egyéni impressziókból indított szubjektív, vizualizált közösségi mélyfúrás?

Azért a tiszta abrosz fontos tényezője ennek a kötetnek – mint kognitív képletnek –, mert egy asztalon ácsorgó zöld palackból szép poharakba kitöltött, illatozó vörösbor segít a barátoknak még közelebb kerülniük egymáshoz, és idővel a barátságos hangulat mellé más, fontos érzelmek is helyet kérnek maguknak. Gesztusokba és szavakba foglalva, hol felerősödve, majd elgyengülve sok mindenről folyik az egyre nyíltabb és őszintébb diskurzus: jelenről és múltról, főleg a „mostról”, pontosabban a „mi van?”-ről.

Kérdések sorakoznak és persze válaszok is: bölcsek, okosak, keserűek vagy fájoak akár, de akárhogyan is: mindenképpen igazak.

Egy neves író-költő és egy neves képzőművész közössé teszi az egyénit és egyénivé a közöset, felszabadítva, feloldva szorongató kételyeket, feloldva a geometria racionális képleteit és az organikus világ szabályosságát a lélek és a teória független együttműködésében, betűkben kirajzolt, szavakká tömörített, sorokká komponált poézissel, rajzokban leírt törvényen-kívüliséggel, egy látható világ megépítésének vagy létrehozásának igényével. A könyvből kissejlik, hogy nincsenek át nem írható törvények, át nem fogalmazható szabályok, melyek az életszerű működéshez szükségesek.

És igen, érdemes lenne a *Kettős látás* című kötet kapcsán az irodalom és költészet, a képzőművészet és illusztráció hosszas elemzésébe is elmerülni, ám jelen esetben e két művészeti ág „oda-vissza” működő együtt-hatása a lényeg, nem pedig a szeparált, szegregált, leválasztott műtárgyelemző metódus követése.

Ha már itt tartunk, akkor hadd tegyek egy kis kitérőt az időben.

Turczy István József Attila-, Babérkoszorú- és Prima Prémium-díjas magyar költő, író, műfordító, szerkesztő, egyetemi doktor, irodalomszervező, a Parnasszus költészeti folyóirat és kiadó alapító főszerkesztője lényegében és nagyjából az 1980-as évek legelején indult el pályáján, ettől kezdve teljesítette ki szakmai életét.

Vásárhelyi Antal grafikusművész Magyarországra költözését követően, aktív alkotó-, és kiállító művészként szintén fontos szakmai díjak sorát tudhatja magáénak, valamint számos önálló és csoportos kiállítást is rendezett idehaza és külföldön. Szakmai vezetőként a hazai képzőművészeti közélet jelentős alakjaként és persze művészként szintén az 1980-as évek elejétől teljesítette ki szakmai életét Budapesten.

Semmiképpen nem szeretnék beékelődni kényszerűen harmadikként ebbe a párosba, de magam is ugyanebben az időszakban kezdtem a pályámat, így hát nem is annyira véletlen, hogy mind-

kettejüket a '80-as évek kezdetétől ismerem, és mind e napig jó viszonyt ápoltam a két művésszel.

Hozzátenném, hogy akkor, 1980-ban a világ nem volt olyan nagyon tágas a számunkra, sőt nagyon is szűk volt, de a nagy-szerű dolgoknak, mint a művészet is valahogy mindig találtunk helyet.

Térjünk vissza kettejük kötetéhez, a *Kettős látáshoz*.

A második fejezet címe: *Éjféli szertartás*, amely egy gyűjteménynek is tekinthető. Ezúttal ehhez a kollekcióhoz, Turczi István költeményeihez készített monokróm illusztrációkat Vásárhelyi Antal. Az előző blokkhoz képest a különbség csak annyi, hogy a költő ez esetben belső énjének szabad kitérőjével tölti fel a sorokat, miközben szofisztikált módon megfogalmazott vívódásait emeli az olvasó szívéhez a lehető legközelebb.

Az előző blokkban konkrét és színes, vizuális benyomásokról, azaz konkrét művek alapján fogalmazott meg elemző mélységben egyedi költői műveket, összeszerkesztve azokat egyetlen fejezetté. Érdekes megfigyelni, hogy ott az egyes szám második személyben szólítja meg az olvasót és persze a grafikák szerzőjét, Vásárhelyi Antalt.

A személyesség, a mű és befogadó közötti kapcsolat ezzel a bensőséges, mondhatni intim tegeződő megszólítással csak erősödik. A sziporkázó szókapcsolatok intellektuális kiteljesedése nagyon közel hozza a költőt és a képzőművészt, egyúttal a szerzőket az olvasóval. Nagyon könnyen magának érzi az ember a szerzői kettősséget, ezt a kettős narratívát, ezt a kettős együtt hatást.

Az *Éjféli szertartás*ban megmarad az erős, belső, bizalmas közeliállás, ám mégis intenzívebb a sajátos alkotói módszer alkalmazása, a mindig is hozzá köthető, sajátosan Turczira jellemző költői hang. Ebben a fejezetben Turczi számára végképp nem léteznek tabuk, nincsenek óvatos és elegáns, másokat megkímélni akaró gesztusok, hiszen csakis önmagából szakítja, tépi ki, mutatja meg, mutatja fel saját belső igazságának lényegét a költő

és ezt nagy alázattal teszi. Turczi István úgy gondolja, hogy bár kifejezetten fájdalmas is tud lenni, amit kimond, de mégis küldetés-szerűen kötelessége ezt megtenni, mert talán segíthetnek akár másoknak is ezek a versek.

Vásárhelyi Antal finoman megzabolázott vonalai, rendezett egységben követik olykor egy leíró hitelességű, tudományos jellegű szakillusztrációként a lélekáramlás költői sorait, máskor pedig a rajz szépen differenciált, hömpölygő, zizegő, vibráló felületeinek váltakozó terében igyekszik magából hozzátenni a művész saját lényét, hozzáadni a vershez, mintegy új, közös művet létrehozva végül. Érdekes kombináció ez, nem is szokatlan, hiszen a klasszikus rítusnak megfelelően most, ebben a fejezetben tulajdonképpen egy grafikus illusztrál irodalmat.

Itt azonban mégis másról van szó.

Vásárhelyi Antal világosan, racionálisan architekturális elemeivel, tisztán és hasítóan pedáns, egyszerű vonalakkal, jelekkel, foltokkal, geometrikus és mértani elemekkel ír le, pontosabban ír át mély lelki tartalmú, érzelmi vagy tisztán gondolati műveket. Olyan, mint egy médiumváltással, az eredetihez képest más technikával létrehozott parafrázisgyűjtemény. Bizonyos szoborszerű, statikus emberalakok, sziluettszerűen, embléma jelleggel vannak jelen ezekben az illusztrációs kompozíciókban, de nem beszélnek túl a verset, nem veszik el a néző asszociatív, belső képalkotásának szabad szárnyalását, legfeljebb elősegítik azt vagy megerősítik.

A monokróm, lényegében fekete-fehér grafikák megbontják a Vásárhelyi által egyébként kedvelt szimmetrikus alapállást, itt a művész lényegében áthelyezi a kiindulópontot és az alapvonalat is. Saját szabályait újraírja, és szabadságot ad az eddigi kötött, vagy zárt rendszerek működésének is, ám marad a monokróm-nál. Ez érdekes, mert egyrészt felszabadít, másrészt leegyszerűsít, emiatt pedig egy sajátos és különös feszültség keletkezik ezekben a grafikákban, mely feszültség dinamikusan fokozódik, amint a Turczi-verseket mellőlvassuk a rajzoknak.

Különös korban élünk.

Erkölcsei, morális, etikai válságok által szétzilált, brutálisan polarizált világban keressük a magunk igaz valóságát és vele együtt saját arcunknak a képét.

Nem beszelnék most világháborúról, háborúról, ökológiai, politika és gazdasági bajokról –nem, mintha nem volna mindez fontos –, de beszelnék inkább „a művészetről”: irodalomról és képzőművészetről és a többi művészeti ágról, és arról, hogy a művész minden időben, minden társadalom fontos indikátora, a művészet pedig létünk meghatározó, éltető része, az összezavart és beteg világ gyógyulásának kulcsa.

A művészet egy összetett szimbólum, az emberi élet szimbóluma.

Sem több, sem kevesebb.

SZURCSIK JÓZSEF Munkácsy-díjas képzőművész, tan-
székvezető egyetemi docens, a Magyar Képzőművészeti
Egyetem általános rektorhelyettese.

RÓNOKI BERTALAN

pillanat

*ahogy a vonatúton
nő majd összemegy minden
táj és emlék is ugyanúgy
így haladunk nyarakon át
kinőtt pillanatok
régi fürdőnadrágok lyukai
száraz sás a zsebben
egy nagy felfedező út után
ottfelejtettem
biztos hamarabb jött a fagy*

úton

*mezítláb a Balatonig
utazási déjà vu
szabadság a lábujjak közt
levetett kinőtt cipő*

lángosarcúak

*a családért mindent
beállok a lángosos sorba
ilyenkor gépnek képzelem magam
hogy jobban bírjam
a monoton munkát
a tűző napon
bekapcsol a gép énben
a jelzőfény
túlmelegedés*

*hűtővíz nincs
jégkását hoznak
kérdezik milyen legyen
mondom magyar színű
furán néznek
mondom trikolor
mondom így piros fehér zöld
jönnek vissza
de hiányzik a remény színe
és a tag aki mérte
valamiért összekeverte
a hűséget és az erőt
csak egy a baj
ilyenkor az erő a hűséget átszínezi
lángosarcú emberek országa
tompán türelmesek
mint a büfék előtti sorok
és rájuk is rájuk ragadnak
az olajban úszó karcinogén
mikrodarabok
a révész banális apró segédei
a lángosarcú emberek
mint a kelttésztaból formált kis gömbök
csak kelnek a napok alatt
rájuk sül a tompa türelem
csöndben törekednek a kikerekedésre
elfogy a hűtőfolyadék
végre sorra kerülök
a családnak kérek
én is eszek
rosszul leszek*

RÓNOKI BERTALAN 1997-ben született, Pécsen él. Az irodalommal csak nagyon későn találkozott diszlexiája miatt. Egy anekdota szerint 6 évesen lediktálta az első

versét, de 2017 óta próbálkozik az írással komolyabban. A Pécsi Tudományegyetem Kommunikáció és Médiatudomány szakán tanul.

RÉDER FERENC

Kánikula

*Cukrot izzadnak a fügefa fényes, zsíros levelei,
apró cseppekben hullik ránk, alatta fekszünk.*

*Kinyílsz a tenyerem alatt, visszanyúlsz,
fordulsz, fordulok. Sáskák pattognak, zihál a rét.*

*Egy foltba olvadunk. Édes kérgű fügeág a karod,
a hajad befonódik a fűszálak közé.*

Sodrás

*A bőröm alatt egy patak folyik. Mélyén barna sár,
a sárban a hullád. Levelek, apró, vak rákok,*

*fehér kavicsok akadnak fenn, gördülnek tovább.
Sündisznók isznak. Egy hársfa dől belénk.*

RÉDER FERENC 1999-ben született Budapesten, Puszta-
zámoron nőtt fel. Az ELTE-n angolt tanul, ír, fordít.

SZABÓ RÉKA

Homokbőrű júliusok

*Remegjenek a kövek, a tavak,
a fodros táncot lejtő Duna,
a ködszemű, birkaképű,
szerelmes lélegzetek,
az egymás köré fonódó
tartópillérek a térdig érő ruha alatt.
Itt egy fodor, ott egy hang-
szál-
szakadás.*

*Remegjenek a cinkék, ha a vadság
átvirrasztja az évszakváltást,
ha belebolondulunk a ruhátlanságba,
s az almatorta alsó rétegébe harapva
homokszemcséket őrlünk fogainkkal.
Nyelvünk szélmalom, kavarja a nyarakat.*

*Remegjenek a tüzelőhasábok,
a síró ablakok,
bágyatag törzseink, nyers ízeink,
álomból révedő szempilláink,
remegjenek az álmok, a falak,
a homokbőrű júliusok,
a tátott szájjal vágyakozó,
el-elfoszló lélegzetek.*

Vákuum

*Holnaptól 25%-kal olcsóbban kapható a szeretet,
magasan hőkezelve, tömegesen gyártva,
bár az árfolyama mindig is instabil volt.*

*Egy-egy adag mindkettőnknek,
hogy kapcsolatunk bomlásmentes,
érzelmeink homogének legyenek.*

*A Westsik Vilmos utcánál baleset történt,
Sóstó felé fordulunk. Körtáncot lejt az est.
Az esetleges késésért elnézést kérünk,
megértésüket köszönjük.*

Az órákra nézek – a mutatók peregnek.

SZABÓ RÉKA 2000-ben született Nyíregyházán, 2019-től az ELTE filmelmélet és színháztudomány szakos hallgatója. A Nincs online folyóirat és az f21.hu portál szerzője. Könyv-, film- és színikritikákat, szépirodalmat, illetve szakdolgozatot ír. Imádja Szabó Magdát – akivel csak névrokonok –, és Meryl Streepet – akivel még névrokonok sem. Olvasni és írni kávézóban szokott; ha sokáig keresed, megtalálod.

KOVÁCS ZSÓFIA

Hőség

Soha életemben nem izzadtam még úgy le, mint abban a szekrényben. Na, nem mondom, a kuporgás sem volt valami kényelmes, de a hőség kikészített.

– Szúrja az oldalam a magassarkúd – suttogta Márk, akivel együtt próbáltam levegőhöz jutni.

– Melyik? – kérdeztem vissza.

– Szerinted látom? Az, amelyik, ha így folytatjuk, csak a véssémmel együtt lesz hordható.

– Ne törd ki a sarkát, kérlek.

Bár semmit sem láttam, biztos voltam benne, forgatja a szemét.

Engem is zavart a helyzet, de nem volt mit tenni, várunk kellett.

Pedig nagyon szép délutánnak indult. Márk beállított egy üveg borral, közölte, hogy a meleg miatt hamarabb elengedték őket, így van néhány órája, amit kettesben tölthetünk. A délutáni mozizás és pizzarendelés mellett döntöttünk. Egyszerű, mégis nagyszerű.

– Érzem a kaja illatát. Nagyon éhes vagyok – nyafogott Márk.

– Attól, hogy beszélünk róla, nem lesz jobb – szúrtam oda neki kurtán.

– Az is lehet, elment már.

– Még hallom a lépteit.

Egy ócska, ezeréves romantikus vígjátékot választottunk. Választottam. A pizzára extra sajt- és kukoricafeltétet kértünk. Kért. Én nem igazán szeretem a kukoricát. Ezen picit összevesztünk, ám, mint tudjuk, két jó dolog van a békülésben: a későbbi tökéletes egyetértés, és a... későbbi tökéletes egyetértés.

– Kimászhatnál az ablakon – javasoltam.

– Alsógatyában? – kérdezett vissza.

– Majdnem 40 fok van. Nem fogsz megfázni – szünetet tartottam. – Elterelem a figyelmét.

– Szívem, szerintem ezen a terven még dolgozzunk kicsit.

A pizza késett. Szépen lassan megittuk a bort, viszont a filmet még nem akartuk elindítani. Beszélgettünk, hátha jobban ismerjük egymást. Egy-két apróságon összevesztünk. Korábban nem igazán veszekedtünk, talán itt az ideje elkezdeni.

– Nem férek el a ruháidtól – húzódott felém Márk.

– Inkább ők nem férnek el tőled. Te ülsz a helyükön.

– Na, hogy min ülök, azt inkább hagyjuk.

– Mi lenne, ha csendben maradnál? Szeretnél lebukni? – zártam rövide.

Körülbelül két órával a rendelés után csengetett a futár. Jó fej volt, felhozta a másodikra, letette az ajtó elé. Felkaptam a dobozt, ám épp mielőtt bezártam volna az ajtót, a lépcsőházból meghallottam egy ismerős hangot: „Hol van? Hol az a szarházi? Látom a ház előtt a kocsiját.”

– Én talán kimászhatnék – szólaltam meg egy rövid idő után.

– Rád is dühös – tartott vissza Márk.

– Igen, de engem ismer. Talán nem bántana.

– Miért, szerinted engem igen?

– Tudod, milyen. Nehezen hiszem, hogy élve távozhatsz, ha megtalál.

Márk közelebb húzódott hozzám. Milyen jó, hogy van mellettem egy ilyen bátor férfi.

Ledobtam a pizzát a nappaliban, és felrángattam Márkot a kanapéről. Rövid, de annál hatásosabb szavakkal elmagyaráztam neki, miért kell elbújnunk. Két lehetőséget javasolt: a szekrény vagy az ágy alatt. Nem volt kedvem a porban fetrengeni, főleg az új melltartómban, így a szekrényt választottuk.

– Nem is értem, miért haragszik még mindig – hallottam megint Márk hangját.

– Talán lehet némi köze ahhoz, hogy otthagytad a lányát az oltárnál – válaszoltam.

– Megvolt rá az okom.

– Egy másik nő nem éppen kielégítő ok.

– Azért a lánya sem volt szent...

Hamar rájöttünk, a szekrény nem ideális választás. Jóval több mint harminc fokban az ember nem mászik be olyan helyekre, ahol még melegebb van. Két perc után mind a kettőnkről folyt a víz.

„Úgyis tudom, hogy itt vagytok.” Hirtelen jött látogatónak kulcsa ugyan nem volt a lakásomhoz, de az anyai ösztön csodákra képes.

– Mit jelent, hogy nem volt szent? Mert tudtommal soha nem lépett félre – néztem kérdően Márkra. Bár ő valószínűleg nem látta a felhúzott szemöldököm.

– Azt nem. Viszont az anyja temperamentumát örökölte. Mindig mindenben igaza kellett legyen.

– Mondja ezt a világ legmakacsabb embere.

– Azt hittem, ezen már túl vagyunk – húzódtott közelebb Márk.

– Mi igen. Ám....

Kinyílt a szekrényajtó. Felkiáltottam.

– Nahát! Anya, te itt?

KOVÁCS ZSÓFIA 1999-ben született Miskolcon. Jelenleg biomérnöknek tanul és cukrásznak. Gyakran megfordul színházban, és ha ideje engedi, írogat is. Néhány éve ösztönösen kerüli a „Mi leszel, ha nagy leszel?” kérdést. Nincs kifogása az ellen, ha valaki irodalomnak hívja, amit művel, de ő maga még nem tartja annak. Talán majd egyszer... ha végre lesz szakmája.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Nyitott könyv az ember (vers)
- 5 **Tóth-Kiss Hajnalka:** A kabát (próza)
- 8 **Pethő Lorand:** valamit ma is ittfelejtünk; látom. mert átkozott
vagyok.; útnak kezdetén; megszokod... (versek)
- 11 **Varga Lilla:** Egy találkozás (próza)
- 14 **Dimény H. Árpád:** virágzástól a roskadó ágig (vers)
- 15 **Noszlopi Botond:** Oldás (vers)
- 16 **Nagy Zopán:** Átjárások / Bolondságok... (próza)
- 19 **Czilli Aranka:** Cseresznyevirágzás (vers)
- 20 **Csorniy Dávid:** Sárával a Tirrén-tengeren (vers)
- 21 **Rózsa Dávid:** Szelfi a Barents-tengeren (vers)
- 22 **Bárdos József:** Késő romantika – Jókai Mór és Nagy Bella
(próza)
- 25 **Farkas Gábor:** A kérgek, a lombok, az odvak (vers)
- 27 **Asbóth Balázs:** Illés néni (próza)
- 30 **Száva Csanád:** (bepakolás); (kipakolás) (versek)
- 32 **Rendes Imre:** Zöld sziget (próza)
- 37 **Müller Dezső:** Anyámhoz; Apámhoz ; Mintha (versek)
- 38 **Ónody Éva:** Az én Kunágotám – IV. (próza)
- 44 **Németh István Péter:** Amikor Bodosi György (tárca)
- 46 Könyvajánló
- 46 „Ne add fel a reményt” – **Laik Eszter** beszélgetése
Böszörményi Zoltánnal a *Regál* új megjelenése
alkalmából
- 49 *Böszörményi Zoltán:* *Regál* (részlet)
- 51 Részletek **Mányoki Endre, Kántás Balázs,**
Mezey Katalin, Payer Imre ajánlóiból,
kritikáiból
- 54 „...semmi másra nem tenném ma sem az életemet” –
Laik Eszter beszélgetése **Czilli Arankával** *Késsel és*
villával című verseskötete megjelenése alkalmából
- 56 *Czilli Aranka:* *Késsel és villával* (ajánló
és két vers)
- 58 Részletek **Mezey Katalin, Pieldner Judit,**
Buzási Viktória ajánlóiból, kritikáiból
- 61 „...mint amikor kinyitok egy elképesztően öreg családi
fotóalbumot” – **Laik Eszter** beszélgetése **Mandics**
Györggyel a *Hétfolyó, hétcsillag* című kötet
megjelenése alkalmából

- 62 **Mandics György:** Hétfolyó, hétcsillag (előszó)
- 65 Részletek **Laik Eszter** tudósításaiból
- 68 **Daday Loránd:** *Malomszeg* (életrajzi adatok
a szerzőről)
- 69 **Várkonyi Nándor** összefoglalója Daday
Lorándról Az újabb magyar irodalom
1880–1940 című kötetben
- 70 **Dr. Enyedi Sándor:** Elhallgatott írók –
Daday Loránd méltatása
- 72 Részlet a kötet *Florinel* című novellájából
- 81 **Rimóczi László:** Hermetikus humorkoszorúk (Juhász Kristóf:
Történelmi esemény utáni tabletta)
- 85 **Lakatos-Fleisz Katalin:** „Ugyanaz a kép fogadta mindig”
(Lőrincz György: Ma éjjel eljövök érted)
- 89 **Tóth Csilla:** „... a valóság se nem szép, se nem csúf, se nem
rossz, se nem jó” (Mohácsi Árpád: Párizsi befutó)
- 94 **Csibra István:** Kétes riport egy néhai főesztétáról (Lajta Erika:
Kivezetés a szépirodalomból. Riportregény Szerdahelyi István
irodalomtörténész életéről)
- 100 **Pusztai Ilona:** Aki mindenben meglátta a Végtelent (Földényi
F. László: Newton álma. William Blake Newtonja)
- 105 **Tinkó Máté:** Kafka gyászol (Borbély Szilárd: Kafka fia)
- 110 **Podhorányi Zsolt:** A romlás műzsái – Művészet
és sorstragédia a pilisi Beleznay-kastélyban (esszé)
- 119 **Németh István Péter:** Levelek a Weöres- és a Hamvas-sétány
kettős faszorából (esszé)
- 138 **Szurcsik József:** Turczy István és Vásárhelyi Antal
kettős látása (esszé)
- 144 Debüt
- 144 **Rónoki Bertalan, Réder Ferenc és Szabó Réka**
versei, valamint **Kovács Zsófia** prózája

LAPSZÁMUNKBÓL

- **Böszörményi Zoltán**
Nyitott könyv az ember
- **Dimény H. Árpád**
virágzástól a roskadó áig
- **Czili Aranka**
Cseresznyevirágzás
- **Rózsa Dávid**
Szefi a Barents-tengeren
- **Száva Csanád**
(bepakolás)
- **Pethő Lorand**
megszokod...
- **Noszlopi Botond**
Oldás
- **Csornylj Dávid**
Sárával a Tirrén-tengeren
- **Farkas Gábor**
A kérgek, a lombok, az odvak
- **Müller Dezső**
Mintha

-
- Tóth-Kiss Hajnalka: *A kabát*
 - Varga Lilla: *Egy találkozás*
 - Nagy Zopán: *Átjárások / Bolondságok...*
 - Bárdos József: *Késő romantika – Jókai Mór és Nagy Bella*
 - Asbóth Balázs: *Illés néni*
 - Rendes Imre: *Zöld sziget*
 - Ónody Éva: *Az én Kunágotám – IV.*

Podhorányi Zsolt: *A romlás múzsái – Művészet és sorstragédia a pilisi Belezna-kastélyban*
Németh István Péter: *Levelek a Weöres- és a Hamvas-sétány kettős fasorából*
Szurcsik József: *Turczi István és Vásárhelyi Antal kettős látása*

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap